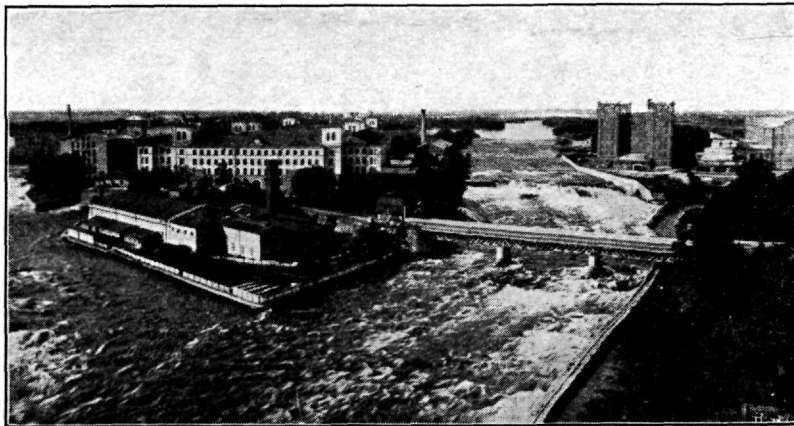

A
K
S
E
R
O
S
M
A
N

VOIDUPUHA

Asutatud 1857. a.

KREENHOLMI PUUVILLASAADUSTE MANUFAKTUURI OSAÜHISUS

Vártnaid - 500.000

Telgi - 4.000

Vabrikud: Kreenholmis, Narva lähedal

Juhatus: Tallinnas, Pikk tän. 68, tel. 426-63

Müügikoht: Kaubandus A-S. „Kreenbalt“

Tallinn, S. Karja 13, tel. 425-14

Múúk ainult suurel arvul

HIND 50 SNT.

Kaitse Kodu!

Nr. 13/14

VÕIDUPÜHA ERINUMBER

VÄLJAANDJA: KAITSELIIDU PEASTAAP

VASTUTAV TOIMETAJA Kolonel J. MAIDE

ERINUMBRI TOIMETUS: kpt. A. TRUUVERE, ED. SALURAND, A. TAIOSTE

TALLINNAS, 18. JUUNIL 1936. A.

RIIGIVANEMA LÄKITUŠKIRI

III VÕIDUPÜHALKS!

EESTI RAHVAS!

Täna, Võidupühal, 23. juunil, pühitseme meie Eesti rahva mitmekümne sügü- põlve visade rahvuslike püüete ja unistuste täideminekut. Meie rahvussanõarid ei ole oma verd valanud mitte võõraste rahvaste allaheitmiseks, vaid oma põlise ja püha maa vabastamiseks, et see jääks igavesti vabaks. Võidutulede juures kuulutame ja tõotame pühalikult kõigile: **meie ei siruta käit võõra maa ja vara järele, aõa meie ei lase iial võõraid panna käit meie isamaa ja vara külõe.**

Iseseisvuse võitlus oli Eesti suurim rahvuslik õhisakt. 23. juunil, Võidupühal, pühitseme Eesti rahva liitumist rahvuseks, õhise tahte taõasitulekut, Eesti rahva moraalset uuestikujunemist, mis sai alguse Vabadussõjas.

Kui me täna süütame võidutulesid ja pühitseme Eesti rahvuslike püüete teos- tumist, siis me tuletame meelde ka meie vaimsete püüete ja töö võitu. Visa ja loov töö vaimsel ja majanduslikul alal on põline alusmüür meie iseseisvusele. Seepärast võime kinnitada uhkuseõa: **Võidupühal me pühitseme loova töö võitu!**

Võidupüha oma loitvate tuledeõa olõu õhilasi tõotuspüha Eesti paremaks tulevikuks, mis liidab koõu hõimu, **surnud ja elavate põlvede jõud**, õheks tuõevaks liiduks elus ja surmas.

Heledasti ja kõrõele leekivate võidutulede juures **tõotame:**

- meis ei kustu iialõõi vabadusiha eõa tunõ eneseteostusele ja vaimuvaba- dusele;
- me pühendame õksmeeles kõik oma töö Eesti parema tuleviku heaks, ehitame edasi seda suurt rahvushoonet, millele panid alusmüüri meie muistsed ja Vabadussõja sanõarid;
- me kaitseme oma vabadust, hoiame ja kaunistame oma kodumaa loodust ja teeme viljaväljadeks kõik jäätmaad;
- me võidame lahkhelid ja liitume õhises usus, lootuses ja kannatuses;
- me vabaneme kõiõest, mis eestlase hingele on võõras, ja tõstame ausse, mis on meie oma — eestipärane.
- kuulutame pühalikult, ilma igasuõuse viha ja vaenuta, sõbralikku koostõõd Eesti riigi kõiõile vähemusrahvustele meie õhise kodumaa heaks käekäiõuks ja kaitseks.

Võidupüha leekivad tuled tähendaõu meile lõplikku võitu kõiõi elueitavate ja elurõustavate omaduste õle meie hinges — võit enese õle on suurim võit!

Võidupüha lõõmavad tuled kinnitaõu meie usku veel paremasse, õilsamasse ja kuulsusrikkamasse tulevikku, mis koidab tulevastele põlvedele.

*Su õle Jumal valvaku,
Mu armas isamaa,
Ta olõu sinu kaitseja
Ja võtku rohkest õnnista,
Mis iial ette võlad sa,
Mu armas isamaa.*

Võidupühal, 1936. a.

K. Päts
Riigivanem.

Wõidupühal Eesti rahva mineviku
wõitlusi ja ajaloolisi wõite mälestades kasvatame
uskra oma wõimetusse ja wõitlustarist tulevikus?

K. K. K.

SINI-MUST-VALGE RIIGI RAJAMISEL

A. TÖNISSON, kindral-major

1. Eesti rahvuspolgu formeerija, 1. diviisi ülem vabadussõjas

Meie iseseisvuse nõutamise üheks esimeseks võimsaks avalduseks oli 26. märtsil 1917. a. Peterburis korraldatud eesti rahvusest sõjaväelaste ja organisatsioonide hiiglaparaad, millest võttis osa 40.000 inimest. See õnnestunud ajalooline paraad kutsus esile sügava lugupidamise eestlaste võimete vastu vene pealinna kõigis kihtides. See esmakordne eestlaste massiline esinemine mõjutas masendavalt oma ennenägemata lippude-merega, eriti vene pealinnas tolleajani vähe tuntud sini-must-valgete lippudega, eesti lippudega. Esinemine 26. märtsi suurparaadil on sini-must-valge lipu esimene rahvuslik ja rahvusvaheline suurtoiming.

18. aprillil samal aastal jõudsin Eesti rahvuslikke väeosi korraldava komitee kutsel lahingurinde Vilna piirkonnast Peterburi. Sõites vene rahvusest voorimehega komitee asukohale Jaani kiriku koolimaja ette, võttis voorimees mütsi maha, näitas käega sissekäigu kohal uhkelt lehvivale sini-must-valgele lipule ja ütles: „Seda lippu tunneb nüüd kogu pealinn. See lipp on ainus ese Peterburis, mille all ja ümber veel leidub korda!.. Kahju, et meil, venelasil, säärane imevõim puudub.“

Esimese Eesti rahvuspolgu formeerimine oli hoogsasti käimas. Üks salk teise järele liikus eesti rahvusest sõdureid ja ohvitseri laia Venemaa kõigist kantidest kodumaa poole. Polnud siis suuremat uhkust ja pühamat eset kui sini-must-valge lint, mida iga kodumaale tulija endale püüdis muretseda ja kandis iseteadvalt rinnas. Eesti sõdurilt võidi kas või kõik muu võtta, mitte aga õigust ja võimalust kanda seda linti.

Sini-must-valge lipu all jõudsid organiseeritud sõjameestesalgad esimesse rahvuspolku, selle lipu all loodi polgu allüksused, pandi suure vaimustusega alus polgule, viidi polgu loomine õnnelikule lõpule, löödi võimsalt tagasi kõik vene ja oma enamlaste kallalekippumised ja paradeeriti õigustatud uhkusega Tallinna ja Rakvere tänavail.

Sini-must-valge lipu ees on vene ajal vene kindraleid lippu ümbritseva eesti rahvuspolgu korralikust esinemisest pisarateni liigutatud sügavas aukartuses mütsi maha võtnud.

Sama aasta sügisel elati Haapsalus ja Läänemaal raskeid päevi üle. Meie saarestik,

Saare-, Muhu- ja Hiiumaa, oli saksa vägede kätte langenud. Saartel asuvad vene väed, koguarvult palju tuhandeid, põgenesid segaminipaisatult kaootilises korratuses ja kabuhirmus mannermaale, kus algas nende metsik määramine, riisumine ja röövimine. Suurematesse maa keskustesse saadeti eesti sõdurid korda pidama. Neid ei jatkunud aga kõikjale. Maalt järgnesid hulgalised uued nõudmised abi järele. Paluti üksikutesse küladesse saata kas või üksainus eesti sõdur — eesti lipuga. Maainimesed olid tähele pannud, et venelastel oli suur aukartus sini-must-valgete lintidega märgitud eesti sõdurite vastu ja et nad sinna külla või tallu sissegi ei julenud minna, kus silmasid eesti värvidega ehitatud sõdureid. Maaelanike soovidele tuldi rahvuspolgus vastu ja saadeti kaitsjaid ka ühekaupa, kuid varustatult sini-must-valge lipuga. See kaitse osutus tõepoolest küllaldaseks.

Sini-must-valge lipp oli selleks pühaks esimeks, mille ümber eesti mehed kogunesid ka siis, kui vene enamlaste väed 1918. a. hilisügisel meile relvadega kallale tungisid. Selle lipu all löime lugemata lahinguid legendaarsetes vabadussõjas, panime vaenuvägede pealetungi seisma ja puhastasime nende võimust oma isademaa. Sini-must-valge lipu all sammusid meie rahvapojad haruldases võiduhoos üle Narva jõe, Luuga, Veliikaja, Koiva ja isegi Väina kallaste, võitlesid kahel rindel kahe suure rahva sõjajõudude vastu ja tulid kõigist heitlustest välja võitjatena.

Sini-must-valge lipu all korraldasime oma rahvusliku relvastatud kaitsejõu, võitsime tagasi seitsme sajandi eest kaotatud vabaduse ja rajasime uuesti oma iseseisva riigi.

Sini-must-valge lipp on Eesti uue vabaduse ja uue iseseisvuse lipp, on Eesti võidulipp.

Selle lipu all olemes suutelised ja võimelised vaba rahvana elu ja tööd jätkama ja kõigist võitlustest ka tulevikus võiduga välja tulema.

Kaunistagu ja kaitsku see võidulipp iga eesti kodu!

VABADUSSÕJAAEGNE JA PRAEGUNE KAITSEVÄGEDE ÜLEMJUHATAJA
KINDRAL JOH. LAIDONER

Vabaduspühaks.

Kõlaõu laulud, lehviõu lipud,
paisuõu õnnest eestlase rind;
sõraõu tules tornide tipud,
rõkaku rõõmust kodumaa pind:
Eesti on vaba ja vabaks jääb ikka,
Eestile iõa me rajame pikka!

Rutaku kokku vanad ja noored,
hõisaku jälle vabadusviit;
kajaõu vastu väljad ja voored,
kuulduõu maailma rahvaile siit:
Eesti on vaba ja vabaks jääb ikka,
Eestile iõa me rajame pikka!

H. Talur.

VÕIDELDES

J. ÕRASMAA,
kindral-major,
kaitseliidu ülem

JA VÕITES

Kalendriaasta jooksul on meil nii mõnigi püha ja puhkepäev. Suurem osa neist, nagu teame, omavad usulise aluspõhja — s. o. käsiteluvad üht külge inimese hingevallast.

Üht teist ala, mis juba vanast hallist ajast peale on käinud kaasas eestlaste eluga — mis on seda elu mõjutanud ja koguni eestlaste saatust määranud — pole rõhutatud viimase ajani peaaegu sugugi.

Ma mõtlen eestlaste heitlustele ja võitlustele.

Nii kaugemale kui lubavad tagasi vaadata meieni säilinud ajaloolised andmed, näeme Maarjamaad aina sõja tallermaana.

Aga me ei eksi, kui väidame, et ka enne neid aegu, millest jutustavad ajaloolased, käis alatine võitlus.

Kui võtta tõena, et kauges, kauges minevikus, rahvaste suurte rändamiste aegu liikusid ja rändavad rahvad püüdsid jõuda merede kallasteni, järvedeni ja jõgedeni, siis peame oletama ja uskuma, et meie praeguse asukoha — Läänemere ja Soomelahe kallaste — pärast kees kibe võitlus.

Et ettekujutus ja pilt oleks selgem, teeme oletusi.

Oletame, et enne eestlaste siiajõudmist ja asumist meie praegune maa-ala oli mõne teise rahva või tõu asupaigaks.

Eesti-Soome rahvad, tulles kaugelt lõunahommikust, kandes püüdu jõuda välja meredeni, järvedeni, jõgedeni, rännates ja võideldes oma raskel teel pikki aastakümneid ja -sadu, võisid siia asuda, võites ja hävitades siinolijaid.

Tähendab, ilma suurte ja raskete võitlusteta see ei sündinud, misjuures eestlased võitjateks võisid osutada ainult seetõttu, et ta pidi olema sõjakas ja kange rahvas.

Teeme teise oletuse. Oletame, et eestlased asusid juba kõige kaugemas minevikus, esimestena pärast jääaega, praegustel maa-aladel.

Ei saa usutavaks pidada, et rahvaste rändamiste aegu neile mõni teine rahvas poleks tikkunud seljatagant peale, kes ka meredeni ja jõgedeni välja tahtis jõuda. Tõenäoliselt see oli nii. Tõenäoliselt olid kestvad ja rasked võitlused.

Kui aga meie praegu omaks võime nimetada maa-alasid, kus asume, siis ainult seetõttu, et meie esivanemad neis võitluses pealetungivad rahvad tagasi löid ja võitjaks jäid.

Võitjaks nad võisid aga jääda ainult seetõttu, et nad olid sõjakas ja kange rahvas.

Kuigi meil on praegu veel vähe ajaloolisi materjale selle tõendamiseks, et eestlased olid ka tüsedad merisõitjad, teiste sõnadega, tublid ja tüsedad merel-võitlejad, peame ometi seda oletama, sest teisiti on raske kujutada ette endale nende püsijäämisi praegustele asukohtadele.

Viikingite ajastu, Sigtuna jutud — need tahavad veel uurimist ja valgustamist.

Ühe sõnaga, kuidas ka ei kujutataks ette muistsete eestlaste elu-olu, keegi ei saa minna mööda nende võitlustest oma olemasolu eest. Ajad olid tol korral säärased, kombed nõudsid seda. Elu oli võitlus suuremal määral kui ta on seda praegu selle sõna otsekohesemas mõttes.

Konstateerigem aga rõõmuga, et kõigi muistsete võitluste lõpptulemus oli õnnelik meie esivanemaile.

Need võitlused, olgugi rasked, ei suutnud hävitada eestlaste sugu maa pealt.

Ei suutnud keegi vallutada lõplikult meie maad. See jäi eestlasile.

Siis tulevad kurvemad ajad võitluste tulemuste suhtes.

Ma mõtlen meie meeste, kes Lembitu ajal heitlesid.

Kuigi lõpp oli kurvem, ei saa keegi tulla tõendama, et eestlasil noil aegadel puudus vaprus, mehisus ja sõjakus. Kuidas muidu seletada seda, et nad aastakümneid suutsid võidelda, kaitsta ja vastu panna paremini relvastatud sissetungijaile.

Kuigi meie iseseisvus tol ajal hävitati, veriste võitlusteta see ei sündinud.

Hilisemal aegadel, millal meie kodumaa oli sõjatallermaaks venelasile, rootslasile, daanlasile, poolakaile, sakslasile jne., ei saanud eestlased teisiti, kui pidid võitlema.

Needki võitlused nõudsid palju verd ja vaeva ega olnud nad igakord õnneliku lõpuga.

Kuid kuidas ka ei lõppenud endisaegsed võitlused — kangelas tegusid nõudsid nad kõik.

Kangelastena peame vaatlema kõiki neid meie esivanemaid, kes raskeis oludes kõigi aegade jooksul on heidelnud selle maa eest, mis on meie tänapäeva armastatud kodumaa.

Meie viimane vabadussõda, heroilisim kõigist eelmisist, läheb lahku endisist kõigepealt oma lõpptulemusega.

Kui enne oli võideldud ja kangelaslikult võideldud, ometi oli kõigi püüdmiste ja vastupanu tagajärg kurb. Muistne iseseisvus kadus.

Viimane vabadussõda, kus veriselt ülekaalukate vaenlaste vastu väljas oldi, lõppes õnnelikult. Meie võitsime oma iseseisvuse tagasi.

Need viimasedki, meile lähidased võitlused, nõudsid kogu eesti rahva jõupingutust. Kangelas tegudeta ei tulnud siingi toime.

Kangelaslikult heitles meie sõjavägi. Kangelaslikult kannatas kogu meie maa ja rahvas.

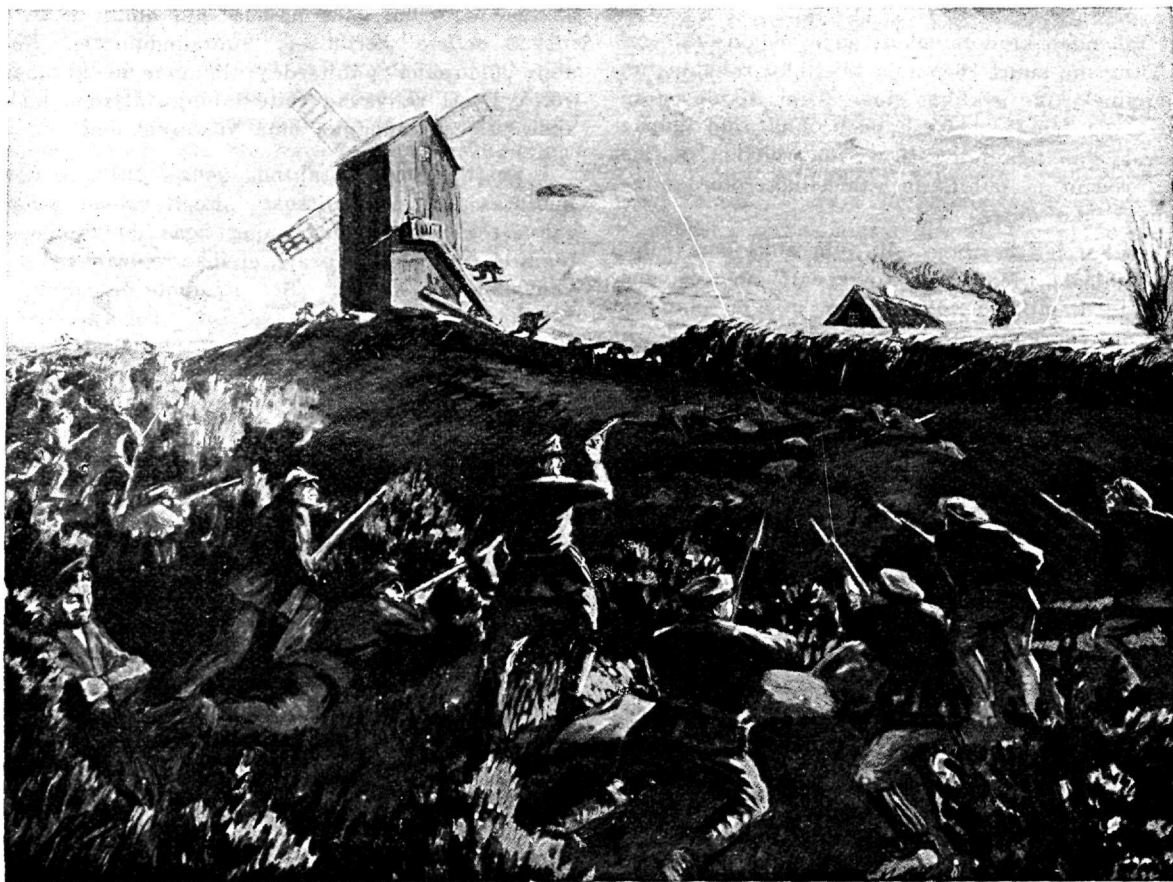
*

Täna, Võidupühal, tahame meie mõtelda kõigile neile kaugematele ja lähemaile võitlusaegadele ja kõigi aegade eesti kangelasile.

Tänagem täna kõiki tuntud ja tundmatuid võitlejaid, kes on olnud eesti asja eest väljas — olgu see lahinguväljadel relvaga, olgu vaimupõllul sõna ja mõttega.

Saagem uut hoogu uuteks võitlusteks! Teadmine püsigu meis, kui raske ka võitlused ei oleks, võitma peame, sest teisiti ei saa, ei tohi!

Ühiselt kasvatagem vaimu, mis looks olukorra, et kangelasist ei tuleks puudu, kui Eesti neid vajab.

„Lemsalu lahing“

J. Riisi maal

M. KATTAL, kol. leitnant

Suurim võit meie ajaloo

On jõudnud kätte Võidupüha. Jälle lehivad sinimust-valged lipud vabadussõja võidu ja ühtlasi kõigi meie võitude tähistamiseks. Meie vägede võit Võnnu all suvisel pööripäeval, millal taevakaarel sulavad kokku öö ja päeva piirjooned, tähistab sümboolselt pööripäeva meie rahva ajaloo, meie rahva suurima võidu — vabaduse ja iseseisvuse — saavutamist.

Võit tähendab kordaminekut, meie soovide täidemeinekut. Tunneme suurt rõõmu ja täielikku rahuldustunnet kordamineku üle isiklikus elus. Kuid isikule on antud vaid elada temale saatuse poolt määratud elupäevad, rahvas elab aga igavesti. Seda rohkem põhjust on tunda rõõmu ja pühitseda rahvuslikke kordaminekuid, rahvuslikke võite.

Võidupühal iga eestlane võib olla uhke oma rahva muistsele ajaloole. Mainigem kõigepealt meie esivanemate visa tööd, millega võideti maa, mis on olnud ja jääb meie rahva raudvaraks. Saavutatud suur töövõit on loonud püsiva aluse edaspidiseile võitudele. Tuletagem meele oma esivanemate vabadusarmastust ja vaprust: ligi poolteisttuhat aastat nad on kaitsnud edukalt oma kodumaad kolmest küljest sissetungivate rahvaste vastu. Vaadakem tagasi uhkusega oma rahva muistse ajaloo viimasele, kaks aastakümnet kestnud, vabadusvõitlusele, mille sarnast pole teiste soomesugu rahvaste ajaloo. Meie esivanemate võidud on aidanud istutada eestlase verre visadust, vaprust ja eneseusaldust, mida omame tänapäevgi.

Tunnustagem Võidupühal suure võiduna eesti mehe ja naise sitkust ja visadust, mis on aidanud säilitada oma rahvuse kõige raskemais oludes, sajandeid kestnud võõra võimu all. Võõras võim võttis kõik mida sai. Ta ei suutnud võtta rahva vaimuvara, mis anti rahvaluule näol suust suhu edasi ja pärandati põlvest põlve. Olgem uhked oma rahva vaimuvarale, mis sai kandvaks teguriks rahva äratamisel.

Tuletagem meele Võidupühal ärkamisaegseid rahvajuhte, kes näitasid teed rahva uuestisünnile ja seega said ettevalmistajaks iseseisvusele. Olgem uhked ja tundkem suurimat rõõmu oma rahvajuhtidest, kes jat-

kasid ärkamisaja juhtide tööd ja oskasid viia rahva läbi murrangulise tähtsusega ajalooliste suursündmuste riiklikule iseseisvusele.

Eesti rahva suurimaks võiduks kogu ajaloo kestes oli meie noore rahvaväe võit vabadussõjas. Eesti rahva ajalugu vabadussõjajärgne on ajalugu iseseisvusest. Ajaloo sündmused enne vabadussõda olid ainult ettevalmistamiseks sellele heroilisele suursündmusele. Seepärast siis Võidupüha pühitsedes tuletagem meele vabadussõja võite, Eesti rahvaväe võite lahinguväljadel, kus sundisime tule ja mõõgaga oma vastaseid end tunnustama.

Eesti rahvas ei tahtnud sõda. 1918. a. novembris kuulutas Ajutine Valitsus: „Eesti rahvas tahab kõigi rahvastega rahu elada ning heas läbikäimises olla; tema ei tungi teiste peale, ei ihka võõraid maid ja rahvaid oma külge liita.“ See põhimõte on jäänud püsima Eesti välispoliitikas ka tänapäev. Tol ajal Slaavi laiu- tav ekspansioon läände ei arvestanud Eesti rahupüüetega, mis oli ehtinud end kommunistliku rüüga. Venemaa lõpmatust inimtagavarast jätkus pärast maailmasõda veel meiegi vastu saatmiseks tuhandeid relvastatud mehi, kelle vastu võisime saata algul ainult mõned kümned. Selles raskes olukorras rahvajuhtidel oli vaja otsustada, kas võtta vastu pealesunnitud sõda või alistuda võitluseta. Otsuse langetas toleaeagne pea- ja sõjaminister K. P ä t s:

„Kommunistidega, mingisugust kompromissi, mingisuguseid läbirääkimisi! Vägivallakandjatele vastu relvade! Vaba Eesti rahva ja püha kodumaa kaitseks kõik mehed välja!“

Olgem uhked sellele julgele otsusele, mis määras eesti rahva saatuse. Olgem uhked ka neile julgeile ja vapraile meestele, kes selles raskes olukorras haarasid relvad, astusid vastu ülekaalukaile vaenlase jõududele ja täitsid oma kohust kodumaa vastu enastohverdavalt ja truult ka siis, kui suurtükimürin pealinna kostis ja väljavaated võidule paljudele näisid olevad lootusetud. Need mehed — ülemjuhatajast reavõitlejani — on meie tõsised kangelased.

Valkla mälestusmärk kohal, kus peatati punaste pealetung. „Siia maani ja mitte enam!“

Vabadussõja algpäevad olid rasked kogu eesti rahvale, eriti aga võitlejale väerindel. Kuid millest tuntuks õnne, kui õnnetust poleks. Raske olukord 1918. a. novembris ja detsembris — seda oli vaja tõsise rõõmu tundmiseks meie järgnevaist võitudest, millest esimene saabus 1919. a. jaanuaris. See suur võit vabastas meie maa ja rahva enamlike vägivalla alt, andis tagasi meie linnad: Narva ja Tartu, Valga, Võru ja Petseri. See võit tõi tagasi rahvale eneseusalduse, mis kippus kaduma sõja esimesel kuul. Ta andis rahvale usku ja lootust võitluse edukaks jätkamiseks ja lõppvõidu saavutamiseks. Jaanuarikuu võiduga me päästisime olukorra Lätis, Kuramaal, ja tõkestasime enamlike laine levimist Lääne-Euroopasse. Me võitsime endile lugupidamise ja usalduse maailmasõja võitnute, tolleaegsete Lääne-Euroopa liitriikide silmis.

Oma rahva usku endasse ja liitriikide usaldust meisse vajasisime järgnevaist võitlusis 1919. a. talvel ja kevadel. Neis raskeis võitlusis pandi proovile eesti juhi oskus, eesti sõduri tublidus. Kõigile raskusile vaatamata jäi võitjaks eesti juhi ja sõduri vaprus ja visadus. See oli suur võit, saavutatud raskete ohvritega, kuid seda heledamana paistab ta ajaloo perspektiivis.

Hiilgavate tähtedega on raiutud Eesti rahva ajaloo raamatusse meie rahvaväe võidukäigud Ingerimaale ja Pihkvasse, Jakobstadi ja Riia alla. 1919. a. mai lõpul meie maa oli vaba praeguste piiride ulatuses ja veel kaugemalegi. Põllumees võis külvata. Sõjavägi oli võimas kaitsma ka löikust. Kuid meie väed ei jäänud peatuma piirile. Nad tahtsid aidata neid, kes võitlesid vabaduse ja õigluse nimel vägivalla ja terrori vastu. Selle eesmärgiga suunas ülemjuhataja kindral J. Laidoner meie väed itta ja lõunasse — Ingerimaale, Pihkvasse ja Põhja-Lätimaale. Meie väed vabastasid enamlaste võimusest idas Pihkva, lõunas Lemsalu, Volmari, Võnnu, Marienburgi ja Jakobstadi. Need olid kuulsusrikkad sõjakäigud, millele võime vaadata uhkusega tagasi.

Meie rahvusväe võit vabadussõjas ei olnuks mitte täielik, kui polnuks võitu landesvääri üle. See võit on hiilgavamaid lehekülgi meie rahva ajaloo. Landesväär oli meie ajalooline vastane. Ta tuli sama teed mööda, kust oli tulnud XII sajandil. Siis raudrüütlid, nüüd

„Landeswehr“ ja „Raudeviis“. Maa vallutamispüüded ja saagiiha varjati siis ristiusu õilsa eesmärgi taha, nüüd tuldi võitlema kommunismi vastu. Mõlemad katet olid oma ajal moodsad: XII sajandil — „ristiusu levitamine“, 1919. a. — „kommunismi vastu võitlemine“. XIII sajandil selle näokatte varjul vallutati meie esiseid hige ja verrega võidetud maa, rahvas orjastati, 1919. a. kommunismi vastu võitlemise tähe all vangistati Läti rahvuslik valitsus, püüti petta Lääne-Euroopa tolleaegsete liitriikide esindusi, tembeldati enamlasteks Eesti valitsus ja rahvavägi ja peteti oma sõdureid.

Läänest tulnud vaenlane ei saanud aga petta meie väejuhatust. Ülemjuhataja kindral J. Laidoner otsustas astuda selle vaenlase vastu tule ja mõõgaga. Tolles olukorras oli see julge ja vastutusrikas otsus, kuid nagu ajalugu on näidanud, oli see ka õige otsus. Ta väljendas kogu eesti rahva tahet. Eesti väejuht ja sõdur tundis oma vastast nii minevikus kui ka olevikus. Nad teadsid, kuidas oli saksa võim suurmaapidaja näol käitunud meie esivanematega pärast maa vallutamist ja teoorjuse päevil; neil oli veel värskest meeles okupatsioonija surve ja mõisniku osa selles; nüüd aga ähvardati tõsiselt eesti rahva peremeheõigusi oma maal. Kogu sõjavägi tundis hädaohu suurust. Ülemjuhataja kindral J. Laidoner otsustava lahingu eel Võnnu all kriiputas seda alla järgnevalt:

„Ärge unustage, et Landeswehr, see on balti parunid, on meie verivaenlased, keda peame võitma!“

See oli ülemjuhataja tahe — tahe võita — mis läi läbi iga reavõitlejani. Kõigi võitlejate hinges puhkes viha, mis oli kogunenud sajandite kestes oma rõhujate vastu. Kogu sõjavägi oli valmis võitlema oma ajaloolise vaenlasega nagu mingil sisemisel vajadusel, loomusunnil.

Nii näemegi otsustavas lahingus Võnnu all meie vägesid võitlemas äärmise ägedusega, visadusega ja suure ohvrimeelega. Iga sõdur ja väeosa näitas ka tegudes, et ta oli saanud aru oma ajaloolisest ülesandest. Noor 9. rügement astus Lemsalu lähedal vaenlasele vastu kadett Reinholdi sõnadega „siit saadik ja mitte enam,“ sundides vastase taganema ja ähvardas peagi Võnnu all tegutseva landesvääri seljatagust. 6. rügement kaitses, vaatamata suurile kaotusile kahepäevases vihases ja visas võitluses ülekaalukate „Rauddiviisi“ peajõududega, edukalt Stolbeni teedesõlme, kust kaudu viisid teed Võnnu all võitlevate meie vägede seljataha ja rinde juhtimise keskk kohta — Volmarisse. Meie soomusrongid pidasid ägedaid lahinguid Loode jaama juures, kus nad tõkestasid läbimurdnud vastase kolonnidele raudtee suunas tee ja andsid neile mõjuvaid hoope. Väärilt heitles Läti Võnnu polk, kuigi oli sunnitud tõmbuma lõpuks ülekaaluka vaenlase eest tagasi. Suure innuga võitlesid vahvad Kuperjanovi partisanid Lindenhofi juures, kus ähvardasid Võnnu all läbimurdnud vastase taandumisteid. Suure visaduse ja tublidusega hoidis 3. rügement enda käes valitsevad Ronneburgi kõrgendikud, kaitses neid kaks päeva vahetpidamata vaenlase ülejõu vastu. Mehised olid kalevlased, kes ründasid vaatamata raskeile kaotu-

sile kahel korral vastast Skangali juures ja saavutasid lõpuks võidu. Sama tubli oli 1. rügemendi pataljon, kui ta armuta atakeeris läbimurdnud vastast Starte juures ja sundis ta põgenema kabuhirmus. Oma ülesande suurstust mõistsid ka kõigi patareide ja soomusautode meeskonnad, kui nad tabava tulega toetasid jalaväge nii kaitsel kui ka vastulöökid andmisel.

Meie vägesid Võnnu lahingus juhtinud 3. diviisi juhatus, eesotsas kindral E. Põdderi ja N. Reek'iga, oli käskinud vägedel „M a o p e a m a h a r a i u d a“. See ülesanne täideti Võnnu all: 23. juunil oli Võnnu meie. Võiduga Võnnu all otsustati kogu sõjakäik meie kasuks. See võit oli oma tulemusilt hiilgavaim kogu vabadussõjas, ühtlasi ka eesti rahva ajaloos: murti Balti-Saksa võim Baltimail, esmajoonel — Riias ja Lätimaal.

Võnnu all tegime tasa Paala lahingu kaotuse, jäime peremeesteks oma maale. Paala lahingus meie vastasel oli korda läinud kavalusega tuua meie vastu sõdima meie naabreid, kuid Võnnu all sõdisime täielikus üksmeeles oma põlise vaenlase vastu, ära tundes mõlema rahva saatuse lahutamatumust.

Võit Võnnu all süvendas veelgi eesti rahva usku oma võimetesse, rahva eneseusaldust ja rahvuslikku uhkustunnet. Sellest võidust ammutasime uut jõudu ka edaspidisteks võitlusteks vabadussõjas.

Uhkusega vaatame tagasi meie vägede suurvõidule Võnnu all. Mitte vähem uhked võime olla oma sõjaväe võitudele viimaseis Narva kaitselahinguis 1919. a. novembris ja detsembris. Suures ülekaalus olevate punaväe jõududega ja agara kihutustööga vaenlane oli otsustanud murda meie vastupanu. „Dajoš Narvu!“ (Annad Narva!) — see oli sõjahüüd. „Tee rahule võib viia ainult Narva kaudu,“ — nii õhutas vaenlane oma mehi võitlusse Narva vallutamiseks. Kuid eesti väejuht ja sõdur oskas võidelda ja võita ka Narva all. Narva linn oli saanud Eesti sõjaväele Eesti vabaduse ja iseseisvuse sümboliks, mille eest võideldes surrakse, kuid mida ei

Üks vaenlaste hävitajaist vabadussõjas — meie soomusrong

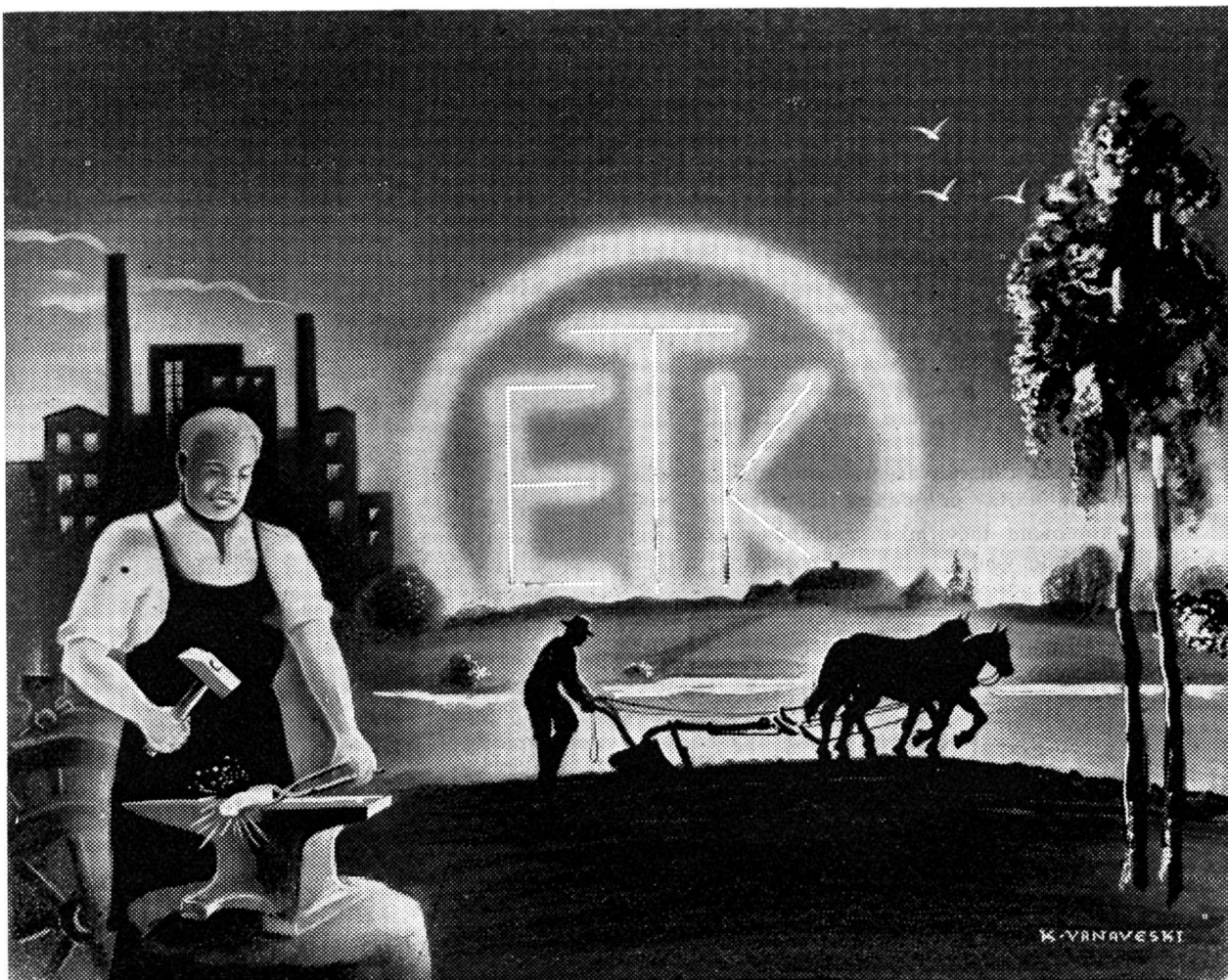
kaotata. Esivanematelt päritud ja tööga arendatud viisadus ja sõjas omandatud eneseusaldus viis meie väed võidule ka Narva all, millega viidi vabadussõda võidurikkale lõpule. Vabadussõja võiduga aga saavutasime kogu kultuurmaailma tunnustuse.

Tuletades meele tähtsal Võnnu võidupäeval — meie Võidupühal — kõiki eesti rahva võitlusi ja võituseid, mis kunagi peetud ja saavutatud eesti rahva poliitilise, kultuurilise ja majandusliku iseseisvuse kindlustamiseks, võime olla uhked suurimal määral vabadussõja võidule, mis on suurim võit meie rahva ajaloos. See võit on vabastanud maa ja rahva võõraist isehakanud hooldajaist ja loonud meile võimaluse rippumatult juhtida oma riiki, mis on aluseks rahva majanduslikule ja kultuurilisele arenemisele.

Süüdakem siis Võidupühal võidutuled vabadussõja võidu tähistamiseks. Tuletagem tänuga meele kõiki neid sangareid, kes on ohverdanud oma elu ja vere rahva tulevikule. Võidutuled ühtlasi tuletagu meile alati meele meie kohustusi vabadussõja suurvõidu kindlustamiseks ning uute võitude saavutamiseks meie riigi sisesises ülesehitamistööks.

BONA PARIM
TAIMEVÕI

Majanduslikule iseseisvusele rahva omatööstusega!

Rahva oma tooted:

Jahu-, kohvi- ja maitseainete tööstuse alal — ETK jahud, ETK kohv, kakao, tee, ETK maitseained, ETK veinid,

Tubakatööstuse alal — ETK paberossid Ahho, Lendur, Sevilla-Eksira, sigaretid Turisti, Eliit, paberossitubakad Koikas, ETK nr. 1, piibutubakad San'gar, Plevna, Mesikäpp, Lloyd.

ETK paberossikestad.

Koolitarbed — ETK vihud (värviliste kaanetega, kaantel tuntuinate kirjanike pildid), kaustikud, kirjutus- ja joonistusblokid, taskuraamatud, vesivärvid j. i.

Keemiatooted — ETK kingakreemid Opaal, Atlas, ETK seebid, pesusooda, õlid, värvid, vankrimääre, favoll, lint j. i.

Parfümeeria tooted — ETK kölnivesi, lillekõlnivesi, vežetal, hambapulber j. i.

Metallitööstuse alal — ETK soonilised naelad, ehitustarbed, kelid, okastraal, plekknõud j. i.

ETK tooted on väärttooted!

Vabadusvõitluste mälestusmärgid

E. AHAS, dipl. maalikunstnik

„Vägitöö kaunis, jääb hiilgama veerevate aegade voolus...“

Nii on raiutud kivisse sõnad kolme rannariigi keeles Eesti vabadussõjas langenud Soome vabatahtlike mälestussambal. See kõkõnelev kivi seisab teispool Soome lahte — võõra riigi pealinnas — Helsingis. Mälestuskivi pinda ehib esimene avalik tunnustus ja ühtlasi pühalik töötus, mida meie rahva nimel on antud vabaduse eest võitlejatele langetuile.

Tahame olla kultuurrahvas, tahame mõista seda loosungit, tahame täita ja pidada töötust!

Kuusteistkümmend tööviljakat vabaduse aastat on juba veernud aegade voolus tollest silmapilgust, millal

seekordne peaminister prof. A. Piip Tallinnas kutsus kokku esimese nõupidamise (8. nov. 1920. a.) langenute mälestuse jäädvustamiseks. Nõupidamise ülesandeks oli üle maa organiseerida langenud kangelaste haudade korraldamist, mälestuse jäädvustamist ja püstitada üleriiklik mälestussammas Tallinna.

Mitmel pool alati tegevust, valiti langenute mälestamist korraldavaid komiteesid, korjati raha ja saadeti Tallinna, kuid aineiline kitsikus ja rahapuudus ei võimaldanud teostada üleriiklikku mälestussammast. Kohapealsed komiteed aga — ja eeskätt neis maanurkades, mis olid olnud sõjatallermaaks, otsustasid püstitada oma langenute mälestussambaid. Nii hargnes see algatus radiaalselt ja mitmel pool kerkisid kohalikud mälestussambad. Nende püstitamine pole lakanud veel praegugi. Pigemini elustub ja kandub üle lahingukohtade tähistamisele.

Nii on aastate jooksul Balti mere paene idakallas tulevastele põlvedele mälestuseks märgitud paljude kõnelevate kividega Narvast — Pärnuni ja Vaivarast — Vastseliinani.

Ent nüüd, millal on möödunud rida aastaid esimeste mälestussammaste avamisest, nüüd, millal tegelesed ise on taandunud teatavasse ajadistantsi, nüüd kerkivad juba arvustavad perspektiivid ja nende sisuline ja kunstiväärtuse hindamine.

Kujurid nimetavad mälestussammaste loomingu oma teoste halvemasse ossa ja süüdistavad selles seltskonna komiteede nõudeid tellimisel; komiteed vabandavad end rahapuudusega ja mõned „üliharitlased“, kes on harjunud nägema eeskätt välismaist vaimu ja võimalusi — need avaldavad piinlikku kahetsust või heidavad ette kunsti maitsetust. Mis saab nüüd, kuhu meie lõppeks nii jõuame?!

Samas kaevab teadusemees maapõuest vanu rahasid, leiutab esemeid, ja neile kui kultuurvaradele peame ehitama muuseume. Seda peame hindama kui teadust.

Nii see ei tohiks kesta. Kui aja perspektiivid on toonud esile arvustatavat, siis õpitagu sellest ja parandatagu endist ehitust seevõrra kui seda on võimalik.

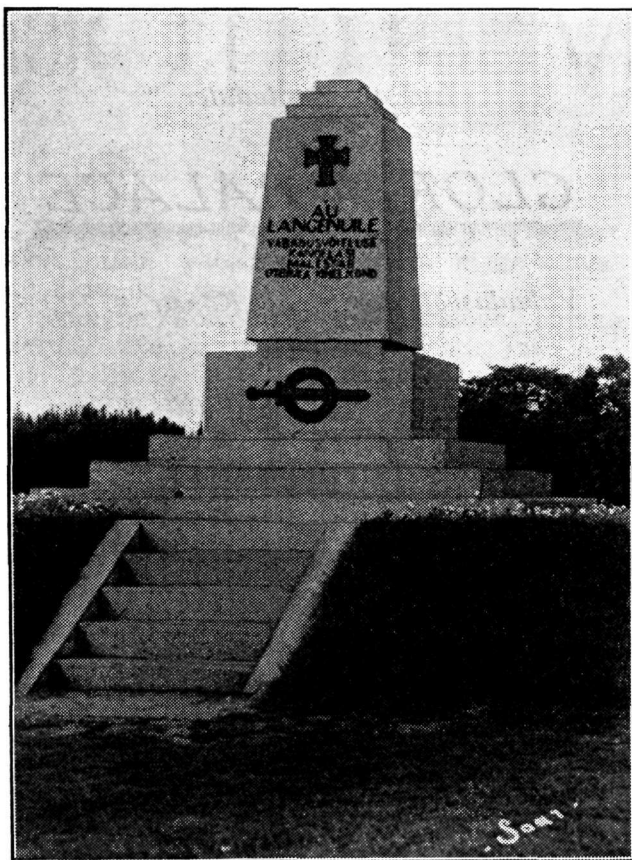
Ja mälestussammaste suhtes on seda nii palju veel võimalik teha. See seisab eeskätt just ümbruse, maastiku, planeerimises ja korraldamises.

Vabadussõja mälestussambad omavad tüki elavat aja sisu ja peegeldavad rahva vaimset taset, nad evivad suure aatelse ja kunstikultuurilise tähenduse. Nad loovad ilusaid traditsioone ja kestavad kindlas väärisaines üle aegade. Sellepärast ärgem häbenegem seda hindamast nii nagu see on kujunenud.

Ka kalliskivi võib kaduda maapinnale. Tema mõjule toomiseks on tarvis vastavat vaateakna korraldust. Nii ka mälestussammastega. Kui kujur tegi kuju

Vabadussõjas langenute mälestussammas Tartus

Mälestussammas Otepääl

ja kiviraidur valmistas tähed ning perenaised kaunistasid väljaku lilledega — siis on küll võimalik, et midagi pole kooskõlas. Kuid samuti on võimalik, et siin pole veel kaugeltki kõike ära tehtud, mida looduslikult harmoneerimiseks ja m.-samba täiskõla ning kunsti-pärasuse tõstmiseks võiks teha.

Seepärast oleks tarviline kõik vabadusvõitluste mälestussambad riikliku korralduse poolt plaanistada ja asjatundlikult harmoneerida loodusse.

„Vabadussõja mälestussammaste püstitamisega ei suuda me midagi lisada kangelaste aule, vaid me peame õpetama oma järeltulevaid põlvi, kuidas tuleb oma maa eest võidelda!“ — Selle kuulsalt admiral Nelsoni mälestussamba loosungi võttis selleaegne peaminister aluseks juba mõtte algatamisel ja see juhtlause võiks olla tabav ka käesoleval korral.

Arvustavad märkused ja aastate jooksul nähtud kogemused võivad osutada nüüd küll väga väärtuslikeks meie ühise VABADUSSÕJA MONUMENTI loomisel ja püstitamisel. On koguni õnn, et selle teostamise eel aastate kestes on vahetatud mõtteid.

Peab tähendama, et küsimuse otsustamisel on ka nüüd tarvilik olla ettevaatlik. Kuid auvõlg tuleb ükskord tasuda. Kogu maa ootab seda ja loodab, et see suudaks olla midagi oma, midagi ülevat, ja väljen-

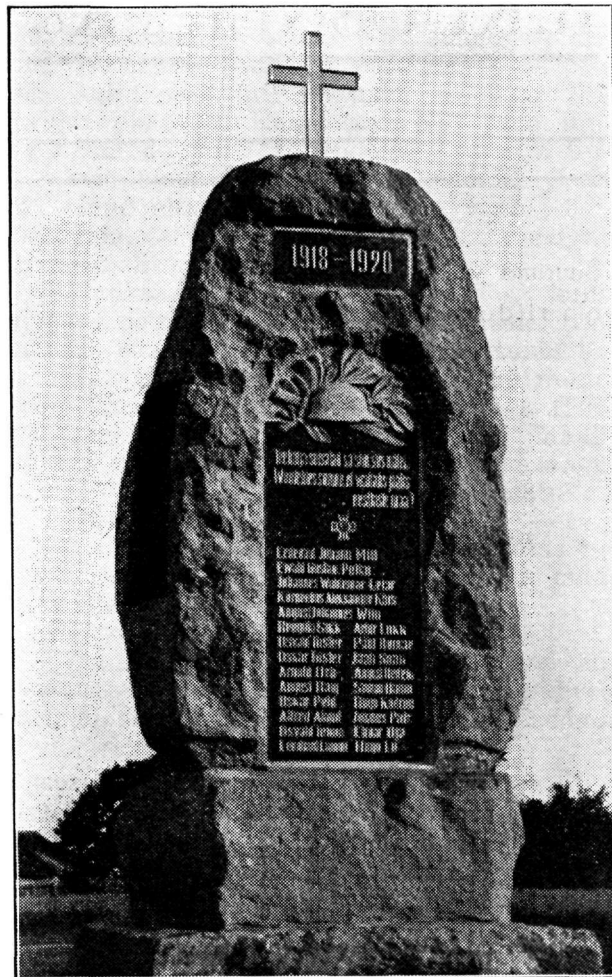
dada neid tundeid, millest senini räägivad vabaduskivid. Aga missugune??!

Kui see oleks mingi võidukaar, tundmatu sõduri haud, obelisk või samas, siis tunduks see samasena, nagu kõik need teised kaasaegses Euroopas, mille järgi see on aimatud.

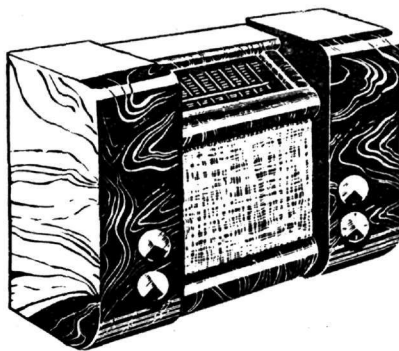
Kalevilinna vabadusvõitluste monument peaks kehastama rahvaeeposele ja vabadussõja sangarlikele tööoludele tugineva kunstivaran-duse, missugust ei oleks ühelgi teisel rahval ja mis kestaks üle aegade.

Seda ei saa vist keegi otsustada ja ette panna, vaid see tuleks veel välja võistelda. Võistelda, võistelda ja veel kord võistelda.

„Kõik kodumaa pojad ja tütreid, ühinegem kui üks mees kodumaa ehitamise pühas töös...“, nii on tabavalt valitud raskel ajal üks ilus lause meie vabaduse manifesti. Selle toetusel tuleks veel kord küsimus ideeliseks ja kunstiliseks võistluseks välja kuulutada. Ta on seda väärt!

Mälestussammas Kanepis

RAADIO V. E. F.

asub nüüd

Pikk tän. 25

Kõnetr. 466-16

R. KUUSNER & K^o.

Tallinn

Luksus-kinoteater

GLORIA-PALACE

Vabadusväli 5.

Kõnetr. 452-13

Tallinnas

*Hooaja parimaid
suurfilme*

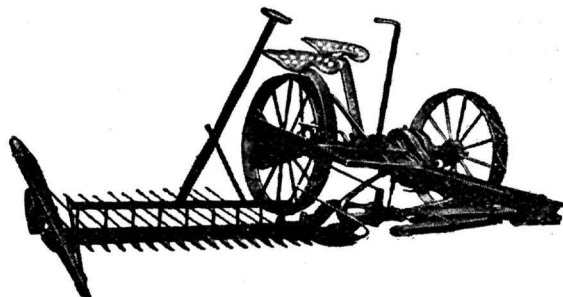
Suurima valiku kõigist hoo-
aja riidekaupadest leiata

**Müük suurel ja
väikesel arvul**

kodumaa vabrikute riidekauplusest

HERMAN RÕIVAS

Tallinn, Estonia pst 11. Tel. 304-80

Rootsi põllutööriistade- ja masinateladu

K|^m. Anton Villberg,

Tallinn, Paldiski mnt. 5, tel. 452-51.

Osakonnad: Rakveres, Vaksali t. 5,
Tartus, Raekoja 7.

Soovitab oma ladudest eelseisvaks hooajaks:

**„Aktiv“ rohuniidu-, reaskülvi-,
rehepeksu- ja teisi masinaid. Jalgrattad:
„Adler“ ja „Viklunds“. Mootorrattad „Zenith“.
Rihmad. Osad. S. K. F. kuullaagrid.**

VÕIDU VAIM

ED. LAAMAN, «Vaba Maa» peatoimetaja

Et võiduks on vaja võidu vaimu, sellest pakkus meie vabadussõda palju kõige elava-maid näiteid.

Esialgne kõlbeline mobilisatsioon sõjaks sissetungivate enamlaste vastu jättis just seepärast palju soovida, et ei olnud seda õiget vaimu. Saksa okupatsioonist pääsis Eesti nagu umbsest kotist: kõik mõtted olid pöördud sellest vabanemisele. Mis edasi saab, seda kujutati ette üsna uduselt. Üldiselt usuti, et võitjad liitriigid saavad oma sõjaväed enamlasti kukutama. Sellest kõneldi igal pool. See oli ka peapõhjus, miks ise jäädi üsna passiivseks. Kui liitriigid mii-kui-nii tulevad laiale Venemaale korda looma, misjaoks siis veel ennast pingutada?

Tartu esindaja H. Luht jutustas maapäeva 27. detsembri 1918 koosolekul, liitlaste ootamine olnudki üheks peapõhjuseks, miks Tartu langes. Kui Inglise laevastik Tallinna alla jõudis, siis oodatud, et ta Tartussegi tuleb (kas laevad ise või ainult mehed, seda H. Luht ei seletanud). Kui aga selgunud, et inglased maale ei tule, siis pole tartlastel jäänud muud nõu kui hõlmad vöö vahele tõmmata ja teha pikad jäljed.

Ükski, ilma liitriikide abita, ei sõandatud nagu vastu panema hakata. Ahastati: Kuidas tohib väike Eesti suure Venemaa vastu sõdima minna? Tunti end liiga väikesena, üksikuna ja mahajäetuna.

Laiemal hulkadel puudus ka lähem ettekujutuski, mida see enamlaste pealetung tähendab ja millega ta ähvardab. Enamlased ise kinnitasid, et seal ei olevat muud, kui omaenda Eesti vennad, kes sakslaste eest Venemaale põgenenud, pöörduvad nüüd rahulikult koju tagasi. Milleks neile vastu hakata või takistusi teha?

Enne Saksa okupatsiooni, kui enamlased võimule tulid, ei olnud kodumaa elul veel suuremat viga olnud. Alles sakslaste aegu oli kõik läinud napiks ja kitsaks. Et enamliisel Venemaal elu samal ajal oli läinud veelgi napimaks ja kitsamaks, seda laiemad hulgad ei teadnud. Saksa lehed olid sellega küll kollitanud, aga Saksa juttu ei tahetud uskuda; seda nimetas „Postimeeski“ siis „kolumatsitamiseks“.

Selles suures passiivsuses, mis siis Eesti rahva meeli rammestas, tundsid end need vähesed, kes puss käes väljas olid, üsna üksikuna ja mahajäetuna.

Haruldane psühholoogiline joon: mitte jõue-

tuse, vaid üksinduse ja mahajäetuse tunne oli siis, mis Eesti rahvaväge halvas. Oli küllalt mõne saja Soome vabatahtliku maandumisest Tallinnas, et Eesti vägi pealetungile sööstis.

Millest see psühholoogiline ime, mis täitsa võrdub prantslaste „imele Marne'il“ või poolakate „imele Vislal“? Eriti suurt lisajõudu need mõniseda esimest soomlast ei saanud ju pakkuda. Palju tähtsam oli kõlbeline külg: eestlane ei tunnud end enam üksikuna, mahajäetuna. Keegi oli siiski tema peale mõelnud. „Kallis pole asi, vaid meeletuletus“, öeldakse sellaseil juhtumisel. Eesti hakkas tundma end lüüna mingis suuremas rindes ja näitas nüüd, mis ta võis.

Esimese vastupanu osutasid Eesti rahva teadlikumad pojad. Kuidas oli lugu rahva laiemate hulkadega?

Üldine otsus on, et siin just enamlaste sissetung ise nende kahjuks pöördus. See pool Eestit, kuhu punaväed ulatusid, oli nagu tulise oraga pistetud. Enamlased olid talle ihusilmil näidanud, mida tähendavad tšeka ja terror, rekvisitsioonid ja konfiskatsioonid. Sealt mehi polnud enam vaja enamlaste vastu sõdima kutsuda, — nad pakkusid end ise. Esialgne passiivsus oli kui käega pühitud.

Vastuoksa, neis Eesti õhtuosades, kuhu enamlased polnud ulatanud, kestes mitmel pool passiivsus edasi. Mõne aasta eest sattusin Viigala kiriku uue torni avamisele. Torni müüri oli kinnitatud tahvel langenute nimedega 1905. aastal, maailmasõjas ja vabadussõjas. Maailmasõjaga võrreldes torkab silma vähene langenute arv vabadussõjas, — isegi 1905. aastal oli seal langenuid peagu rohkem.

Kui pärisin, kuidas sealt vabadussõjas nii vähesed langesid, siis vastas üks kohalik maa-meis muiates:

„Jooksul oldi.“

Hiljem seletas üks vabadussõjaaegne komandantuuri tegelane — sealt kandi suured metsad olevat väejooksikuist tõesti kubisenud.

*

Teiseks psühholoogiliseks iseäralduseks vabadussõjas oli n.-n. „piiride haigus“. Oma kodumaa vabastamiseks sõditi äärmise visadusega. Niipea aga kui vaenlast taga ajades üle kodumaa piiride jõuti — ükskõik, kas Venemaale või Lätimaale — kohe kadus sõjaand. Tuli ette, nagu näiteks Pihkva taga, et otse sõjaliste käskude täitmisestki loobuti.

Kõige kummalisem oli, et sama „piiride haigus“ all kannatasid ka Soome vabatahtlikud. Kui Narva tagasivallutamise järel neid Jamburi peale taheti viia, loobusid nad. Ei aidanud seletused, et Narva oleks kõige parem kaitstud, kui Luuga jõe sillad saaksid ära hävitatud. Mehed, kes Narva ründamisel teinud vahvuse imetegusid, ei tahtnud nüüd edasitungist kuulda: nii tugevasti istusid Eesti piirid nende teadvuses.

Ka Vene kodusõda tundis sama „piiride haigus“. Kasakad sõdisid vahvalt omaeneste maa-alade vabastamiseks, kuid sõjale väljaspool oma piire vaatasid ainult kui röövretkile. Vene punaväelased, keda Eestisse sissetungimisel vangistati, seletasid avameelselt, et neid olevat petetud ja mingile võõrale maale aetud, millega neil midagi pistmist ei olevat. Seega seletati Laagnal kogu Vene polgu allaandmist.

Vastupidiselt avaldus „piiride haigus“ Eesti enamlastel. Neilegi ei meeldinud väljaspool oma kodumaa piire sõdida. Kui jõuga kodumaale ei pääsetud, siis katsuti nõuga. Ülejooksmised Eesti väkke läksid nii hulgaliseks, et viimaks punakolonel Ritt kogu polguga Pihkva all üle tuli.

*

Aga oli vabadussõjaski juhus, kus „piiride haigus“ ei suutnud takistada: võidu vaim oli liig tugev ja tungiv. See oli — landesväarisõjas.

Enamlane oli Vene laokil kuraasitaja või omaenda kodune reetur, keda kõige rohkem — põlati. Siin oli aga midagi hoopis muud. Siin

oli vana ajalooline verivaenlane. 700 aastat tõusid eestlase hinges üles, et ükskord ometi oma arved ära klaarida.

„Viha parunite vastu on mitu korda suurem kui enamlaste vastu. Ei ole ühtegi, kes kahtleks, kas sõdida maksab.“

Nõnda teatas üks sõjaülemus juba enne pealetungi algust. Ja üks kuuenda polgu mees kirjutas:

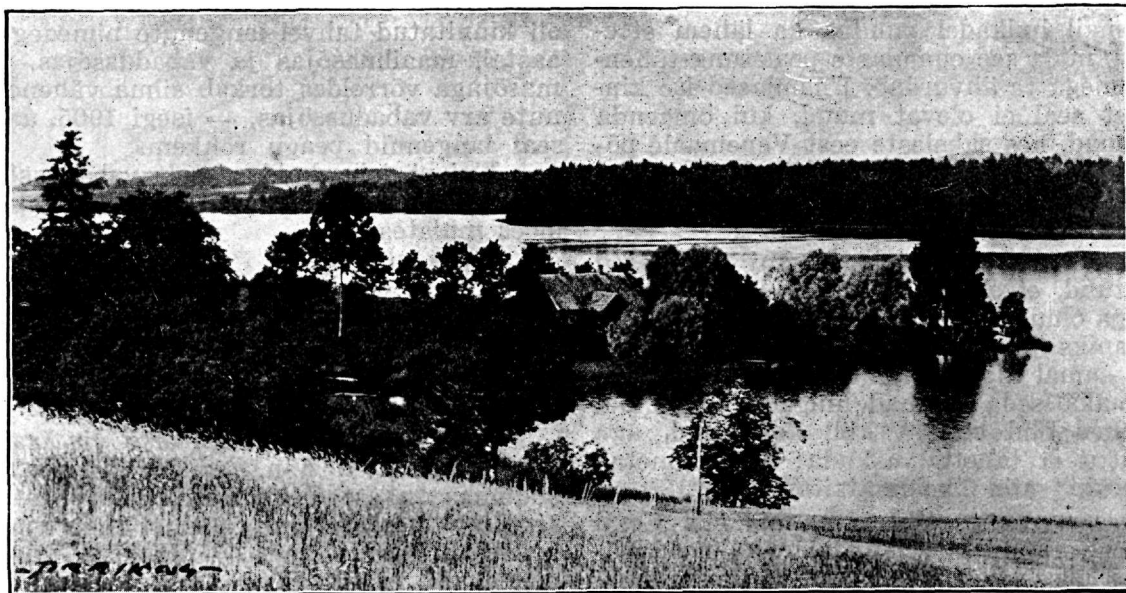
„Sakstega olen juba kord sõdinud, kuid siis oli see vastu tahtmist. Praegu on aga niisugune tundmus, et jätaks kõik ja läheks neile verekoortele taldu tuliseks tegema. Nende meestega tarvis puhas töö teha.“

„Eesti iseseisvus on hädaohus!“ See oli üldine tunne, mis kõigil südamest läbi kihvatas. Enamlaste vastastelt rinnetelt deserteeruti, et pääseda sõdima landesvääri vastu.

See oli õige võidu vaim, kõige ehtsam, tulisem ja suurem, mida eestlane üles näidanud.

Inimene peab leidma õige koha, sattuma õigele kohale ja ajale, et näidata oma parimat, et jõuda äratundmisele oma parimast.

Nii vajas Eesti sõdur oma vana võidu vaimu jälleleidmiseks, et teda viidi ajaloolisele Lembitu sõjateele. Jägala all ulatas eestlane käe Soome vellele, landesvääri sõjas — omaenda muinasjutulistele esivanematele. Hallist minevikust tõuseb võidu vaim kui pärandus, kui missioon, tõstes inimese üle iseenda — rahvuse sajandite ülesannete teenistusse.

Ilus oled, isamaa!

Julgeoleku küsimusi

Hädaohtudest, mis meid varitsevad ja abinõudest, mis neid aitavad pareerida

H. TAMMER, „Päevalehe“ peatoimetaja

Lõppenud on see õnnelik aeg, kus arvati, et sõda ei tule enam kunagi, et maailmasõda oli viimne rahvaste suur veristamine ja et edaspidi lahendatakse kõik rahvaste vahelised tülid rahulisel teel Rahvasteliidu, Rahvusvahelise kohtu ja arvukate lepitus- ja vahekohtukomisjonide kaudu, mis tekkinud pärast maailmasõda.

Kahjuks on niisugused lootused osutunud petlikeks. Kolm suurt sõda on arenenud viimastel aastatel kõigi silmade all, ilma et Rahvasteliit või teised rahu kindlustavad organid oleksid suutnud hoida ära verised kokkupõrked või ilma et nad oleksid suutnud lõpetada neid kannatanud riikide õiguste jaluseadmise ja kahjude heakstegemisega. Vastupidi sellele näeme, et kallaletungi osaliseks saanud riikidest on Hiina kaotanud osa oma territooriumist ja Abessiinia selle täieliselt, nagu ka oma poliitilise iseseisvuse.

Et need sõjad ei jää viimasteks, vaid et maailmas veel lähemas tulevikuski on oodata sõdasid, tõendab paljude riikide palavikuline relvastumine. On saanud selgeks, et hambuni relvastatud suurriik praeguses olukorras võib igal ajal saavutada sõjalise edu, mida teised vähemrelvastatud riigid ei suuda paraltiseerida ei üksikult ega kollektiivselt. Kujukam näide kollektiivse kaitse ebaõnnestumisest oli vastlõppenud Itaalia-Abessiinia sõda, kus teised riigid nõrga sõjalise ettevalmistuse tõttu olid sunnitud piirduma ainult majanduslike sanktsioonidega. On aga kindel vist, et kui Inglismaa oleks olnud näiteks võrdset relvastatud Itaaliaga ja leidnud täie toetuse Prantsusmaalt, oleks Abessiinia jäänud vallutamata ja Inglise koloniaalriik ja Vahemere ühendused hädaohu seadmata. Inglismaa tegi oma praeguse sõjalise jõu juures mis ta suutis, rohkem käis talle üle jõu. Sõjalised sanktsioonid Itaalia vastu oleksid langenud peamiselt Prantsusmaa õlgadele, kes oma 28 diviisiga Inglise 1 diviisi kõrval oleks pidanud võtma löögi raskuse endale, leidmata aga Inglismaalt mingit tõhusat abi ähvardava kokkupõrke puhul Saksamaaga.

Inglismaa on asunud nüüd ka kiiruga relvastuma ja umbes poolteise aasta jooksul peaks ta olema nii kaugel, et ta suudab tõhusalt panna end maksma rahvusvahelises elus oma huvide ja maailma senise poliitilise tasakaalu kaitsjana. Rahvusvaheliste tülküsimuste ot-

sustav lahendamine võib siis kerkida täie raskusega päevakorraks. Teisalt on aga mõistev, et riigid, kes praegu sõjalise ettevalmistuse tõttu on soodustatud seisukorras, peaksid püüdma oma soodustusi kasutada enne Inglismaa täie võimsuse saavutamist. On sõjaeksperte, kes seetõttu arvavad, et uute sõjaliste konfliktide puhkemine võib olla lähema aja küsimus.

Vähe aga on igatahes niisuguseid rahvusvahelise olukorra tundjaid, kes praegu veel sõandaksid kinnitada suureneva pinevuse lähenemist rahulisel teel. Elu ja realiteet kõnelevad teist keelt, kui see on armas rahuarmastavale mentaliteedile ja idealismile. Realiteetidega peab arvestama, nendega peame arvestama ka meie, kui me ei taha sattuda ettevalmistamatult olukordadesse, mis võivad osutada meile väga hädaohlikeks. Olgu sõda Euroopas lähemate kuude või lähemate aastate küsimus, ei ole vist üleliigne heita pilk neile võimalustele, mis leiduvad meie julgeoleku ja puutumatus kaitseks tulevastes sõjalistes konfliktides. Seda on vahest kõige kohasem teha päeval, mida me nimetame Võidupühaks, millal me 17 aasta eest kindlustasime oma iseseisvuse otsustava võiduga hädaohlikema vaenlase üle.

*

Julgeolekuprobleeme võib vaadelda kahelt seisukohalt — sõjaliselt ja õiguslikult. Vaatleme neid mõlemalt seisukohalt niipalju, kui piiratud ruum käesoleval korral võimaldab, siidudes mõlemat seisukohta ruumi võitmise mõttes niivõrd, kui see ei tule kahjuks ülevaate selgusele.

Meie julgeoleku seisukohalt on otstarbekohtane vahest kõigepealt ähvardavamana tunduva sõjalise konflikti määramise kõrval peatuda meie endi tugevuse ja kaitsevalmisoleku juures, kuigi see lõplikult ei ole mõõduandev meie saatuse määramisel ja viimane jääb suuremal määral olenevaks jõudude rahvusvahelisest konstellatsioonist ja rahvusvahelistes kokkupõrgetes domineeriva jäävatest ideedest ja õiguslikest kontseptsioonidest.

Meie julgeoleku võrdlemisi tugevaks küljeks on see, et meil praegu puuduvad sõjalised tülküsimused teiste riikidega ja et me seisame võrdset heas vahekorras oma ümbruse suur-

ja väikeriikidega, nagu seda on toonitanud korduvalt endine välisminister J. Seljamaa. See on tõsi, kuid see ei ole lõplik lohus meie kaasakiskumise vastu sõjakeerisesse. Kui meil praegu ei ole tülüküsimusi, võivad need tulevikus tekkida ja kui me oma poolt püüamegi neist iga hinna eest hoiduda, võib neid mõni välisriik igal ajal provotseerida, kui tal selleks on tahet ja kui konflikti provotseerimine võib tunduda talle kasulikuna. Konflikti lahendamisel võib saada seatud sama riigi poolt täiesti vastuvõtmata tingimusi, nii et konflikti rahuline lahendamine võib muutuda küsitavaks.

Ent reaalsem otse meie vastu provotseeritud konfliktist on võimalus, et meid kaudselt kistakse konflikti, kui see tekib meie geograafilises läheduses. Rahu jagamatus Euroopas on saanud viimasel ajal rahvusvahelises elus üldiselt tuntud juhtmõtteks. Kuid samuti nagu on rahu jagamatu, on selge, et sõda Euroopas ei lokaliseeru, vaid muutub üldiseks, kui ta kuski puhkeb. Eriti käib see samas geograafilises regioonis asuvate riikide kohta.

Hädaohtlikumas seisukorras meie geograafilistest naabritest on Leedu, kel on latentne tüli niihästi Saksamaaga kui Poolaga. Ent veel enam kui Leedul võib sõjaline konflikt tekkida Austria Saksamaaga. Austria on rahvussotsialismist seevõrd uuristatud ja tema sisepoliitiline olukord niivõrd kindlusetu, et rahvussotsialismi varjatud või avalik rünnak Austriale on igal ajal võimalik. Ent Austria iseseisvuse kaitsmisel on valvel niihästi Itaalia, Prantsusmaa, Inglismaa kui ka väike-entente'i riigid eesotsas Tšehhoslovakkia, kelle selja taga seisavad sõjalise lepinguga liidetud Nõukogude Vene ja Prantsusmaa. Austria iseseisvuse võitlusest areneb paratamatult Tšehhoslovakkia iseseisvuse võitlus je sellest tõenäoliselt Vene-Saksa-Prantsuse sõda, millele võivad lüüa kaasa Ungari, Bulgaaria jne. Palju tähendab, missuguse seisukoha võtab Poola. Võiks arvata, et Poola püüab niisugusel puhul säilitada erapooletuse, kuid teisalt on teada Poola terav tüli Tšehhoslovakkia ja Poola soojad suhted Saksamaa ja Ungariga.

Jätteski Poola kalkulatsioonidest välja otsekoheste tahtliku sõjaosalisena, meelitab Vene-Tšehhoslovakkia sõjaline leping Venet saatma oma abivägesid Tšehhoslovakkiasse mitte Rumeenia kaudu, missugune tee raske ja pikk, vaid Poola kaudu. Kui Nõukogude Vene seaks Poolale Rahvasteliidu pakti art. 16 alusel ühes Rahvasteliidu eelkäiva otsusega nõudmise lasta läbi oma vägesid, on kindel Poola äraütlemine sellest. See tähendaks aga juba paratamatult Vene-Poola konflikti. Poola-Vene konflikt laieneks aga strateegilistel põhjustel ka Balti riikidele, kuna neile samuti võidakse seada vägede läbilaskmise küsimus ja äraütlemine vägede läbilaskmisest oleks tõenäoline. Meil seisaks ju alternatiiv —

kas lasta Vene väed vabatahtlikult oma territooriumile, teadmata millal nad siit lahkuvad või kas nad üldse lahkuvad, või võidelda Vene vägedega. Meie seisukoht peaks olema enam-vähem kindel kindral J. Laidoneri sõnade järgi, kes ütles, et vabatahtlikult meie ei lase ühtki võõrast väge oma pinnale.

Nii ei saa me sugugi vaadata ükskõikselt Saksa-Austria suhetele, nagu meil sageli arvatakse, vaid kindlam seisukoht on, et Austria julgeoleku küsimus on suurel määral ka meie julgeoleku küsimus. Saksa-Vene tülist Austria ja Tšehhoslovakkia pärast areneks paralleelselt võitlustele maal ka võitlus Balti merel ja kõige usutatavamalt võitlus Soome lahes, kus Saksamaa arvatavasti püüaks kasutada oma merejõudude ülekaalu Leningradi ründamiseks. Tähtis on seejuures, kas Soome oma vaidlematult saksasõbralise tendentsi ja Suur-Soome ideoloogia leviku tõttu laseb end kiskuda kaasa või mitte. Halvemal juhul võivad Balti riigid sattuda üheks sõjategevuse otsustavamaks lahinguväljaks.

Võidakse ju öelda, et niisugune perspektiiv on nähtud läbi liig musta prilli, kuid nende ridade kirjutaja on olnud alati sellel arvamisel, et tuleb näha ette ka kõige halvemaid võimalusi. Seesuguse pessimismi poolt kõneleb kindlasti see, et Austria annekteerimine seisab pangermanismi programmis esimese punktina, et praegu juba käib Saksa tugev majanduslik pealetung Kagu-Euroopa, Balkani ja Läheda-Aasia maadel, ja et iseseisva Austria kadumine teelt oleks nagu sulu kõrvaldamine vete jõurikkaks voolamiseks. Teisalt on teada Saksamaa palavikulised sõjalised ettevalmistused, mida ergutavad kiirustamisele Rahvasteliidu kollektiivse abistamise värske pankrott ja saksavastase riikide tugevnemine lähemas tulevikus. Kui Saksamaal läheks korda Inglismaad suruda erapooletusele Ida-Euroopa ja Keski-Euroopa konfliktide puhul ja Inglismaad Itaaliaga isoleerida võitlusteks hegemoonia pärast Vahemeres, oleks Saksamaa Austria partiis veel kindlam. Näib, et sündmused arenevadki selles suunas.

*

Mida oleks meil tegelikult panna vastu niisugusele hädaohtlikule väljavaatele ja mil teel saaksime meie oma julgeolekut tõhusalt kindlustada?

Osaliselt püüaksin ma siin anda konkreetseid vastuseid ja osaliselt selgitada üldist olukorda, millest järelduste tegemine jäägu lugeja hooleks.

Kõigepealt on selge, et me peame võimalikult kiiresti jõudma lõpule oma riigikorra reformiga, et meil sisepoliitiliselt hakkaks maksma normaalne rahvavalitsuslik kord, milles kõik meie väärtuslikud jõud oleksid tõmmatud riiklike ülesanne-

te lahendamisele, abiks valitsusele, et valitsus omaks võimalikult suurema autoriteedi ja oleks kindlustatud, et tema sammud vastavad rahva enamuse seisukohtadele. Sel oleks määratu suur tähtsus, kui meil peaks minema tarvis vahest kuulutada välja üldine mobilisatsioon ja astuda tegelikke samme oma puutumatus kaitseks. Kaitse edukus on siis kahtlemata suurem, kui rahva laialdaste hulkade ja valitsuse vahel valitseb täieline kooskõla, kui otsustavad sammud on tehtud volitatud rahvaesindajate heakskiidul.

Teine küsimus on riigikaitse tegelik korraldamine. Usun, et meil on palju sel teel saadetud korda ja meie väike kaitseväge seisab väljaõppelt ajakõrgusel ja ka tema tehniline varustus on tunduvalt arenenud. Samuti usun ka seda, et kaitseliit oma intensiivse tõusuga suudab tarbekorral paljugi pakkuda, mida meil veel vabadussõjapäevil ei olnud. Kuid paratamatult seltsib sellega küsimus, kas ei peaks meie riigieelarvest reserveerima või siselaenudega soetama suuremaid võimalusi tehnilise varustuse muretsemiseks ja eriti lennuväe väljaarendamiseks. Eriti tähtis oleks, kui meie suudaksime endi juures kodus arendada välja selleks tarvilise tööstuse, et oma kaitsele mitte sattuda ripuvusse mereteedest, mis sõja puhul võivad osutada suletuiks. Väga tänuväärt ülesanne on teadagi, et meie valitsuse poliitika on olnud sihitud põllumajanduse tõstmisele, meie elu kaunistamisele jne., kuid selle kõrval nihkub päev-päevalt teravamini esile küsimus — kas ei oleks teatav ümberorienteerumine kaitsevajadustele siiski tarvilik.

Kui nüüd seada endale küsimus, kellelt kaitsevajaduse korral leida meile abi, peale meie oma vastupanujõu, siis on see küsimus, millele ei ole mitte kerge anda otsekohe vastust.

Rahvasteliit on olnud meie välispoliitika ja julgeoleku nurgakiviks. Kuni viimaste traagiliste sündmusteni võis, kuigi teatava skepsisega, usaldada Rahvasteliitu. Praeguses olukorras oleks see vist aga kergemeelsus. Selge ju on, et Rahvasteliit ei kao, et ta jääb, kuid teisalt on samuti selge, et temast ei ole meie suhtes suuremat abi, kui Abessiinial Itaalia kallaletungi puhul. Rahvasteliidul ei ole oma sõjaväge, tema jõud koosneb sellest, mis tema liikmesriigid talle annavad. Kui Rahvasteliit juba Itaalia-Abessiinia sõja puhul, kus Vahemere ühenduste ja Inglis- ja Prantsusmaa koloniaalriikide saatus mängus, ei sõandanud asuda sõjaliste sanktsioonide tarvitamisele, on seda vähem loota niisuguste kasutamist Ida-Euroopa suhtes. Nagu kogemused näidanud, on aga Rahvasteliidu majan-

duslikud ja moraalised sanktsioonid (viimastele on anglosaksid eriti palju pannud rõhku) osutunud bluffiks, mille üle agressiivne riik võib ainult naerda. Inglismaalgi on seepärast löömas läbi vaade, et Rahvasteliidu julgeolekusüsteemi tuleb täiendada Rahvasteliidu paktiga kooskõlastatud sõjaliste liitudega, nagu see selgus „Morning Posti“ poolt oma lugejate keskel korraldatud ankeedist ja nagu see võtab järjest kindlama ilme ka Inglise riigimeeste väljendustes.

Riikidest, kellega meie võiksime sõlmida sõjalisi liite, tuleksid kõne alla, meie geograafilise seisundiga arvestades, Balti riigid, Poola, Skandinaavia riigid koos Soomega, Saksamaa ja Nõukogude Vene. Võiks kõnelda seejuures regionaalsetest abistamislepingutest kui ka liitudest kitsamas ulatuses kahe ja kolme riigi vahel. Et seesugune liitude-poliitika oleks kooskõlas Rahvasteliidu pakti ja poliitikaga, oleks tarvis, et kõne alla tulevad riigid oleksid Rahvasteliidu liikmed. Juba esimesest pilgust on seepärast selge, et liidu sõlmimine kollektiivsel ega teisel teel Saksamaaga ei tule kõne alla. Saksamaa tagasitulek Rahvasteliitu on nähtavasti kauge tuleviku muusika ja oleneb suurel määral Saksamaa mitmesugustest rahuldamisnõuetest, mida Ida-Euroopa riigid talle ei suuda pakkuda. Ida-Euroopa kollektiivse abistamisakti idee on samuti Saksamaale vastuvõtmatu, nagu me teame läbirääkimistest lähemas minevikus.

Samuti on viljatu suurema abistamislepingu või julgeoleku-liidu idee ülesvõtmine riikide vahel Põhja merest Musta mereni, s. o. Soomest Rumeeniani, sest me teame Varssavi 1922. a. lepingu ebaõnnestumist ja igakordset jäist vastukaja, mis tekib Soomes, kui seal keegi rõhutab poliitilise lähenemise tarvidust Balti riikidele. Ka ei võimalda Poola-Leedu tüli Poola ja Leedu tõmbamist analoogilisse kaitselepingusse, nagu see sõlmitud 1923. aastal Eesti ja Läti vahel. Viimatimainitud leping on ainsam abistamiskokkulepe, mis Eestil kellegagi sõlmitud, kõik muu on hüpoteetiline. Kuid sellegi lepingu põhjal peab Eesti vist rohkem andma abi Lätile, kui ta Lätilt saab vastu. See on vist kõik, millega Eesti võib tarbekorral arvestada. Nõukogude Vene kaitset me ei saa võtta vastu, kuna see tähendaks ühekülget sattumist tema mõju alla ja lõppeks on Nõukogude Vene see, kellega meil on väljavaateid geograafilistel põhjustel sattuda sõjalisse konflikti, kuigi praegustes oludes tüli alustajana Ida- ja Kesk-Euroopa piirkonnas võib kõne alla tulla enam Saksamaa. Meeleldi tahaksid meil laiemad ringkonnad koostööd julgeolekuküsimustes Skandinaavia riikidega, kuid need tahavad vähe sellest kuulda. Balti riigid ei saa anda neile mingit abi ja

abistamisküsimus oleks siin ainult ühepoolne. See oleks risk, mis Skandinaavia riikide seisukohalt ei kompenseeruks millegagi, vahest ainult sellega, et nad saaksid sõdida võoral territooriumil, kui neid ähvardaks Nõukogude Vene. Seesugust hädaohtu ei pea Skandinaavia riigid aga väga akuutseks ja nad oleksid valmis vist ohverdama ka Soome, kui nad ise jääksid seejuures sõjalisest konfliktist eemale.

Nii näeme, et sõjaliste liitude ja kollektiivse julgeoleku kindlustamisega meil ei ole vist võimalik minna kaugemale, kui me seni oleme jõudnud, s. o. sõjalise lepinguni Lätiga. Suurel määral küsitav on see abi, mis me sõjalise konflikti puhul võiksime saada lähedalt või kaugelt. Teatav lootus valitseb meil ju Poola abile, kuid pilk maakaardile näitab, et seegi võimalus võib muutuda küsitavaks Vene vägede äkilise läbimurdega Vilno piirkonnas, kus Poola maariba võrdlemisi kitsas, või kui võtta arvesse Poola määratupikka maapiiri Nõukogude Vene ja Tšehhoslovakkia vastu, kes sõjakorral töötavad tingimata koos. Reaalsem on igatahes, kui me Poola abile ei pane mitte liig suuri lootusi. Sõjalise konflikti korral võiksime me vist küll saada abi Soome ja Skandinaavia riikidelt üksikute vabatahtlike salkade näol, nagu see oli vabadussõjaski, kuid lähema tuleviku sõjas peaks niisuguse abi tähtsus olema tunduvalt vähem, kui see oli vabadussõjas, kus meie vastu võitlesid täiesti distsiplineerimatud enamlaste väeosad, kel puudus pealegi igasugune tehniline varustus ja lennuvägi ei astunud kordagi tegevusse.

Kui meil ei ole loota abi Rahvasteliidult ega ka sõjaliste liitude kaudu, mis oleks siis meie julgeoleku garantia tulevastes sõjalistes konfliktides?

Eeltoodust selgub, et välisabi saab olla võrdlemisi väike. Üks suuremaid meie lootusi võib seista selles, et sõjalised konfliktid Euroopas jäävad siiski tulemata jõudude konstellatsiooni kujunemisega nii, et ta ei paku väljavaateid agressiivsele poolele. See võiks seista selles, et Inglise-Itaalia vastolu laheneb, Abessiinia ja Vahemere hegemonia küsimusest kuidagi saadaks üle, Saksamaa koos oma võimalike liitlastega näeb juba ülekaalu seisvat enda vastu ja seega on sunnitud tulema tagasi Rahvasteliitu ja püüdma oma huvisid rahuldada ainult rahulisel teel, loobudes Austria annekteerimisest ja tungist ida ja kagu poole ning saades vastutasuks selle eest oma endiseid asumaid.

Kogu aeg aga Eesti nagu teisedki Balti riigid peaksid püüdma harrastada absoluutset neutrali-

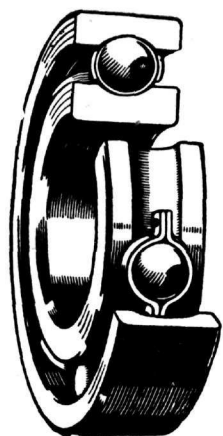
teedi poliitikat neis küsimusis, mis loonud ja loomas võitlevaid rindeid, püüdes seejuures koondada oma pingutused Leedu tüliküsimuste lahendamisele Saksamaa ja Poola või *modus vivendi* leidmisele, mis peaks sisaldama tüliküsimuste otsustamise edasilükkamisele võrdlemisi pikemale arvule aastaid. Neutraliteedi poliitika on ainsam õige poliitika Balti riikidele, nagu see on olnudki viimastel aastatel, olgu see siis *de facto* või *de jure*. Neutraliteedi põhimõte on võetud omaks meie riigi loomisel ja sellest tuleb pidada ka kinni. Nende ridade kirjutaja on mõni aeg tagasi võtnud sõna ajakirjanduses Balti riikide neutraliteedi tunnustamise kasuks. Viimasel ajal sekundeerib mulle tublisti Strassburgi ülikooli rahvusvahelise õiguse ja poliitiliste teaduste professor R. Redslob. Ka tema leiab, et see on sobivaim võimalus Balti riikidele oma julgeoleku kaitsmisel.

Sellele väitele on meil vaieldud vastu, kuid ekslikel alustel. On tulnud arvamisele, nagu tähendaks neutraliteedipoliitika loobumist endakaitsest. Seda aga ei ole kunagi keegi mõelnud. Ka neutraliteet vajab kaitsmist. Kui kaitset ei saada väljaspoolt, tuleb teda kaitsta oma jõududega. Neutraliteedi kuulutamine ei vähenda meil hoolt endakaitse eest ega sunni ka seda tegema. Kaitsetöö peab jätkuma omasoodu. Mis aga tunnustatud neutraliteet meile annaks kasu, on see, et ta vabastaks meid Rahvasteliidu pakti art. 16 kohustusest lasta läbi oma territooriumilt sama artikli alusel kallaletungijaks tunnustatud riigi vastu opereerivaid vägesid. Nagu vaatlesime eelpool on vägede läbilaskmise küsimus just hädaohklikem moment meile ja võiks kiskuda meid sõjalisse konflikti, kusjuures meile jääks veel süü, et meie ei ole täitnud oma Rahvasteliidu kohustust, mille juures Rahvasteliidu pakti artikkel on võrdlemisi kategooriline.

Sellega ei ole ma seadnud mingit kindlat tähtaega, millal Balti riikide neutraliteedi tunnustamist peaks nõutama Rahvasteliidult ja tema tooniandjailt riikidelt. See peaks jääma Balti riikide diplomaatia poliitilise osavuse küsimuseks, mis nüüd võiks olla seda kergem, et Balti riikidel on lootusi saada kaitsta Rahvasteliidu nõukogusse. Ja vististi ei ole Rahvasteliidult ega teda kandvatelt riikidelt praegusel ajal loota ägedat vastupanu meie neutraliteedile, kus Rahvasteliidu kollektiivse abistamise aktsioon nurjunud ja Rahvasteliidu pakti muutmine on kerkinud päevakorrale.

Muud võimalust meie endi kaitsevõimsuse tõstmise kõrval ei näe ma meie julgeoleku kindlustamisel praegu.

**Auto
tähtsamaid
osi
on**

kuullaagrid

Nõudke sellepärast alati

paremaid ja kõrgeväärtuslikke

Rootsi **SKF**

kuul- ja rull-laagreid

PEAESINDUS JA LADU:

LINKE & MARTINSON, TALLINN

VE NE TÄN. 11, TEL. 432-86, 432-58

Viimaseil aastail on tõusnud järjekindlalt huvi Eesti ajaloo ja mineviku vastu. Samuti on võetud Võidupüha pühitsemise üheks juhtmõtteks eestlaste muistsete põlvete enesekaitsetahte ja -võime mälestussammaste, meie vanade linnuste meeletuletamine ja austamine. Sel puhul tõuseb üldise huvi keskpunkti küsimus, **kus asuvad Eesti muistised kindlustused?** Selle kohta andis Eesti Kirjanduse Selts välja kiire ja laialdase informatsiooni võimaldamiseks

muistise iseseisvusaegse Eesti

ja

Eesti muinaslinnuste seinakaardi

neljas värvis, suurus 60×80 sm. Koostatud on Tartu ülikooli muinasteaduse prof. H. Moora poolt.

Kaart näitab kõigi seni kindlakstehtud Eesti **linnuste asukohti**, ära märkides vastavas tekstis vähemtuntute lähemaid asupaiku. Seejuures kaart näitab ka nende ajaloolist ümbrust, **vanu maakondi** ja kihelkondi, muistseid teid ja sadamakohti. Edasi toob kaart tähtsaimad ajalooliselt tuntud külad, **lahingukohad** väljaspool linnuseid jne.

Seda kaarti vajab iga Võidupüha pühitsemist korraldav toimkond ja organisatsioon Võidupüha mõtte propageerimiseks tänava ja tulevikus. Muistse iseseisvusaaja **kaarti peab ehitma praegusaegse kõrval iga meie avalikku ja rahvuslikku asutust**, ta peab olema aasjaks mitte ainult vallamajadele, seltsi- ja rahvamajadele, raamatukogudele jne., kus ta rahvale vaatamiseks hädavajaline on, vaid ta peab levima ka **eesti kodudesse**.

Kõigil aegadel ja eriti rahvuslikel tõusuaegadel **rahvad on ammutanud endale moraalseid jõudu oma minevikust**. Ka meile peab olema aasjaks tunda oma minevikku. Selleks kohasena on koostatud ka ilmuv kaart, mis suuruselt on sobiv nii asutusile kui ka kodudele. Koostaja tunnustatud nimi tagab kaardi **teadusliku** soliidsuse, mistõttu seda saab kasutada tagajärjekalt **koolides**, kus seni vastav õppeabinõu on puudunud.

Et see kaart võiks saada tõeliseks **rahvakaardiks**, lastakse see müügile odava **hinnaaga, 75 s.**, 15 eksemplaari ja enam korraga Eesti Kirjanduse Seltsilt otse tellides aga koguni **60 s.**

Eesti Kirjanduse Selts loodab, et see otstarbekas algatus leiab ka väärilise vastuvõtu kõigi riigi- ja omavalitsusasutuste ja seltskondlike organisatsioonide poolt.

Suve lõpus ilmub k. a.

EESTI AJALUGU

1. köide: Esiajalugu ja muistne vabadusvõitlus

2. trükk

Sisaldab 458 lk., 170 pilti, kaarte ja skeeme, neist paljud on erilehtedena kriitpaberil ja värvitrukis.

Hind 7 kr. 50 senti, poolnahkköites 11 kr.

Esimese trüki puhul kirjutas arvustus:

„Lugejaskond oma poolt näikse juba varakult olevat tundnud harukordset huvi selle teose vastu. See huvi osutus suuremaks kui seda kirjastaja oli osanud ette näha kalkulatsioon tehes raamatu võimaliku leviku kohta. Trükk osutus liiga väikeseks. Eesti ajalugu I ei jõudnudki vabamüügile raamataturul, sest 2000-eksemplariline trükk müüdi läbi ettetellimiste kaudu juba mõni aeg enne raamatu ilmumist.

Käesoleva raamatuga on antud esimene teaduslikult läbitöötatud käsitlus meie varasemast ajaloost. See on sisuliselt igati õnnestunud töö, mille üle on põhjust tunda uhkust kõigil, kes on huvitatud meie rahva ajaloost. See raamat on kirjutatud eesti teadusmeeste poolt, kuid see, mida seal pakutakse, pole nende tehtud, seda on paljude inimpõlvete kestes teinud meie kanged esivanemad.“

Mag. Evald Blumfeldt, Eesti Kultuuriloolise Arhiivi juhataja.

Koguteos „EESTI“

— ainulaadne meie maa maateaduslik, tulunduslik ja ajalooline kirjeldus.

Seni ilmunud köited:

Tartumaa. 231 joon. ja 19 kaardiga, 756 lk. Hind 7 kr. 50 s., nahkköit. 9 kr. 50 s.

Võrumaa. 122 joon. ja 10 kaardiga, 508 lk. Hind 5 kr., nahkköit. 7 kr.

Setumaa. 139 joon. ja 5 kaardiga, 394 lk. Hind 4 kr., nahkköit. 6 kr.

Pärnumaa. 173 joon ning 3 kaardiga. 776 lk. Hind 9 kr., nahkköit. 11 kr.

Valgamaa. 92 joon. ning 3 kaardiga. 610 lk. Hind 7 kr., nahkköit. 9 kr.

Saaremaa. 282 joonise, 1 tabeli ning 4 kaardiga. 884 lk. Hind 9 kr., nahkköit. 11 kr.

Käesoleval aastal ilmub „Viljandimaa“. Teoksil on „Läänemaa“ ja uurimisel „Harjumaa“.

Need mahukad teosed sisaldavad endis rikkaliku hulga mitmesuguseid andmeid meie maakondade kui tervikute ja nende üksikute kihelkondade, alevite ja linnade loodusliku ümbruse, rahvastiku, selle asumisviiside, tulundusliku ja vaimse elu ning mineviku kohta. Iga eriosa sisaldab palju **arvustikulisi** andmeid, juhise rändajatele ja lisaks hulga **ühe- ja mitmevärvilisi kaarte**.

Sellest näeme, et koguteos „Eesti“ on **sobivaim ja kasulikem käsiraamat kõigile, kes ühel või teisel viisil teevad tegemist kodumaa ja ning vajavad teateid ja andmeid meie maa, rahva, tulunduse, ajaloo ja muu elu-olu kohta.**

EESTI KIRJANDUSE SELTS

Tartu, telefon 6-01, posti jooksev arve 20-36

Mehine mineviku tee

JÄRVO TANDRE, ajaloolane

Rahvaste jõu ja tähtsuse hindamise mõõduks ei ole ainult nende läbielatud sajandid ja numbreis väljendatav rahva arvu suurus. Arvesse tuleb võtta ka nende geopoliitiline ja geograafiline asend, loodus, rahvusvaheline suhtlemine, naabrid ja kõigist neist olusuhetest juhtuvad võitlused ning püüdlused. Siis alles saame õige tee, mida mööda on antud rahvas jõudnud välja oma tänapäevani.

Kui mõni rahvas arvab end juba seetõttu suureliseks ja kõikvõimsaks, et ta on elanud aastatuhande või enamgi; on kogu aja oma jõu kulutanud selleks, et laiuda, sulatada endasse teisi vähemaid rahvaid küll kiire sigimisega, küll rahvusvahelise röövikuna relvaga — siis on selle rahva ajalugu kas vegeteerimise kirjeldus või üks pidev kriminaaltegude protokoll. Palju õilsama saatuse on kannatanud juba see rahvas, kes on pidanud aastasadu võitlusi endakaitseks ja oma eluõiguste eest; kelle tuiksoonest on tilkunud verd selleks, et pühitseda oma maad ja vabadust omaväärseile järelpõlvedele.

Eesti rahvas kirjutab oma mineviku aastaid ammuugi neljakohalise arvuga. Võime ütelda veel enamgi. Meie muinasteadlased tõestavad eestlaste olemasolu praegusel kohal juba ajast, millal Euroopa lõunapoolsed algkultuurimaad astusid ajaloo valgusse. Nii siis sajandite pikkuselt ei ole meie arengtee mitte lühem mõne „valitud“ rassi omast, kuigi pääsime kroonikaisse hoopis hiljem imperialistlike naabrite kaudu.

Oleme sellaseist vähesist rahvaist, kes on raiunud oma saatuse relvaga ja lunastanud oma vabaduse verega. Kuni püsisime jalul, ei leidnud võitlusis väärsemaid sangareid. Ja kui olime allutatud, ei heitnud me meelt ega hinge, vaid kogusime lihasesse jõudu ja südameisse verd, et taas tõusta võiduni või langedes jätta vääriiline eeskujuga neile, kes meie kalmule langetavad pisara... Umbes nii lausub meile sõdur muistsest malevast täna.

Liivi ja Soome lahed, Koiva jõgi, Peipsi ja Narvajõe tõrksad veed olid muistse Eesti rahvuspiireks. Lahed ja laevatavate jõgede suudmed olid Baltimerele Venesse viivad tähtsamad kaubateed — Põhja-Euroopa Dardanellid, mille peremeesteks olid eestlased ja liivlased. On loomulik et sellaste liiklemist kontrollitavate käikude omanikuks tahtis tõusta iga rahvas, kes tegeles kauplemisega Lääne ja Ida vahel. Algul võideldi kaubateede pärast, hiljem lisandusid maa otsesed vallutussihid. Neist olusuhetest johtusidki aastakümnete ja -sadade pikkused heitlused.

Kultuurse, majandusliku kui ka poliitilise arenemise järgi jaguneb Eesti maa ja rahva ajalugu nelja ajastusse.

1. Eesti antiik ehk vana aeg on muistne iseseisvuse aeg maa asustamisest kuni Saksa val-

Mahtra sõja mälestussammas

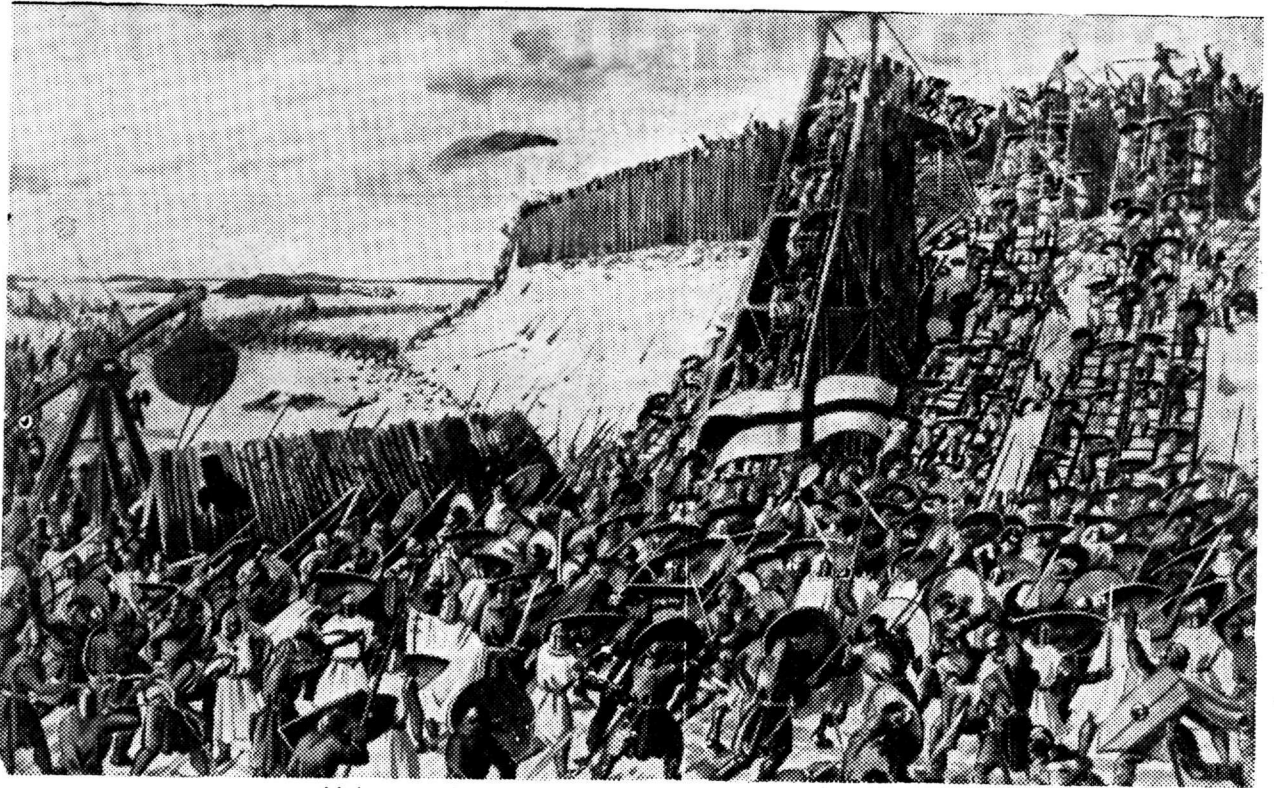
dusmaaks muutmiseni, s. o. kuni 1227. a., millal lõplikult vallutati viimne vaba maakond — Saaremaa.

2. Eesti keskaeg — a. 1227 kuni 19. s. keskeni — ärkamisajani. See on range võõraste rahvaste siinvõimutsemise, nende omavahelise tülitsemise ning süngel feodaalsüsteemi vägivalla aeg.

3. Eesti uus aeg — ärkamisajast kuni iseseisvumise esimese tähtsa sammuni — 30. märtsi 1917. a. autonoomia saavutamiseni.

4. Uusim aeg — autonoomia teostamisest kuni tänaseni: vabadussõja ja teine iseseisvuse aeg.

Suurim idee, mille eest rahvad on kunagi võidelnud, on nende poliitilise ja majandusliku iseseisvuse idee. Ja selle idee eest on eesti rahvas võidelnud nii kaua, kui kaugele ulatub tema ajalugu üldse. Küll

Muhu maalinna vallutamine sakslaste poolt a. 1227.

on sajandite jooksul muutunud naaberrahvaste aktiivsus ja ekspansioonitung, oleme näinud vaenlasi igast maailmakaarest, aga võitluste idee on jäänud muutmatuks.

Vana aeg on eestlaste suurim aeg. Liibavist üle Väina ja Koiva jõgede, üle Põhja-Venemaa Obi jõeni ning Põhja-Jäämerest Volga alamjooksuni on kunagi kõlanud ühiste hõimude keel. Aastasade kuldes on slaavi impulsiivne ja kiiresti sigiv rass nihutanud meie rahvuspiirid üha põhjapoole. Nad on tunginud kiiluna sisse Ilmeni järve kohas Baltimere-Soome hõimude asustusala südamesse. On ühise rahva lahutanud osadesse. Kõigist lahutatud hõimudest on vanima kultuuriga eestlased Liivi lahe, Peipsi järve, Soome lahe ja Koivajõe vahelisel asustusaladel. Alles aastasadu hiljem, nimelt 10. sajandi lävel ilmuvad madjarid Lõuna-Venest üle Karpaati mägede Doonau ja Thissa kaldaile oma muinasjutulise kuninga Árpódi juhatusel. Samal ajal asustus täielikumalt Soome. Nii astuvad need nüüd juba suuremad hõimud, madjarid ja soomlased, kümnendal sajandil avalikult rahvaste perre. Eestlaste tegevusest ja nende maast pajatavad Skandinaavia saagad aga juba varemaist aastasajust.

Kuni 13. sajandini tegutses Põhja-Euroopas kaks rahvagruppi, kes omavahel jagasid Põhja-Euroopa maid ja Balti mere vete süsteemi. Need olid skandinaavia rahvad ja eestlased koos liivi hõimuga. 11. s. keskpaigani on esikohal ülerahvastunud Skandinaavia, kes kui Lääne- nii Ida-Euroopas jätsid püsivaid jälgi oma ekspansiooniga. Skandinaavia püüdis kor-

duvalt vallutada Baltikumi. Ajutiselt õnnestus see vaid liivlaste aladel. Eestlased olid ja jäid vabaks.

Seda aega nimetame Skandinaavia viikingite ajaks.

Ristiuisu kultuur viis Skandinaavia varsti paariks sajandiks kodusõtta, mistõttu selle aktiivsus välispoliitikas langes. Selleks ajaks oli Eestimaa juba kaunis tihedasti asustatud ja rahvas kultuurilt tõusnud kõrgemale Skandinaavia omast, kuna viimase kultuur langes pika kodusõja tõttu.

11. s. keskelt algas eesti viikingi-aeg, mis kestis kuni maa vallutamiseni sakslaste poolt.

Mainitud poolteist sajandit on eestlaste väga intensiivne arengu aeg niihasti sise- kui välispoliitiliselt. Röövretked meretaguseilt mailt jäävad harvemaks ja lõpuks lakkavad hoopis. Rahva arv kasvab kiiresti, mille tõttu maa asustub juba tihedamalt, ka soisemad ja vähemkõlvulisemad maa-alad võetakse põllukultuuri alla. Neil aegadel toimub Eestist tõhusam kolimine Soome ja sealsed lõunapoolsed alad viiakse adra alla.

Seni oli peamine tähelepanu juhitud ülemerevaenlaste vastu. Nende nõrgenedes hakkab seljagant ähvardama Venemaa. Tekib tihe linnuste vöö venelaste vastu. Seni skandinaavlaste käes püsinud ida-kaubandus hakkab libisema ikka enam eestlaste kätte. Tulud otsesest kauplemisest ja transiidist annavad suuri ülejääke. Maa rikastub ja meeste iseteadvus ning mõju Balti süsteemis kasvab. 12. s. lõpuks on eestlaste mõju ja aktiivsus kasvanud nii suureks, et otsustati anda löök senisele võistlejale,

idapoolse Skandinaavia keskusele. Selle tulemuseks oli 1187. a. Mälari järve ääres Rootsi pealinna Sigtuna hävitamine. Selle hoobiga halvati Rootsi seni ähvardav administratiiv-kaubanduslik ja sõjaline jõukeskus.

Sigtuna hävitamine ei olnud lihtne röövretk, vaid kaugelenägelik välispoliitiline õnnelik aktsioon. Sellega hävitasid eestlased oma Kartaago. Ja möödub sajandeid, enne, kui Rootsi suutis Baltikumis rääkida kaasa mõjuvat sõna.

Daani oli tollal hoopis tugevam. Temale kuulus Islandi saar ja suurem osa Inglismaast. Püüti anda otsustavaid lööke Daanilegi, aga viimase juba tsentraliseeritud valitsemiskorra, tugeva laevastiku ja meretaguse kauguse tõttu ei suutnud eestlased seda Baltikumi rivaali paralüüsida; pealegi ei omanud Daani siis veel ühtki ainuvalitsevat jõukeskust, vaid see oli jagatud ikogu saartegrupi vahel.

Niisama raske oli uuestitõusva Novgorodi linnriigi nõrgenemine. Novgorodini ei pääsnud meie malevad salaja, nagu mindi üle mere. Laia asustatud maa-ala läbides häiriti vaenlane enneaegu lahinguvälis ja jõuga ei võinuks toime tulla Põhja-Vene inimmassidega. Venelased tegid rea vallutus- ja rüüsteretki, aga leides siin mehise vastase, suunasid oma ekspansiooni hoopis lätlaste aladele. Seal jõuti peagi allutustega välja Väina- ja Koivajõe suudmeni.

Muistne vabadussõda tulemus hoopis iseguseist tingimusi ja kaugemast poliitikast, milleni ei küündinud meie, olgugi julged merimehed. Meie esivanemad ei omanud ju mingit ülevaadet Rooma paavsti ekspansioonist, ristisõdadest, paavsti võitlusest keisriga, Brandenburgi slaavlaste koloniseerimisest ja germaniseerimisest. On loomulik, et sakslaste siia jõudes ei teatud nende tõelisi sihte ega reaalselt jõudu.

13. sajand algab juba üldise languse tähe all. Liivlased allutatakse sakslasile omase kavaluse ja reetlikkusega. Nende järele alistuvad kõigist naabreist põlatud ja kiusatud lätlased mingi „sangarliku kuulekusega“. 1208. a. on Väina ja Koiva jõgede aladel sakslased kindlustanud oma võimu ja nüüd suundakse kõik jõud eestlaste vastu.

1208.—1227. a. vältab eestlaste kangelaslik võitlus sissetungijaiga. Nii visa võitlust pole Põhjamail neil sajandeil pidanud ükski rahvas oma vabaduse eest kui tegid seda eestlased.

Kui vaatleme teiste eesti lähimate hõimude võrdlemisi kergelt alistumist võõraile vallutajaile, siis tekib küsimus, — miks eestlased erandina avaldasid suurimat vastupanu? Liivlaste võitlusist teame vähe. Niisama vähe teame soomlaste vastupanust rootslastele, kuna Põhja-Vene soomesugu rahvaste vabaduse kaitsest pole teada õieti midagi. Selle probleemi lahendus lisab eestlaste kontosse suuri väärtusi, milliseid pole meie seni veel täiel määral taibanudki.

Ainult see rahvas tahab ja jõuab oma olemise eest pidada sangarlikku

võitlust, kel on kaitsta midagi suurt. Kahtlemata on meie esivanemal olnud palju seda, mille eest mehed läksid lahingusse. Püüame mainida mõnda.

Meie esivanemal oli:

Põhjamail, eriti Balti mere süsteemis, seljataga juba kuulsusrikas minevik. Sellest ei tahetud nii kergesti enam loobuda ega anda seda hegemooniat võõraile sissetungijaile;

küllaldaselt majanduslikku jõukust, agraarmaa-na hästiharitud põllud, hea kari, mida läti Hindrek korduvalt imestab;

rahvuslikud varandused väärismetallides, relvades, kindlustes (linnustes), head sadamad laevadega, kaubanduslikult head positsioonid Lääne- ja Ida-Euroopa vahel, juba väljakujunenud demokraatne riigikord, mis oli täiesti vastand muu Euroopa feodaalkorra röövsüsteemile;

rahva üldkultuuri tase oli küllalt kõrge, kahtlemata kõrgem naabrite omast. Ainult meil puudus keskajale nii omane ja vajaline ristiusk;

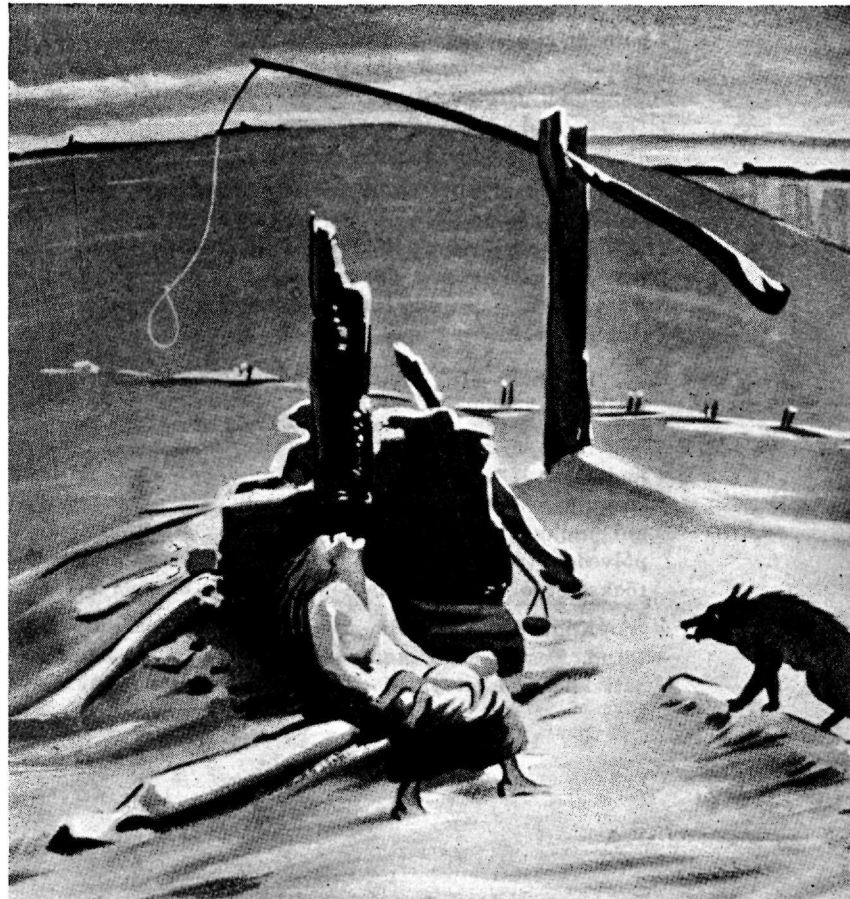
meie oma loodusele baseeruv usund oli küllalt kõrge, et siduda suuremaiks ohtudeks rahvast ühiseks tervikuks;

olime annud naabermaile hõimude väljarändamise teel korduvalt uut verd ja jõudu;

omasime hea solidaarsuse tunde ja kõrge võitlusmoraali, olime kujunenud tsiviliseeritud ühiskonnaks selle sõna parimas mõttes.

Põhjasõda

A. Karimo järgi

Eks sellest jatkunud võitluseks kaheks aasta-kümneks, kuni rahvuskeha nõrgus kuivaks verest. Pealikud lembituaegsest malevast pööravad hauas teise külje, kui nad kuulevad asjata enesekiitust, küll lõunast, küll mujalt...

Saksa kolonistid ja seiklejad koos pappidega panid toime 13. s. suurima kuriteo seega, et nad elava ja kõrge kultuuriga jõulise rahva materdasid oma barbaarsete instinktide orjusesse. Nad on sellest saanud isegi aru ja oma häbi varjamiseks on luuletatud endile kultuurikandjate nimi...

Eesti keskaeg.

Range feodaalsüsteem mõisade ja losside majandusega. Ülal feodaalid — jõude orjaperemehed, nende lähedal vaimulikud musta kuue ja veel mustema südametunnistusega, kõige all orjastatud talupoeg looma õigustega. Esimesed sõdisid, teised palusid õnnistust ja kolmandad orjasid — see oli keskaja ühiskond.

Kahekordselt süngelt valitses see süsteem meil, eriti Põhja-Eestis.

13. s. teine pool ja 14. s. algus on täis stühhilisi mässupühkeid. Need ei olnud niivõrra organiseeritud vastuhakkamised, kuivõrra ebanimiliku käitumisega kannatuse piiridest üleatunud talupoegade verised õppetunnid Euroopa rangeimate töökspidamistega rassile. Aga need ei õppinud elus midagi.

1343. a. tõuseb veel korra kogu maa. Iga võõras löödi maha maal, moodustati oma sõjavägi ja asuti vallutama Tallinna. See oli eesti rahva maa peremehe karm karistus ristiusuvendluse nimel maad ja rahvast ekspuaterivaile feodaalhärradele.

Aga kaotasime seegikord. Mitte meie nõrkus polnud siin otseselt süüdi, ei; meie lüigne ausus ja usaldus. Reetlikult ja alatult peteti eesti malevate vanemad, kuningad Paide ja läbirääkimiste asemel tapeti nad.

Niisama näruselt peteti vanemateta ja juhtideta jäänud malevalt Tallinna all käest relvad ja siis tapeti nad. Sakslased tapsid Põhja-Eestis ja Saaremaal sel puhul kümme korda rohkem mehi kui meiepäevil vabandussõda. Ja siis nad pühitsesid Kolmainu nimel täielist võitu paganate üle...

Ristiusk oli keskajal võimsaim vahend röövpo-liitikutega käes.

1343. a. vastuhakk tegi meie asja hoopis halvemaks; aga ta näitas, et eestlane elab veel. Ja seda eeskujuga oli tarviski järelepõlvedele. Oli vaja samuti, kui imikule emapiima. Meeste vägev ülestõus kandus põlvedest põlvedeni; sai traditsiooniks, sai vääramata tõeks, et õilsam on olla lõpnu lövi kui elus koer!

Kogu keskaja olime kultuurmaailmast välja lülitatud. Eestlane jäi maha omagi arengus. Ta keha pekseti ahelaiga, et ta ei suudaks enam muud kui ainult

orjata. Sajandid möödusid kui sunnitöölisel galeerilaevul. Mida ta võis enda kaitseks, oli endasse tõmbuda, hoida puhtad mineviku traditsioonid ja säilitada oma usund ja hiied. Kristluse mõiste kujunes selle kandjate läbi meil maiseks kehastatud saadaks. See kõik oli liiga süngel, et seda tohiks unustada tänapäevagi eestlane.

16. s. algas Euroopas n-n. uus aeg. Uute maade avastamine, humanismi konsolideerumine usupuhastuslikuks liikumiseks, senise feodaalsüsteemi ümberkujunemine keskendatud kuninga võimaks. Kõik sündmused tähistasid uue ajajärgu algust.

Eesti rahvale ei annud see sajand midagi peale erakordsete õnnetuste ja uute katsumiste.

Siiski need sündmused löid olustiku, kus oli tarviline soetada ka eestlastele omakeelset kirjandust, kuigi usulist. Nimelt eestlased lootsid usupuhastuslikust liikumisest endile mingeid soodustusi suures sunnimaises olundis. See tõttu aitasidki nad Tallinnas usupuhastuse viia läbi. Nende mõjuval toetusel kihutati kirikuist ja kloostreist välja katoliku vaimulikud ja nende toetusel kindlustasid protestandid linnas oma positsioonid.

Tänuks sellase teene eest otsustas Tallinna raad soetada eestlastele omakeelse katekismuse. Sakslane — pastor Simon Wanradt — kirjutas katekismuse saksakeelse teksti ja eestlane Johan Kõll tõlkis selle eesti keele. Nii see trükitigi aastal 1535 kahekeelsena.

Enne raamatu valmimist muutusid olud põhjalikult. Luteri puhastatud usk töötas üheväärsust ning üheõiglust kõigile siin maises elus. Talupojad hellitasidki pärisorjusest vabanemise lootusi, tekkis liberaalne liikumine, mis ähvardas kogu senist süsteemi. On loomulik, et katekismuse, — selle vabameelsuse kurja juure — Tallinna jõudes määrati see raamat hävitamisele.

Nii langes esimene eestikeelne raamat sakslaste tsensuuri alla...

Liivimaa feodaalne konföderatsioon oli jäänud äärmiselt nõrgaks. Linnad, piiskopid, ordu, peapiiskop — need kõik olid kujundanud mingi väga nõrgalt seotud riikide liidu. Selle osised tülitsesid oma

Otepää linnamägi

vahel vahetpidamata ja nõrgendasid asjatult jõude. Ümberringi aga tõmbus koomale tugev vaenlaste võrk, kes varem või hiljem pidid saama Vana-Liivi pärijaiks.

A. 1558 algab Vene-Liivi sõda. 1561. a. tulevad uute jõududena mängu Rootsi, Poola ja Daani. Algas võitlus elule ja surmale peremeeste vahel. Loomulik on, et eesti rahvast see küsimus huvitas vähe. Olnuks ju ükskõik, kes neist võõraist siin teostab oma võimu, ainult säilitagu kodurahu, rahva varandus ja elu. Aga just seda kõige vähem. Sellal lausuti, sõda peab toitma sõda! Vallutatav maa pidi andma

Soontagana maalinn, üks muistseid võitluspaiku, mis käesoleva võidupüha puhul tähistatakse mälestustahvliga — muistsete linnuste metallivalatud kaardiga

kõik peale tuleluxe püssi. Selleaja sõdades oli isegi ette nähtud sõdurite toores vägivald elanike kallal.

Eestlasi selles sõjas otseselt ei kasutatud. Lihtsalt ei juletud talupoegi relvastada, kuna kardeti, et nad relvi kasutavad oma otseste rõhujate vastu. Sõda aga veeres mitmed korrad üle maakondade, jättes järele elamuist vaid ahervarred. Viimaks kujunes talupoegade rahulik elu võimatuks. Ei saadud ei külvata ega lõigata. Hävitati hooned, kari ja inimesed. Järelejäänud pidid paratamatult hakkama ka tegelema sõjakäsitööga. Ja nad tegid seda. Kujundasid ettevõtlikud mõnekümmemehelised eestlastest **partisaanide** salgad, kes lendavate pürgudena häirisid, hävitasid ja nõrgestasid vaenlast. Peamiselt venelasi.

Peagu vahetpidamata kestis metsik maa laastamine 1558. a. kuni 1661. a. Kärde rahuni. Selle tagajärjel oli maa jäänud elanikest päris lagedaks. See tuli uuesti asustada. Kümnete ja sadade perekondade viisi asus Eestimaale elama võõraid rahvaid. Mõnel pool moodustasid kolonistid üle poole maa päriselanikest. Siia tuli soomlasi, rootslasi, sakslasi, lätlast, leedulasi, ungarlasi j. t. Eestlane oli oma kodumaal tõsisel ümberrahvustamise hädaohus.

Aga kuhu jäid kolonistid? Eestlased rahvustasid nad ümber. Sulatasid endasse. Nüüd võib vaid antropoloog veel uurida mitmesuguste rasside päid ja kehahitisi eestlaste hulgas.

Seegi oli küllalt oluline rahvuslik võit.

*

Rootsi ajal 1561. a. kuni Põhjasõjani tõmmati eestlane esmakordselt riiklikku ellu kaasa. Rootsi oli vana vabade talupoegade maa. Vaasad ehtasidki oma dünastia nende kandvale jõule. Kuningate head suhted talupoegadega jätkusid Rootsis endas ja kandusid Eestissegi. Kuningad hakkasid üritama ühes aplate mõisnike taltsutamise ja mõisade reduktsiooniga ka talupoegade kaitset.

Eestlane nägi, et seni end jumalaks ja kuradiks pidanud feodaal allub omakord kõrgemale riigivõimule. Siit sugenesid tihedad õiguse otsimise käigud Stokholmi kuninga juure. Suhted riigi keskvoimuga

õpetasid eestlasi mõtlema riiklikult. Nad omandasid õigusliku kodaniku arusaamise ühiskonnast ja selles valitsevaist jõududest.

Ühe sõnaga: **rootsi ajal sai eestlane sirgjoonelise riigikodaniku kasvatuse**, mille mõju kestis hiljem sajandeid.

*

Vaevu möödus neli aastakümnet Kärde rahust. Jõuti parandada sõja verisemaid haavad ja talud täitusid rahvaga, kui uuesti puhkeb sõda, Suur Põhjasõda. Eesti pind tehti jälle võitlusstaadioniks — kellele jääb Baltikum, kes omab hegemoonia Põhja-Euroopas? Kas Rootsi, Vene või Poola? Nagu näeme, olid võistlejad needsamad, kes korduvalt olid katsunud jõudu varem.

Sõda ise ei toimunud eesti rahva huvides, seepärast mainime seda vaid seoses rahva saatusega.

Kes jällegi kannatas suurimaid kaotusi, kelle tuiksoon avati jällegi uueks verejooksuks — oli eesti rahvas. 10 aastat lakkamata aelasid oma ja võõrad armeed ringi mööda kodumaad. Tuhastatud külad, matmata laibad ja leinajate nutt murdis siin võõragi ränduri südame. Rahvas oli nagu koerte kiskuda heidetud laps, kellelt röövitud leib, kaitsevahendid ja peavari.

Ainsa positiivse joonena esineb tollal eesti rahvusliku sõjaväe loomine ja esinemine avalikus välilahingus. Juba Narva lahingus esines eesti maamiilitsa ratsarügement koos soomlastega venelaste

Estico

EESTI COMB FACTORY

Tartu, Eesti.

Vabrik valmistab

kamme, kummikraesid, maniküür-
artikleid, sifoonimejaid, paberossi-
piise, paberinuuge, manguasju
kõvast kummist ja tselluloidist.

Valmistamine joonise või
mudeli järgi.

Müük ainult jällemüüjaile.

Eksport.

Tartu Eesti Majanduse Ühisus

Tartus, Holmi tän. 12—18.

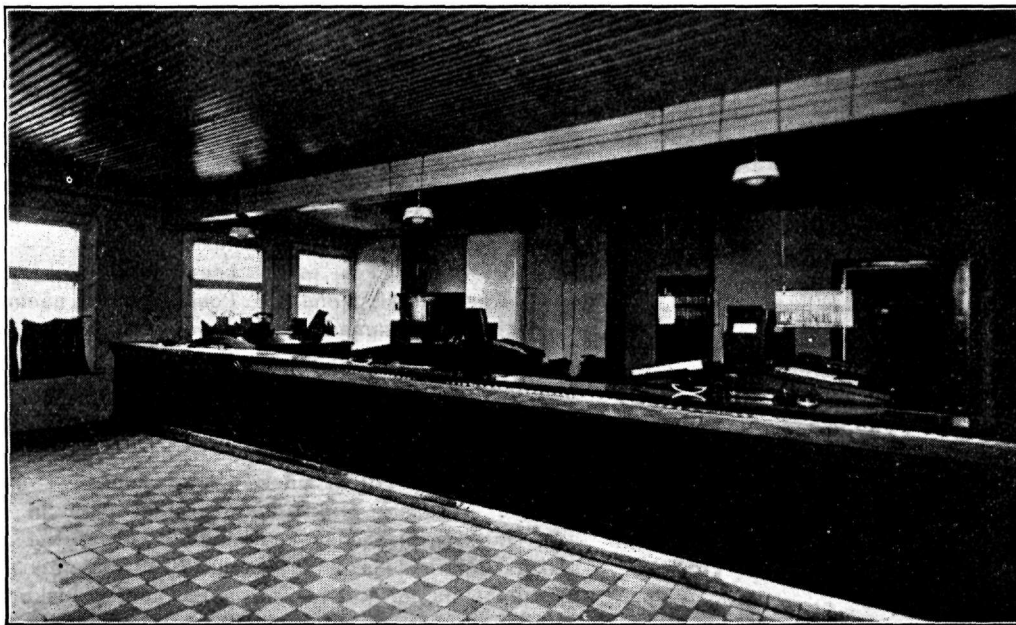
Osakonnad:

Tartus, Võru tän. 4 ja Sõõgiturge 3,
Räpinas, Pukas ja Puhjas.

Suurem ja kõige vanem
majandusühisus Eestis.

Laos suures valikus mõõ-
dukate hindadega põllutöö-
riistad ja masinad, väetis-
ained, aiatööriistad, ehitus-
materjaalid, värvid, rauakau-
bad, kütte- ja määrdeõlid,
masinarihmad, koloniaal-
kaubad jne.

Müük suurel ja väikesel arvul.

Kõik pangaooperatsioonid

Lääne-Eesti Ühispank Märjamaal

Vana-eestlaste tähtsaima võidu, Ümera lahingu arvatav koht

vastu. 1704. a. oli Tartu kaitseks värvatud Tartu ja Viljandi maakondadest kaks rügementi.

Rootslased hindavad eesti väeosi mõlemal juhul kiitvalt. Tartus olid nad venelaste sissetungile pidanud juba lõhutud müüride juures vastu, kuni lõppes laskemoon ja teised taandudes nad jätsid üksinda.

Oletades, et eestlasil olnuks Põhjasõja ajal oma rahvusriiklik korraldus, siis vaevu saanuks Peeter siin nii kergesti peremeheks. Rootsi oli sõdades juba kurnatud ja tema poliitika tõttu saigi Vene luua ta vastu suure koalitsiooni.

Põhjasõda oli oma hirmu ja õudusega ja ka kaugelulatuvate tagajärgedega halvemaid, mis Eesti oli näinud peale oma vabaduse kaotuse. Senised Rootsi abistavad üritused langesid ära. Harku kapitulatsiooni ja Usikaupunki rahuga. Eestimaa aadel sai Peetrilt kõikmõeldavad eesõigused, mida nad siin kunagi on omanud. Esimene sajand Vene all oli kindlasti halvem kui ükski ajastu varem. Rootsiaegsed orjuse- ja maksnormid kahe-, kolme- ja neljakorristusid. Talupoeg

ei omanud oma rõhujate vastu absoluutselt mingit kaitset.

Eestlane sai jälle orjaks, esemeks, keda võis müüa, kinkida, pantida ja, kui isu, koguni maha tappa. Kaevata võis vaid ristiusu jumalale, kuna oma hiied ja pühad puudki olid hävitatud. Seniseist kroonu mõisadest enamus kingiti „teenetega“ aadlile. Kohus ja politsei, karistaja ja armuandja — kõik oli seesama mõisnik, kelle omandiks oli talupoeg päris-orjana.

Siiski, siingi leidsid talupojad mõningaid kaitsevahendeid. Eelkõige asuti passiivsele vastupanule. Maid oli veel palju asustamata ja koormistega liialdamisel läks talupoeg lihtsalt kargu. Selle abinõuga sunniti härrasid vähemalt seni mõõdukuse piirsesse, kuni talud kõik täitusid töökattega ega olnud vaja karta inimeste puudust. Samal ajal esineti sageli kindralkuberneride ees kaebustega. Kuna viimane oli samast luust ja lihast mis mõisnik koduski, siis loomulikult ei annud need üritused tulemusi.

Varsti tungisid Baltimaile Lääne-Euroopast valgustusideed. Mõningad sakslased hakkasid nende levitajaks. Nüüd pääsis talupoegade orjuse küsimus ka kirjandusse.

Nüüd esmakordselt mainitakse seniseile näiteile risti vastu, et eestlane omab kõik inimese vaimu omandused ja mõndagi veel suuremal määral kui siinsed aadlikud.

Valgustussajandi ideede kandjad lähtuvad neljast printsiibist:

1. Antagu talupoegadele nende vallasvara peale omandiõigus;
2. normeeritagu koormised mõisa heaks, seni pole neil mingit otsa ega äärt;
3. Kodukari-õigust piiratagu; seni on see mõisniku ja tema käskijate heast tahtest; ärgu pekstagu talupoega liigselt ja asjata;
4. talupoegade müüki piiratagu; ärgu müües lahutatagu perekondi — vanemaid lastest j. m.

Oi! meie rahvas selliseid seepe ei tarvita! Nad tarvitavad ainult häid seepe — Veronika Pulnõli seepe!

Need tagasihoidlikud soovid pole kaugeltki mingi inimõiguste deklaratsioon, aga nad näitasid, et Baltimaail polnud asjad talupoegadega kõik korras.

19. sajandi alguse n.-n. vabaduse koit tuli eestlaselegi maksma küllalt kallilt. Talupoegade vabastamise seadused 1816. ja 1819. a. olid Lääne-Euroopa liberalismi või füsiokratismi halastamatuimaid ekspluaateerimise vorme. Inglismaal oli teostatud sama agraarliberalismi idee maade aiastamise või mõisastamisega. Talupoeg sai korraga majanduslikult vabaks põlluharimise muredest seega, et talt võeti põld ja ta muudeti kerjuseks, kihelkonna sandiks. Vähemal kujul toimus seesama protsess Preisimaal ja mujalgi. Aga ei kusagil tehtud seda nii varjamata jõhkruks kui meil. **Maa — eesti talupojale ainuke elatamisvahend — läks mõisa piiramata kasutusse, kuna talupoeg sai ise vastu lindpriiuse.**

Oleme seni nimetanud neid seadusi talupoegade vabastamise seadusteks. Pigemini nad olid suurimaks ülemlauluks kogu orjuse süsteemile. Kui seni kehtisid veel mõningad mõisnikke pidurdavad määrused, siis kadusid need ühel hoobil ja asemele astus vaba lepingu vahekord. Aga mis vaba lepingu osaline oli haganaleivaga toidetud, takuses rõivas talupoeg kui majanduslikult nii õiguslikult vägeva mõisniku kõrval? Lepingud muutusid diktaatideks ja talupojad — liikumisvabadusega varustatud mõisa sulaseiks. Mõisa ekstensiivsest majapidamisest ja luksuslikest eluviisidest tekkinud võlad, tõhustuv maaharimine, uued kultuurviljad, uued karjamajandusharud ja maade rohke mõisastumine — need olid tegurid, mis viisid teoorjuse aegse eesti talupoja vastu lindpriiuse kriisile.

Eestlane otsides väljapääsu kriisist astus meeletlikke samme. Ta vahetas talle seni võõraks jäänud sakste luteriusu vene usu vastu ja otsis riigivõimult hingemaad; ta katsus rännata välja Venesse, aga sellele lükati ette riiv; viimses lootusetuses ta varustus malgaga, hakkas vastu orjaperemeestele ja põletas maha mõisa. Nii tehti Pühajärvel ja Mahtras.

Krimmi sõja ajal orienteerub eesti talupoeg ümber välispoliitiliseltki. Meenusid „vanad head rootsi ajad“. Tema arvates sõdisid inglased ja prantslased Venemaaga Rootsi ülesandel seks, et võita talt Eestimaa tagasi Rootsile. See välispoliitiline suund elustub rannaäärseis maades, levib kiiresti üle Eesti ja juba teisel sõja-aastal toetab seda vaadet kogu eesti talupojaskond. Nõnda sügenes eelpoolmainitud kriisitunnustele veel välispoliitiline kriis.

Jah, eriti süinge pidi olema meie vanaisade elu veel Mahtrasõja päevil!

Eesti uus aeg.

Euroopa 1848. a. revolutsioonilise võimsa liikumise mõju ja Krimmi sõja tulemused kõigutasid need arhailised alustoad ja Venemaa asus uuenduste teele, mis andis uued alused eestigi rahva arengule.

1849., 1856. ja 1860. aastate agraarseadused algavad jällegi samadest küsimustest, mis tõsteti päevakorda 18. sajandi teisel poolel. Aeg tõi niipalju juure uut, et võimaldati talupojal juba omada ka kinnisvara. Seadustega määrati:

1. *Maa, mis seni on olnud talude kasutuses, tuleb mõisamaast eraldada; talumaad ei tohi mõisastada;*
2. *senised nõõripõllud ajada kruntidesse ja luua kindlad talundid;*
3. *teorendilt peab aegamööda siirduma raharendile; renditähtajad ei tohi olla alla 6 aasta ja lepingud olgu kirjalikud;*
4. *koormised mõisa vastu tuleb normida;*
5. *võimaldada talude põlisrent ja päriseks ost.*

Punktid 1., 3. ja 4. olid kehtinud rootsi ajal. Tagurlik Balti aadel pidas neid veel nüüdki liberaalseiks ega tahtud neile anda eluõigusi.

Alles need seadused tegid lõpu meil agraarfeodalismile. Mõisnik oli olude sunnil paratamata pidanud loovutama palju sellest, mille eest seni olid lõvina võidelnud.

Sügev ja kaugeleulatav oli nende seaduste tegelik tähtsus. Senine lindprii teoori saab paarikümne aasta jooksul ammu ihatud maalapi pärisomanikuks. Ta pidi aga tegema läbi veel raskeid katseid, kui majanduslikke nii vaimseid. Ei olnud kerge siirduda kapitali- ja tööstusvaesel maal teoorjuselt raharendile. Tehti suurimaid jõupingutusi jaluletoomiseks ja seda tehti suure innu ja visadusega, kuna see oli ainukeseks teeks majanduslikule iseseisvusele. Niisama rängaks katseks osutus hiljem talude ostki.

Igatahes jääb vääratamata tõigaks, et 1849., 1856. ja 1860. a. agraarseadused kujundasid baasi, millele asus eesti iseseisev talu, millele toetus eestlase arenev majandus, mis sai aluseks ühtlasi võimsale vaimsele liikumisele — ärkamisajale.

1866. a. vallaomavalitsuse seadus omapoolt täiendas väga oluliselt agraarseadusi. See seadus vabastas valla kogukonna täiesti mõisa eestkostmise ja mõju alt, andes kogukonna elu juhtimise ja arendamise kogukonna liikmete oma hoole.

Kui agraarseadused panid aluse eesti talupoja majanduslikule arengule, siis vallaomavalitsuse seadus kindlustas eesti rahva ühiskondliku elu vaba arengu. Ja kuni iseseisvumiseni jäidki vallaomavalitsuse asutused ainsaiks organisatsioonideks, kus õppisime korraldama oma ühiskondlikke asju. Veel enamgi: need olid kui mitte heaks ja küllaldaseks, siiski peagu ainsaks ühiskondlikuks kooliks iseseisva Eesti riigi-tegelastele.

Ärkamisaeg. Uskumatu kiiresti arenes eestlase vaimne elu. Veel ei olnud agraarseaduste sisu viidud täiel määral ellu. Alles makseti mõisale segarenti — tööga, viljaga ja rahaga — kui elustub küllalt laiaulatuslik ja radikaalne kultuurne liikumine.

Viljandi mehed tänu paremale maapinnasele ja headele linahindadele saavutavad majanduslikud alused endile kiiremini. Ühes sellega sügeneb ka usk endasse, julgus, iseteadvus, nõudlemine hariduse ja rahva üldkultuuri järele. Üldse Lõuna-Eestis tekib 60-dail aastail võimas liikumine — eesti risorgimento — uuestisünd.

Meie ärkamisaja keskmaks kujukts tõuseb Carl Robert Jakobson, kes õigupoolest vene narodnikute

liikumise kohandas eesti oludele, sidudes seega meie ühiskondliku elu tähtsamad küsimused. Tingituna Lääne-Euroopa rahvuslaste programmi mõjutust, kujunes meiegi ärkamisaeg sisult samasuunaliseks.

Valmib ju C. R. Jakobsonil tolele ajastule nii omane **standardprogramm**:

1. Kogu Eesti ühendatagu ühiseks etnograafiliseks tervikuks (Läävi kubermangu kuuluv Lõuna-Eesti ühendatagu Eesti kubermanguga);
2. koolid vabastatagu kiriku mõjust, vähendatagu saksa keelt ja usuõpetust ning võetagu õppeaineks vene keel ja õppekeeleks eesti keel;
3. maaomavalitsus kujundatagu vene zemstvo eeskujul, kusjuures eestlasile antagu kaaluv osa;
4. rüütelkonnalt võetagu politsei- ja kohtufunktsioonid, asendatagu vene politsei ning kohtu süsteemiga, kusjuures kohtunikud olgu valitud eestlaste hulgast.
5. asjaajamise keeleks olgu eesti keel;
6. maa müüdagu talupoegadele normitud hinnaga sunnikorras ja senised ostu-müügilepped võetagu revideerimisele, kuna need sisaldavad palju talupoegadele kahjulikke servituute jne.

Kõrvuti sotsiaalpoliitiliste küsimustega kerkis esile rida kultuuriprobleeme. Mõned neist kujunesid hiljasaariks üldrahvuslikeks üritusiks. Nagu:

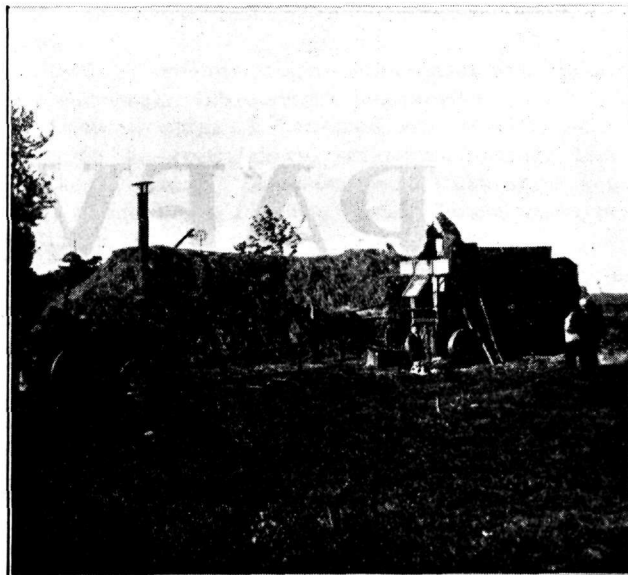
1. Eesti Aleksandri kooli asutamine ja selle heaks raha kogumine oma pea- ja abikomiteedega;
2. Eesti Kirjameeste Selts — kelle ülesanne pidi olema eesti rahvuslike teaduste arendamine ja kirjanduse soetamine;
3. a.s. kaubalaeva selts „Linda“ — rahvusliku laevanduse, ekspordi ja impordi arendamiseks;
4. samal ajal pandi alus seni kestnud heale üldlaulupeo traditsioonidele, 1869. a. toimub esimene sellane suurüritus Tartus.

Samasse aega langeb ka meie poliitiliste parteide kujunemine. Alul tekkis tegelaskonnas lihtsalt lõhe võitlustaktika pärast. Balti traditsioonide vaimus kasvatatud Jannsen ja Hurt pooldavad balti sakslastega leplikku koostööd, Jakobson orienteerub Vene poole ja asub uuenduste suhtes enam radikaalsele teele. Siis väljakujunenud traditsioonide kohaselt arenesidki hiljem agrarpartei ja klerikaalne rahvuslik keskerakond.

Nii näeme, et ärkamisaeg andis meile peaaegu kõik lähtekohad, kust algasime hiljem Eesti iseseisvuse loomisteed.

Venestuse aeg. Ärkamisaegne hoogsalt pulbitsev eesti vaimne elu jõudis oma haripunkti „Sakala“ ilmumispäeval. Veel 1881. a. läkitati saatkond keisri juure hiigla petitsiooniga, milles nõuti kogu ärkamisaegset radikaalse programmi teostamist. Vene keskvallitsus otsustas aga asja hoopis oma kasuks.

Aleksander III troonile tules pääsivad venes määravalt mõjule narodnikud — kitsarinnaline vene rah-

Viljapeks

vuslik vool — slavofiilid. Nende eesmärk oli ühine ja ühtlane: veneusuline, -keelne ja -meelne Venemaa. Kõik piiriäärsed vähemusrahvused pidid tulema ohvriks sellele suurele slaavi ideele.

Baltimaad kujundasid seni Vene riigikehandis omaette provintsi, õigupoolest maariigi kõigi oma ajalooliste pärimuste ja eesõigustega. Slavofiilne tsaar Aleksander III jättis kinnitamata senised Balti rüütelkondade eesõigused ja otsustas muuta maad lihtsalt vene kubermangudeks. Selleks viidi läbi:

1. politseireform 1888. a., mille kaudu senine seisuslik politsei silla- ja adrakohtud kaotati ning asendati siseministeeriumile alluva politseiorganisatsiooniga;
2. Kohtureform 1889. a. Senised seisuslikud kohtud likvideerida, asendades administratsioonist sõltumatute kohtuasutustega. Sellega kaotasid mõisnikud igasuguse jurisdiktsiooni talupoegade üle.
3. Koolid allutati haridusministeeriumile ja õppekeeleks kui ka asjaajamiskeeleks asutamis pandi vene keel. Senine koolisüsteem muudeti põhjalikult. Kadusid enamuses kihelkonna- ja kreiskoolid. Tulid vene kiriku-, ministeeriumi- ja linnakoolid.
4. Vene usule loodi paremad arenguvõimalused ja tema levimist hakati soodustama ametlikult, eriti Põhja-Eestis.
5. Vene ametnikud asuvad maale, tõrjudes kõrvale kohalikud sakslased.

Kokku võttes: venestus pidurdas meie hoogsat ärkamisaegset eelvuse. Kriipsutas läbi meie autonoomistide romantilised unistused. Kogu kultuuriolu areng jäi järsku seisatama.

Sel ajal oli siiski ka positiivseid külgi. Neid pole seni püütud näha õiglaselt. Luteriusu kirik ja balti

„PÄEVALEHT“

ON ISESEISEV, DEMOKRAATLIK JA
ÜLERIIKLIKULT LEVINUIM AJALEHT

SUURIM NING KASULIKEM KUULUTAMISELEHT EESTIS.
HINNATA KAASANDENA IGAL PÜHAPÄEVAL PILKE- JA
NALJALEHT «KRATT»

MEIE KIRJASTUSEL ILMUB

„LASTE RÕÕM“

— EESTI POPULAARSEIM LASTEAJAKIRI

T. E. K. Ü.

GRAAFIKATOOSTUS

ON TÄIELISIM TOOSTUS SEL ALAL EESTIS

TRÜKIKODA

KOITEKODA

TSINKOGRAAFIA

LITOGRAAFIA

OFFSET-TRÜKK

HINNAD KÕIGILE
VASTUVÕETAVAD

TELLIMISTE
TÄITMINE KIIRE

SUURIMAD NING TÄIELISIMAD
**RAAMATU- JA KIRJUTUSMATERJALIDE
KAUPLUSED**

KIRJANDUSE- JA PABERILAOD EESTIS

TALLINNA EESTI KIRJASTUS-ÜHISUS
TALLINN-EESTI, PIKK T. 2. OMA TELEF. KESKJAAAM 428-83

sakslased on selles süüdi, et seni oleme nende eeskujul venestust ainult kirunud.

1. Feodaalkord hävis lõplikult peale ühe asutuse, s. o. rüütelkondade maapäeva.
2. Pääsime rüütelkonna politseist ja kohtust, kiriku ja saksa keele ängistavast mõjust.
3. Saksa ainuvalitseva kultuuri asemel astub vähem ohtlik vene kultuur, mille tõttu orienteerusime kultuuriliselt ümber. Õppisime selgemalt nügema, hindama ja arvustama siin valitsevaid olusid, saksa provintsiaalkultuuri ühekülgust ja puudusi.
4. Tekkisid võimalused pääseda vene riigi teenistusse, kuigi tihti väljaspool kodumaad. Eesti intelligents leidis hoopis soodsamad võimalused kiiremaks arenguks ning rahvuslike jõudude kasvatamiseks.

Ühesõnaga, leidsime Venes tugeva kontrahendi, tihti koguni liitlase oma elupõliste vaenlaste, sakslaste, vastu. Mitmel puhul andis see menetlus reaall poliitikas häid tulemusi.

Võidusajandiks võiksime nimetada 20. sajandit rahvuslikus elus. Sajandi alguseks olime jõudnud venestusaegsest kriisist. Olime kasvatuselt, hariduselt ja poliitiliselt ümberorienteerunud. Ärkamisäagne rahvusidealistik klerikaalne romantika taandub minevikku ühes selle kandjatega. Asemele tuleb enam idaorientatsiooniga arvukas reaalpinnasel kasvatatud noorpõlv, kes eesotsas K. Pätsiga loovad uue rahvusliku jõukeskuse Tallinna.

Tallinnas eestlaste positsioonide kindlustamise mõte oli juba küllalt tark ja reaalne samm. Möödunud sajandi viimase veerandi jooksul kuhjus Tallinna hulk igasuguseid kesk- ja rasketööstusi. Kuna maa ei suutnud rakendada kõiki vabu töökäsi, siis kujuneski maa vaba tööjõud peamiseks tööliskontingendiks Tallinnale. Kriisiaeg ja raudteede võrgu loomine soodustas oma poolt rahva voolu linna. Linnas eestlane hakkas peale lihttöölisena, kojamehena, voorimehena, vürtspoodnikuna jne. Ühesõnaga, nad algasid agulitest. Aegade kuludes koguti jõudu arviliselt ning aineliselt ja nihkuti lähemale südalinnale, linna võimutsentrumile. K. Pätsi „Teataja“ reaalne elukäsitlus kiirendas seda protsessi tunduvalt. 1904. a., kui „Teataja“ rühkis oma mõju tipule, jõudsid eestlased juba raekoja ukse ette ja nõudsid sisselaskmist.

Hästi organiseeritud ja hoogsalt läbiviidud linnavolikogu valimiste eesti kampaania 1904. a. detsembris andis eestlastele otsustava võidu. Agulimehed olid jõudnud vallutada raekoja. Agulirahvas hakkas minema ajalukku.

Küsime, mis võinuks teha „Teataja“ aktiivne ringkond kusagil teises Eesti linnas, näiteks Tartus, Viljandis või Pärnus? Ei midagi rohkem, kui oleks näageldud ja kultiveeritud omavahelisi intriige, nagu seda tehti Hurda-päevil, pärast Jakobsoni surma.

Sajandi alguaastail oli eesti rahva majandusliku, sotsiaalse ja kõlbelise jõu tõus otsustavalt võimas ja hoogus. Seda mitte ainult Tallinnas, vaid üldiselt. 1904. a. Tallinna raekoja vallutamine oli ainult sisse-

juhatavaks eelmürinaks saabuvaile tõsisemaile sündmustele.

1905. a. revolutsiooniline liikumine Eestis oli mingiks suuremaks rahvuslikuks jõuprooviks.

Lühikese ajaga oli haaranud vene revolutsiooniline liikumine ka eesti rahva, esijoones muidugi linnad tööliskonna kaudu. Vaadeldes selle käiku meie kodumaal, saame kogu liikumise jagada järgmistesse peatükkidesse.

1. Linnas tööstustöölise ja maal mõisatöölise streigi liikumine 1905. a. jaanuarist kuni vara-suveni.
2. Taluperemeeste ja intelligentsi liikumine varasuvest kuni augusti lõpuni.
3. Üldine liikumine septembrist kuni 18. oktoobrini.
4. Suur vabaduste aeg 18. oktoobrist kuni reaktiooni alguseni — 10. detsembrini.

Linna tööliskond oli tulnud äsja maalt, omas oma sugulastega maal häid sidemeid, ja nii levis ka rahulolematuus maale mõisadesse. Siis veel ei olnud vahet linna ja maa vahel. Linnatööliskond oli veel solidaarne taluperemeeste kui ka maatööliskonnaga. Differentseerumatus ja kõigutamata ühistunne andsidki liikumisele nii spontaanse jõu tol ajal.

Veebruaris anti luba esineda siseministri kaudu keisri ees oma soovidega ja palvetega. Valitsus lootis, et palvekirjade sepitsemine tõmbab tähelepanu endale ning pidurdab revolutsioonimeeleolu, muutes selle vähemalt legaalseks.

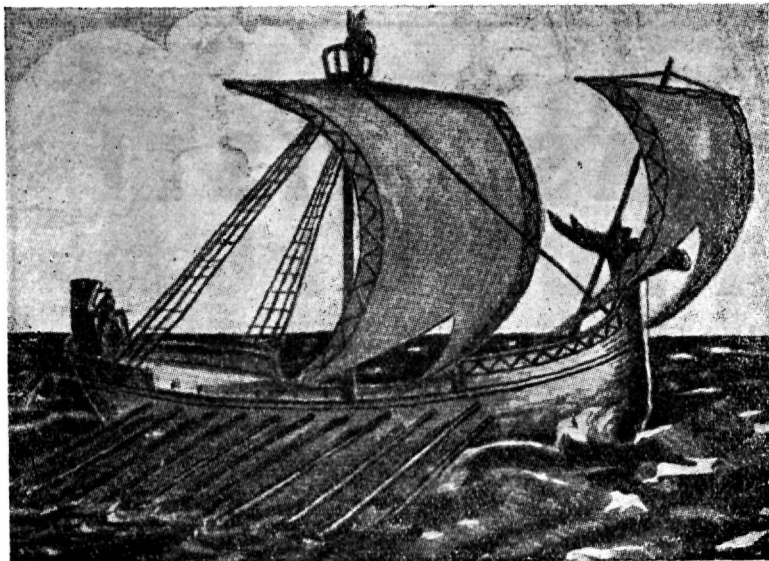
Valitsus eksis aga rängasti. Keisrile saadetud palvekirjadest sai ühiskonna eluvormide põhjalik arutamine ja arvestamine. Seni täiesti kõrvalseisvad inimesedki aktiveerusid. Ja missugusel eesti rahva kihitusel ei olnud midagi soovida 1905. a. õige kitsaks jäänud oludes!

Tööliskonnast alanud liikumine haaras varsti kogu maa ja tekkis midagi rahva poliitilise ärkamise taolist nüüd juba venestuse läbiteinud ühiskonnas. See oli teine veneaegne ärkamine, aga juba suuremate ja soliidsemate rahvusjõududega kui Jakobsoni ajal.

Augusti algul ilmunud manifest, mis lubas kutsu-

Eestlased-vikingid Baltimerel

ja astusime välja teadliku rahvusena. Viimased kõhklejad kainenesisid veel 1916. ja 1917. a. Eestimaa evakueerimise karmide otsuste läbi. Need olid hoolimatud katsed eesti rahvast otseselt hävitada. Ainult energilise omaabi tõttu pääsime hävingust.

Rahvuslik ärkamine, majanduslik iseseisvumine, valdade omavalitsuste loomine ja venestusaeg ühes 1905. a. revolutsiooniga ning sellele järgneva aastakümnega tohiks piirduda n.-n. „uus aeg“ eesti rahvuslikus elus. See oli lühikeseks, aga hoogsaks ettevalmistuseks täielisele iseseisvumisele.

Maaüldise heterogeense rahvastikuga impeeriumide antinatsionaalsed ülepingutused tõstsid esile üheõiguse ja rahvusühtsuse printsiibid. Neil avarustel võimaldus meilgi panna mängu kogu rahvusjõude, et läheneda samm-sammult sellele kindvale ideele. Egotsentrialse laia Vene ajutine valitsus ei soostunud meie õigustatud nõudmistega. Siis andis eesti rahvas vene pealinnale viimse, aga vägeva demonstratsiooni 26. märtsil 1917. a.

Distiplineeritud jõu näitamine mõjus. 30. märtsil kinnitati Eestile autonoomne korraldus.

Ja sellest ajast algab meil hoopis uus ajastu.

Eesti uusim aeg.

Kaleidoskoopiliselt kiire aga jõuliselt tugev ja haarav on siit peale edasine areng rahvusriigiks. Kahaksa kuuga olime loonud oma maale kõik vajalised ja kõik võimalikud asutused. Aga veel nägime siin hetkeks võimutsemas barbaarset ida ja ranget läant. Enamlaste lühike terrori aeg ja üheksakuine saksa invasioon näitasid veel kord, mida meil on oodata neilt riikidelt.

11. novembril 1918. a., päeval, millal Compigné kapitulatsioon kohaselt vaikusid maailmasõja relvad, otsustas eestlane oma nurmi mitte enam anda võõrastele võistlusstaadioniks. Olime heisanud rahvusliku, olime teatanud maailmale, et tahame olla riik. Omasime etnograafilistes piirides maa, omasime teadliku rahva, oli vaja veel kindlustada kõrgem riigivõim — suveräniteet. Siit johtus vabadussõda mille õnneliku lõpu läbi asusime Euroopa poliitilisele kaardile, astusime riikide perre.

Oleme põgusa pilguga püüdnud jälgi da eesti rahva saamisloogu muistsete vabadate merisõitjate päevilt iseseisvuse vundamenti loomiseni. Oleme teadlikult lasknud endid võluda muistse iseseisvuse romantikast ja põhjamaa rahvaste sangarilikest vabadusvõistlustest ja selle õnnetust lõpust. See muistsete aegade mehine

võlu pole mingi pettepill, vaid oma rahva nooruripõlve õiglane tunnetus. Mida lähemale sellele astume ja mida sügavamale tungime oma muistsesse iseseisvusaega, seda selgemalt näeme kõike seda seal, mille poole püüame praegu ja mis peab olema meie rahvuslikuks missiooniks. Jääks soovida, et see harrastus veel kasvaks ja süveneks.

Võõraste vallutajate aeg on sünge orjuse aeg, aeg rikas valudest ja täis ahastust, millal rahva elav keha ja vaim lahutati üks teisest. Keha, orjates barbaarseid võimutsejaid, toitsime oma vaimu ainult kuulsate mineviku romantikaga ja tuleviku lootustega. Kesk-aegne eestlane ei saanud elada olevikule.

Kuid ka selles sünges ajastus leiame mehiseid tegusid, jõudu ja vankumata tahet, näeme eestlases elavat edasi kangelasrahva hinge.

Alles valgustussajandi ideede mõjutuses ja Prantsuse revolutsiooni järellainetuses muutub meiegi rahva elu vilkamaiks. Rahutused ja jõulised vastuhakkamised töötavad sügavaimas kriisis olukordade muutust. Orjaks tehtud ja orjaks jäänud rahvas ei tee enam revolutsiooni. Kõrge kultuuripärimustega ja tugevat rahvast võib orjaks teha, aga ta tunneb ka orjana oma tõsist õigust ning väärtust ja kui avanevad võimalused, annab tunda seda valusasti oma härradele.

Mahtrasõjast peale algas pidev võitlus, mis kulmineerus ärkamisajal. Venestusaajal võtsime paarikümne aastase puhkuse ja 20. sajandi algul algas võitlus värske jõuga.

Maailmasõjaeelne ühe aastakümne puhkus kandis meid läbi maailmasõja ja lõppes vabadussõja monumentaalse finaali.

Nüüdisaja ja järelopõlvede hoole on antud sellele monumendi — iseseisvuse — kaitsmine. Tehkem seda nagu mehed!

EESTI PUNASE RISTI AMBULATOORIUM

TALLINN, NIGULISTE 12. TELEFON 431-60

Vastuvõtt homm. kl. 10—14 ja 5—¹/₂₈ õht. kõigil erialadel.
Tasu esimese visiidi eest 60 senti, korduvate visiitide eest 30 senti.

MASSEERIMISE ASUTUS

Telefon 429-67

Avatud kella 8—19.

Käsi- ja elektrimassaž, diatermia, neljarakuvann.
Haapsalu tervismudakombineeritud elektriraviga, tervisvõimlemine.

KÕRGUSPÄIKE

EESTI NOORTE PUNASE RISTI NAHATÖÖKODA

Niguliste 12

Telefon 472-85

Soovitame kunstimaitselisi **nahktöid**:

albumeid,

kirjamappe,

käekotte,

karpe jne.

Eriti soodsad kingituseks ja mälestusesemeiks.

Tellimised täidetakse kiiresti.

Eesti Noorte Punase Risti häälekandja
ilukirjandusliku, populaarteadusliku sisuga **ajakiri**

„EESTI NOORTE PUNANE RISTI“

ilmub kümme korda õppeaasta kestes, 16-leheküljelises kaustas
mitmekesise ja huvitava sisuga ning rohkete huvitavate piltidega
kaunistatuna.

Üksiknumbri hind 20 senti, aastas 180 senti, poolaastas 90 senti.
Kes 10 eksemplari korraga tellib, saab ühe eksemplari maksuta.
„Eesti Noorte Punase Risti“ toimetuse ja talituse asub Tallinnas,
Niguliste tän. 12, telefon 432-73.

Ajakirja „Eesti Noorte Punase Risti“ tellimisi võetakse vastu peale
raamatukaupluste ja postkontorite ka koolide kantsleides.

Meie muistsed LINNUSED

Mag. R. INDREKO

Esivanemad kõnelevad

Võidupüha ideega on kahtlemata seoses meie esiisade muistsed sõjalaagrid ja kindlused või linnused, mis kõigi teiste kinnismuististe hulgas omavad aukartustäratava ilme. Möödudes neist ehituste riisimest peab tahtmata tagasi vaatama pingutavaile võitlusile, mis seal on läbi elatud ja kuidas seda maala-pikest, mil praegu asume, on kalli hinnaga alal hoitud. Selles mõttes näib linnuste küsimus eesõigustatud seisukohas, et neid tule-tada meele Võidupühaks.

Kindlaid linnuseid on meil üldarvult teada 107, mis võib tulevikku kogemuste järgi kõi-kuda ühele või teisele poole. E. Laid on jaotanud neid välise ehituse järgi maalinna-deks, mis ehitati enam-vähem tasasele maapinnale või lamedal maastikul leiduvale kõr-gendikule; linnamägedeks, milleks on ka-sutatud looduslikke mägesid, kuhu ehitati tar-viduse järgi mõni osa juure. Viimaste hulka kuuluvad ka neemik-linnad, milleks ta-valisest kasutati mõnd kõrgemat seljakut kahe jõe või muu sügava oru vahel, ja kale-vipoja-sängid, mis rajati ka kõrgemale seljakule, kus vajaline osa eraldati kraavide ja vallidega.

Kuigi siin pole vahest aeg ja koht kül-maks aruteluks, kasutan siiski juhust, et juhtida tähelepanu linnuste küsimu-sega seoses maastikule, mis osalt valgustab nende levikut. Nagu praegugi on riiklikes kü-simuis tähtis tunda kodumaa maastikku ja rahvast põhjalikult, näit. rahva majanduse juhtimisel, mille juures tuleb piinlikult jälgida põllupidajate ja ka kaubanduse seisukohalt maastikulisi valdkondi ja selle järgi neile ja-gada tuge ülesehitavaks tööks, niisama tähtis on ka kaitsesõjas maastiku tundmine ja selle arvestamine. Mitte sugugi vähemat tähtsust ei omanud maastik eelajaloolisel ajal, millal ini-

mestel puudusid need tehnilised abinõud, mis nüüd mõneski suhtes kergendavad inimese liik-lemist, olenemata maastikust.

Kui tähele panna kirjeldatud linnuste rüh-made levikut, millest kunstlikult üleskuhjatud maalinnad esinevad peaaegaliselt Lääne-Ees-tis ja saartel, kuna linnamägede kaaluv ena-mus paiguneb Põhja-, Kesk- ja Ida-Eestis, siis tuleb kahtlemata panna seda jaotust maas-tiku arvele, mis on jääajal ja enne seda kui ka vähesel määral pärast jääaega ette val-mistatud selleks, et tingida säärast linnuste tüpoloogiat.

Juurelisatud J. G. Granö kaardil (joon. 1.) on näidatud, kuidas Lõuna- ja Ida-Eesti ja vähemal määral ka Kesk- ja Põhja-Eesti on üle külvatud jääajal moodustunud voorte, vallseljakute, otsmoreenseljakute, mõhnade, moreenkingustike ja künniste või orgudega. Sellevastu on Lääne-Eesti ja saared täiesti tasased üksikute madalate ja väikeste küh-mude ja seljakutega. Samale kaardile (joon. 1) on E. Laiu järgi märgitud linnuste rühmad. Tühi sõõr märgib ära lamedale maastikule kunstlikult ehitatud maalinnu, mille levik piir-dub saarte ja Lääne-Eestiga ja ainult üksi-kuid näeme Põhja- ja Lõuna-Eestis. Linnamäe tüüpe Lääne-Eestis leidub vaid neli. Säärane maalinna tüübi rühmitus näitab selgel kujul kokkulangevust maastikuga, kus asustaja liht-salt ei leidnud maastikus linnusele kohast kõr-gendiku seljakut ja oli seetõttu sunnitud neid ehitama või kokku vedama vastava hulga ma-terjaali. Linnamägede tüüp on sellevastu levinud peaaegu täieliselt jääajal moodustu-nud Põhja-, Lääne- ja Lõuna-Eesti voorte, vallseljakute ja moreenkingustike jne. alale, kus see tüüp looduses leidis vastavad eeldu-sed. Veelgi kaugemale võib minna alatüüpide juures, nagu neemik-linnused, mis asutati

Lembitu linnamägi S.-Jaanis

kõrgemale kingule jõgede või orgude soppi, siis paneme tähele, kuidas Kagu-Eesti rikkaimas ürgorgude valdkonnas ei esine ühtegi teist linnuse tüüpi peale üksikute segatüüpi linnuste, mõned asuvad ürgoru serval. Ka mujal leiduvad neemik-linnused asuvad enamasti kõik kaardil märgitud ürgorgude piirkonnis peale üksikute, mis on rajatud tavalistesse jõekäärudesse nagu Põhja-Tartumaal ja mõned ka põhja-rannikul.

Teiseks määravaks teguriks maastikul olid sood ja rabad, millest suuremad on umbkaudselt ära märgitud kaardile (joon. 2). Siin on näha, kuidas soode ja rabadega kaetud Virumaa, Võrtsjärvest põhjapoolne ala Kesk-Eesti ja Pärnumaa on linnustest päris tühjad peale üksikute, millest needki asuvad enamasti rabade äärealadel. Säärane linnuste levik on iseendast päris loomulik, sest asustused rajati ikka parematele põllumaadele nagu on Lõuna- ja Ida-Eesti pealveeregiooni alad (E. Kanti järgi) ja teises järjekorras lääne-loodepoolne suurem rühm, mis asub transgressioonidest pestud aladel ja rannikul. Siin mängis suurt osa toleaegne elav merekaubandus, kuigi hariti ka selle kõrval põldu, tuleb arvestada ka kalastust, mis näit. rannikul ja saartel on tänapäevani mänginud tähtsat osa.

Esiletõstetud suured rabade ja soode alad olid tol ajal enamasti asustamata ja tõenäoliselt läbipääsmatumad kui praegu. Suured rabade vootmed kui looduslikud tõkked, mis kulgevad läbi Eesti edelast kirdesse ja läänest ligi Tartuni ning Virumaal on ajalooliselt suuremad sõja- ja röövretked jaotanud kahte faasi. Nii on lõuna poolt sissetunginud esimesed vallutused ikka jäänud peatuma endise Saka-

lamma põhja piirile, kus on läänest-itta kulgev suur rabade vöö. Kagust ettevõetud retked peale üksikute juhuslike röövkäikude on jäänud peatuma edelast-kirdesse kulgeva rabalade tõkke ette. Siin ei ole absoluutselt võttes ainult soode ja rabade rohkus otsekoheks tõkkeks, vaid ka selle ala asustamatus kümnete kilomeetrite ulatuses, metsadega ja teedeta alad, millele olid lisaks tihedad sood ja rabad, mis seetõttu muutis suurema sõjaväeüksuse rännaku eriti raskeks.

Kui läheneda küsimusele linnuste v a n u s e ja nede tekkimise kohta, siis on see seni olnud ja on ka praegugi kaunis puudulik andmete ja materjaali puudusel. Kahtlemata põlnud linnused oma algastmes säärased suured, nagu üldiselt selle nimetuse all tuntud ehitused, vaid need võisid olla algelised tõkked asulate rühma ümber, mis tõenäoliselt piiras terve asustusala. Üht säärast võiks nimetada Põide khk. A s v a küla Tumma talu maal n-n. „Linnamäe põllu“ nimelist kohta, kus on tehtud ainult proovikaevamisi ja seepärast ei ole selge seal leitud asustuse üldine ilme. Saadud vähese materjaali põhjal saab kaunis tõenäoliselt linnamäe nimetust siduda seal leitud asustusjäänustega, mis ajalisel ulatuvad pronksi-aja lõppu või 500 a. ümber e. Kr. sündi. See oleks siis seniste andmete järgi vanim linnuse nimetus, mida seni teame, kuigi võib oletada, et seegi ei võinud olla esimene Eesti alal, vaid siin võiks leida veelgi vanemaid.

Asua leiukoht asub kitsal 100—150 m laiusel ja ümbritsevast soost 4—4,5 m kõrgusel ribal läänest järsu kallakuga, mis lõuna pool ühineb laiema kõrgema alaga. Asustamise ajal oli kirjeldatud ala tervena piira-

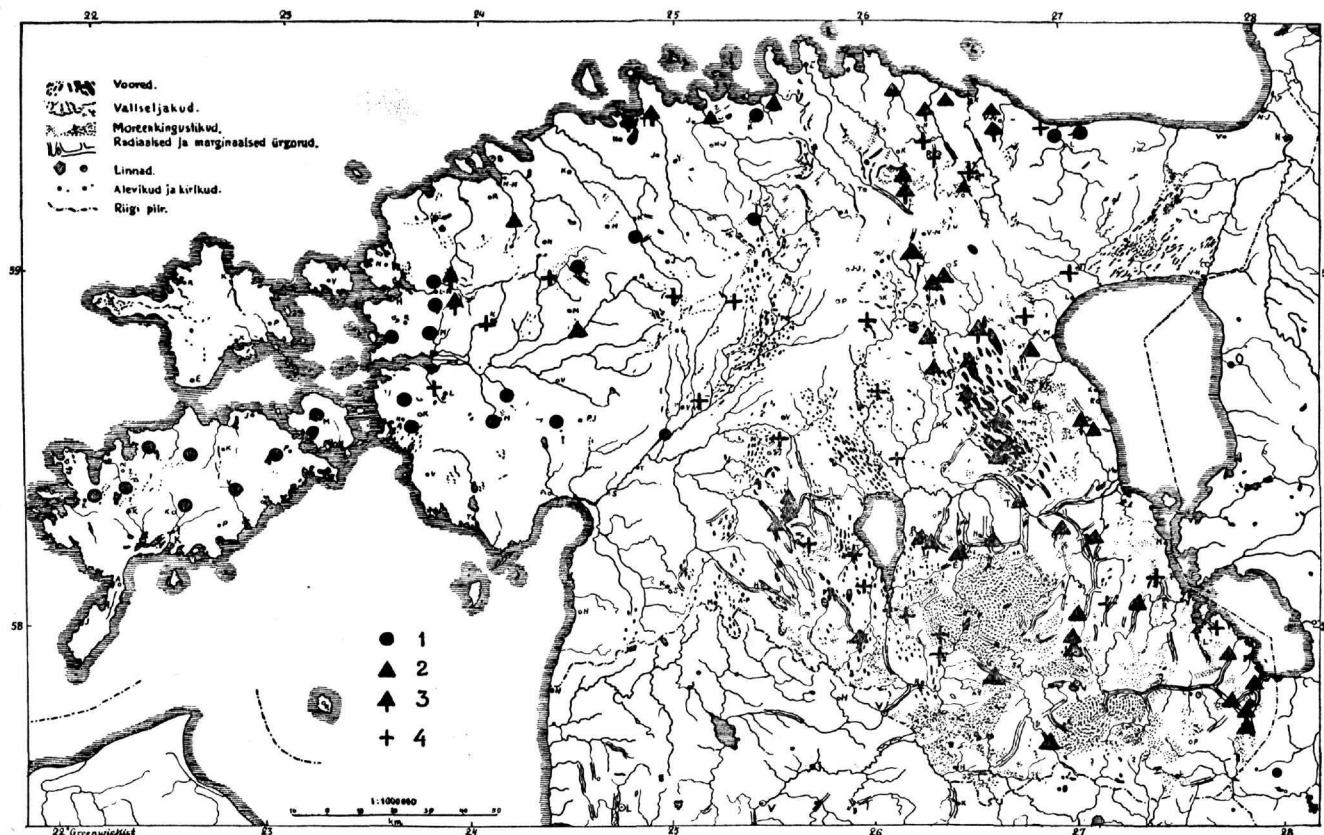

tud merest, kusjuures asustatud kitsas riba ulatub pika poolsaarena laiemast saarealast välja. Kuigi mainitud linnuse kohta pole tehtud laiemaid kaevamisi, näib kaunis kindlana, et kitsas seljak võis olla eraldatud aiaga või mõnel muul viisil tõkkega ja seega kaitstud suuremast saarealast. Samal ajal võis tõke piirata ka tervet asustusala merest piiratud külgedelt. Leiukihi paksus ja leidude rohkus annab selge tunnistuse selle kohta, et seal elati alatiselt, aga mitte ajutiselt, joostes pelgu rööv- ja sõjakäikude eest nagu hilisemate linnuste suhtes on arvata. Sellest primitiivsest linna vormist on kasvanud välja hilisemad suured linnused. Asustused kasvasid aeg-ajalt suuremaks, samuti põllumajanduse areng viis neid laiemale alale, mis sundis ümbruskonna elanikke ehitama suuremaid kindlusi. Nii levi-
vad linnused üle kogu maa paremaile põllu-
maadele ja soodsamaile sadamakohtadele, mis on asustatud ümbruskonna asustajate poolt, mis rühmituvad iga linnuse ümber. Enamasti iga linnuse lähikonnas leidub kalme, üksik-
leide, aardeid, hiisi, ohvrikive jm., mis moodus-
tavad omaette suurema või väiksema üksuse, millest suurtes joontes võttes hiljem kujune-
sid kihelkonnad. Sellega ei ole öeldud, et iga linnus oleks kihelkonna keskuseks, mille näi-

teks nimetatagu Viljandi kihelkonda, kuhu on kaunis lähestikku koondunud kolm linnust. Edasi vaadeldes on omaette selle ümber koon-
dunud leidude rühmaga Suure-Jaani kihelkon-
nas Lõhavere linnus, Holstre-Supsi linnus Paistus Tarvastu lossi kohal Vooru küla läheduses ja Sangastes Mäeküla Enno talu läheduses asuvad linnused. Need näitena too-
dud linnused asuvad alal, mis igast küljest on piiratud looduslike piiridega (põhjas rabade vööga alates Pärnust. Võrtsjärveni, läänest Liivi lahega, idast Võrtsjärve ja Väike-Emajõe-
ga ning lõunas asus rahvuslik piir), mis kujunes tol ajal Sakalamaaks. Suured raba-
alad Sakalamaa lääne osas ja nende hulgas ka praegune Saarde khk. olid asustamata. Elu keerles ikka linnuste ümbruses, kuhu olid koondunud asustuskeskused.

Heites pilk kaardile, asuvad linnused väga tähelepandavalt suuremate teede ääres, mis on jällegi päris arusaadav, kuna teestik kujunes välja õige varakult asustuste vahel ja juba varem nimetatud järgi asus lin-
nus ikka enam-vähem suurema asustuse kes-
kuses. Selle juures tuleb tähele panna ka veel sõjastrateegilist ja kaubanduslikku külge ning kontrolli tähtsamail kaubateedel liiklemise üle.

Muistsed linnused maastiku taustal J. G. Granö ja E. Laidi järgi

Märkide seletus: 1. Kunstlikult ehitatud linnused. 2. Neemiklennused. 3. Linnamäed. 4. Kalevipoja-sängid.

Iga kodanik kandku elegantseid
ja vastupidavaid jalanõusid

UNION

valmistatud kõrgeväärtuslikust

UNION

nahast

SEEMNEKARTULI
E K S P O R T

A/s.

RUMBERG, TUBERG & Ko.

TALLINN, SUUR KLOOSTRI T. 22/18.

Säärane suur tee, nagu Pihkva-Tallinna, lookleb läbi tiheda linnuste kaitsevöö ja kontrollpunktide. Pihkva poolt sisse tulles asub suure kaubatee ääres Irboska, Sahnovo j. t. linnused, edasi on sama tee ääres Otepää ja Undimäe, Võrtsjärve lõuna sopis Vooremäe ja Rõngu Puka, siis Tarvastu Vooru ja Tarvastu, Paistu-Supsi, 3 linnust Viljandi lähedal, Lõhavere, Türi-Vahastu ja Tallinna. Neist kõigist on eriliselt tähtsal kohal S.-Jaani Lõhavere linnus, mille juurest käib läbi loomulik ja ainuke kitsas värav Põhja-Eestisse. Samavõrra tähtis oli sadamakohtade kontroll ja valve, et vaenlane ei üllataks mere kaudu ja et juhuslikud röövsalgad ei saaks häirida kaubanduslikke keskusi, millest tähtsaimaid märgivad joonisel 1 mere kohal olevad nooled.

See antud pilt näitab väga kujukalt, kui võrd küps oli Eesti juba tol ajal ühise riigi ja riikliku organisatsiooni loomiseks, mille ahnitsejad suurrahvad siiski suutsid varem ära lõhkuda.

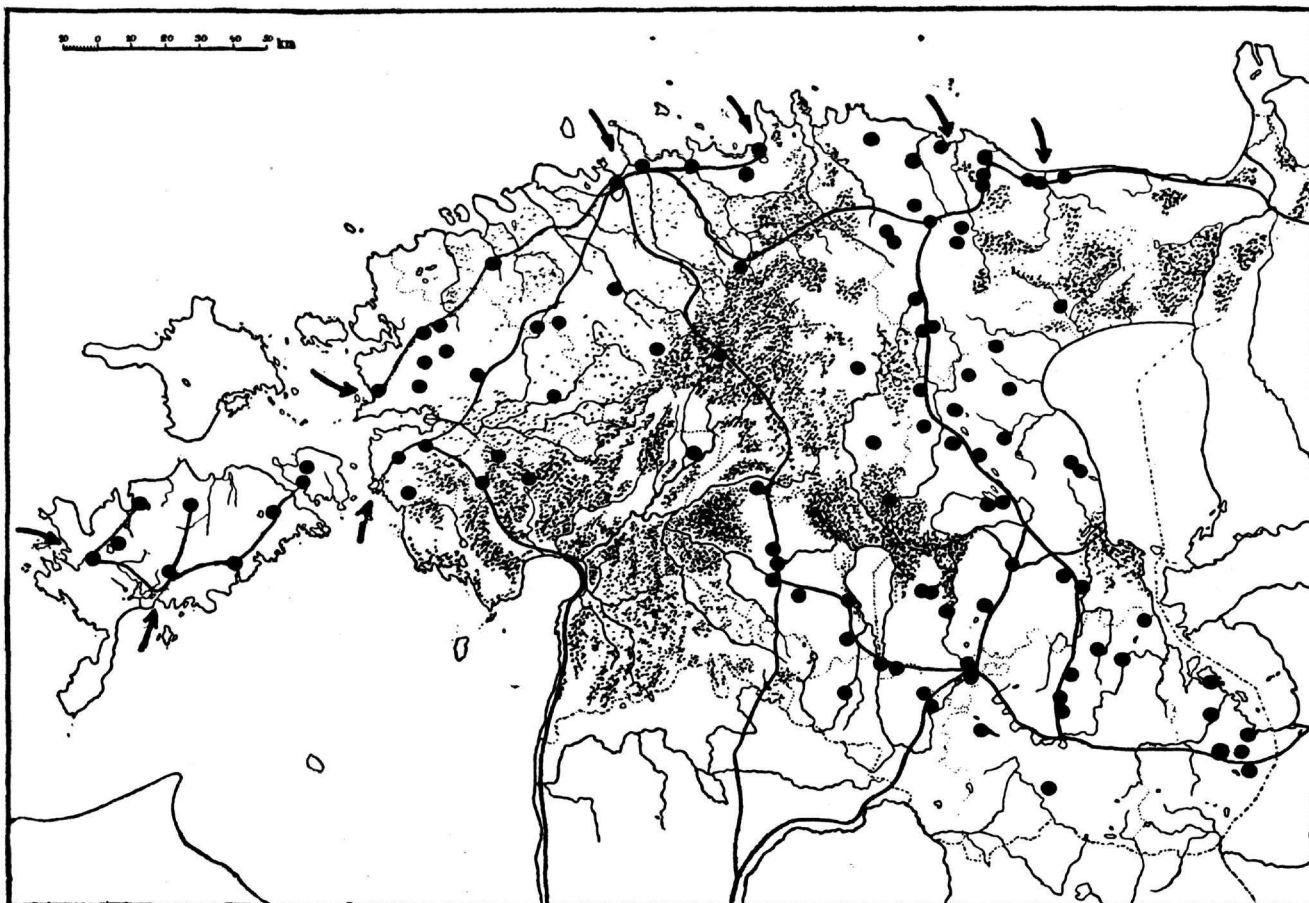
*

Kokku võttes julgeme väita sangarliku rahva kindlusega, et tänu just meie sõjakate esivanemate tihedale ja tugevale linnuste-võrgule suutsid nad võidelda aastakümneid iga sis-

setungiva võõra vastu. Ja kuigi viimased võõrad sirutasid Munamäest kuni Lindanisa linnuseneni oma kristlikult verised relvad, kuigi suruti pärisorjusse eestlase verest nõrguv keha, aga vabaks jäi rahva vaim ning truuks oma hiitele ja jumalaile tema hing. See sitkus ja tugev sisemine jõud kandis eesti rahvuse läbi süngeimate aegade uude võitluste ajastusse, kus moodsa relva ja sõjatehnikaga panime maksma end iseseisva rahvana.

Nüüd on aeg teha kokkuvõtteid ja rahvusjõudude bilanssi. Suuremad sissekanded oma aktivasse teeme Eesti antiikajast. Lähtume muistsest sõjalisest tõhususest, kuna meie selleta ei püsi tulevikuski. Aplad naabrid ei pea enam heiskama meie mitmetuhandeaastasele tööviljale, meie pärismaale, oma lippe. Ei punaseid ega haakristilisi. Me ise maname silmi ette muistse vägevuse. Viime siiraid palveid ja sügavat tänu mitte üksi äsjase vabadussõja lahingväljadele, vaid ka muistsele sõjandriile. Ühendame praegused põlved kui vaimse nii ka ainelise kultuuri sideme kaudu meie vana ajaga ja loome sellest jääva rahvuskapitali.

Selleks ongi Võidupüha!

Eesti muistsed linnused ja selleaegsed tähtsamad ühendused

Vabaduspäeval rõivastab iga Eesti naine ja mees end

A/s. OSKAR KILGAS'e

vabriku toodetega, ning ehib oma elamu

EESTI LIPUGA,

mis on valmistatud

A.-s. Oskar Kilgas'e vabrikus,
Tallinn, Volta 3.

Elusloomade, liha- ja
lihasaaduste eksport

Eesti Peekoni Eksportühisus

Juhatus: Tallinnas, Pärnu mnt. 23,
telefon 463-63

EESTLASE Sõdurina

Muistseile eestlasile on jäänud paljudest võitlustest, mis nad pidasid kas oma iseseisvuse kaitseks või saagitsemiseks naabrite aladel ja meretagustes maades, sõjaka rahva kuulsus. Daani vanas aja loos nimetatakse sageli eestlasi, keda tuli arvestada ja kelle sõprus või vaenlus ei olnud mitte ükskõik Daani riigile. Läti Hendrik oma kroonikas annab hulga ruumi sõjakäikude kirjeldustele, mis võeti ette eestlaste vastu ja mis eestlased omakord võtsid ette oma naabrite ja ristisõjalaste vastu. Läti Hendriku kroonika „vaimu“ järgi eestlased esinevad Riia vastu sihitud sõjakäikude algatajana, mistõttu ristisõjalased pärast liivlaste ja lätlaste allutamist sihivad eskätt oma pealöögi eestlaste vastu ja sobitavad rahu Riiale palju ohtlikumas asendis olevate sõjakate leedulastega.

Muistsed eestlased on olnud suure võitlustahtega, mis selgub juba sellest, et eestlased ligi 20 aastat peaaegu vahetpidamatult võitlevad sakslaste ja nende toetajate daanlaste, rootslaste ja lätlastega, sellest hoolimata, et neil sageli tuli kanda suuri kaotusi. Sakslased kurtsid, et pärast mitmeaastast kuravat sõda käisid eestlased ikka veel ringi „uhkelt ja kange kaelaga“ ega mõtlegi alistuda sakslasile.

Muistsed eestlased näitavad lahingus vaprust ja julgust, mida Läti Hendrik mitme lahingu kirjeldustes kriipsutab alla. Eestlaste vaprus oli kahtlemata teguriks, mis nõudis sakslasilt alati tolle aja kohta suurt sõjaväge sõjakäikudeks eestlaste vastu.

Erilist visadust muistsed eestlased näitasid oma linnuste kaitsmisel, kus sageli sööstutakse kindlustest välja avalikuks võitluseks. Viljandi linnuse kaitsmisel on sellane väljatung nii jõurikas, et sunnib piirajaid lahkuma. Soontagana maakonnas ühe väikese linnuse piiramisel sakslased ei suuda seda rünnakuga vallutada, hoolimata sellest, et tormijookse võetakse ette üheksa päeva järgemööda. Selle linnuse, samuti ka paljude teiste linnuste kaitsmisel eestlased tulid alati „sõdides väga julgesti ette, nagu tahaksid nad ammu küttidele ette joosta“ ja alles siis „kui paljud olid surmatud ja ellujääjail lõppes ka vesi ja toidumoon, heitsid nad endid alla. „Nii siis nad ei alistunud julguse ega mehisuse puudusel, vaid nälja sunnil. Ka nende linnused olid nii tugevad, et rünnakutega olid nad

vallutamatud. 1220. a. võitlus Viljandi linnuse vallutamisel on väga vihane ja vältab, vastase suurele arvule (8000 meest) vaatamata, 15 päeva, „sest augustikuus hakkaks ümberpiiramine Peetruse ahelatepühäl peale, aga püha neitsi taevamineku päeval olid nad (eestlased) väsinud ja heitsid endid alla. Et nimelt palavas väga suur oli ja hulk inimesi ja elajaid kantsis nälja ja janu pärast juba nõrkenud olid, tõusis kantsis suur katk tapetute hirmsa haisu läbi, mispärast inimesed põdema ja surema hakkasid, aga et need, kes veel elusse olid jäänud, mitte enam vastu panna ei jõudnud, siis andsid nemad endid kõigega Kristuse kätte.“

Nendest kahest väljavõttest Läti Hendriku kroonikast on näha, et eestlased joogita Soontagana linnuses peavad vastu 20 päeva, Viljandis 15 jne. Seda võib ainult kangelaslik rahvas, kes alistus siis, kui käemüra rauges kaaslaste surnukehade väljakannatamatu lehest ja janu piinadest.

Läti Hendrik oma kroonikas mainib sageli, eriti vasturetkede kohta, et eestlased, ristisõjalaste väe lähemisest kuuldes, on „pöörnud selja“. Kas seda „selja pöörmist“ tuleb lugeda arguseks? Tolle aja saagisõjapidamise põhimõte ei nõudnud nii palju avalikke võitlusi kui ootamatuid retki, et saada suuremat saaki. Kui saagisõjaks kihelkonnad oma vahel leppisid kokku, siis esmajärjekorras peeti silmas saagi saamise võimalust, mitte aga võitlusi vastase malevaga. Saagisõjad kestsid mõne päeva (tavaliselt 2—4 päeva). Vaevast vastane 1—2 päeva jooksul suutis oma malevat saagisõjalaste löökide all koondada, mis sõjaliselt oleks suutnud saagitsejaid ähvardada. Tuleb arvata, et „seljapöörmised“ tähendavad sõjakäigu lõppu ja lahkumist saagiga vastase territooriumilt. Kui saagitsemisel võitlus ees seisis, siis eestlased tavaliselt manööverdasid nii, et luua soodsamaid tingimusi võitluse alustamiseks. Üheks harrastatavamaks võtteks eestlaste juures oli taandumis manööver, mis vastasele pidi jätma põgenemise mulje. Sellase manöövriga provotseeriti vastane enda jälitamisele, et siis soodsal maastikul uuesti korraldatult jälitajat ootamatult rünnata sel momendil, kui põgenejalt oodati vastupanu kõige vähem. Kas säärane manööver oli alati puht-operatiivselt kasulik, on küsitav, kuid see moodus oli eestlaste

KINDLUSTUSAKTSIASELTS EESTI LLOYD

Tegutseb eestlaste kapitaliga eestlaste
juhtimisel,

On suurimaid ja vanimaid kindlustus-
seltse,

Ei nõua kindlustusvõtjailt lisavastutust,

On asutamisest saadik maksnud kahju-
tasusid üle Kr. 3.000.000.—

Vastutussumma ületab Kr. 770.000.—,

Toimetab tule-, elu- ja teisi kindlustusi.

ESINDUSED — ÜLE MAA.

VICTORIA

MOOTOR- JA JALGRATTAD

ON USALDATAVAD, KASUTAMISEL KOKKUHOIDU-
VÕIMALDAVAD, VORMILUSAD JA OTSTARBEKOHASED

ESINDAJA: **A.-S. ESTAKLAND**

|| Tallinn, || Tartu, || Viljandi, || Rakvere, || Petseri, ||
|| V. Viru 6/8 || Narva 3 || Tartu 1-a || Vaksali 32 || Tartu 3 ||

juures tarvitusel ja Läti Hendriku järgi teame, et taandumismanööver Ümera juures andis võidu vastase üle.

Eestlaste vastupanuvõime on erakordselt tugev, mille tõttu saksaed algul ei julge asuda elama alistatud maakondadesse; sageli ei juleta teostada isegi ristimisi, olgugi et eestlased andsid selleks nõusoleku. On vaja enne korraldada hulk hävitus- ja riisumisretki, et maa sõjalisi jõude nõrgestada sedavõrd, et oleks tagatud maaleasujate julgeolek.

Ajalooost teame, et eestlaste võitlustahte mahasurumiseks kulus ligi 1½ aastasadada. See aeg nõudis maa vallutajailt korduvaid „ristisõdu“, nõudis alalõpmata uusi jõude mõõgavendade ja Saksa ordult. Meie saame selle võitluse jälgimisest ettekujutuse muistsete eestlaste vastupidavusest, meelevõimudest ja kangekaelsest paindumatuses; näeme ühtlasi seda võitlusindu, mis eestlasi ikka jälle ja jälle tõi võitlusväljale ja mis viis hulga eestlaste paremaid poegi varakult mullapõue võitlusis oma iseseisvuse eest.

Kui nüüd küsida, mis oli selleks tõukejõuks, mis sundis eestlasi meeletule võitlusele sakslastega ja teiste rahvustega?

Esimeseks ja peamiseks tõukejõuks oli kahtlemata vabaduse armastus, vabad enesemääramise õigused, oma kultuur, usund, oma rahvusvaheline kuulsus jne. Need töid muistseid eestlasi aastate vältel veristele võitlusväljadele. Mida rohkem sakslased teevad sõjakäike Eestisse, seda selgemaks saab eestlasile nende eesmärk ja seda suuremaks kasvab eestlasi vastupanutahe. Üha enam saadakse aru, et üksiku maakonna „kahevõitlus“ hästikorraldatud raudrüütlitega on mõtetü ja viib paratamatult kaotustele. Eestis tõuseb liikumine kõigi eestlaste koondamiseks ühiseks võitluseks ühise vaenlase vastu. Ühist riiklikku kesk võimu ei suudeta vastase löökide all enam luua, selleks ei anna vastane aega. Kuid siiski maakonnad saavad aru, et nende vabadust on ähvardamas ühine vaenlane. Juba esimestest kokkupõrgetest sakslastega käib üle maa koostöö organiseerimine, konfödereerimine. Maakondadevahelisi liite näeme 1210., 1211., 1215., 1216., 1217. ja 1222.—1224. aastail. Need liidud ei olnud aga pidevad, mistõttu need ei annud ka suuri tulemusi.

Kokkuvõttena võib konstateerida, et muistne eestlane näitas erilist visadust, pidades üksi aastakümnete vältel meeletule võitlust hästiorganiseeritud raudrüütlitega, kelledele lõpuks seltsivad veel daanlased, asudes Eesti põhjaosa vallutamisele, ja rootslased, kes seovad lääne maakondi.

Vaprais lahinguis, eriti linnuste kaitsel, paindumatus allaheitmisel, vabadusearmastus ja suur ohvri-meelsus oma iseseisvuse eest võitlemisel, otsekoheus ja ausus rahutegemisel ja selle pidamisel, kättemaks ja vaenupidamine nende vastu, kes õiglaselt ei talitanud, on muistse eestlase positiivseid omadusi.

1227. a. pärast Saaremaa vallutamist läheb Eesti esmakordselt tervikus võõra ülevõimu alla ja sellest ajast saadik Eesti saatuse määramine on olnud võõra rahva omavoli võimuses kuni Eesti vabandussõjani.

Eesti sõdurid (XII—XIII sajand).

Rekonstrueeritud E. Rahva Muuseumi ja ülikooli Arheoloogiakabinet eidiste põhjal.

Olles geograafiliselt soodsas, aga geopoliitiliselt alati ähvardatud asendis, jäi Eesti edaspidiste ajaloo suursündmuste tallermaaks.

Ordu ajal on eestlased algul lepinguvahekorras võimulolijatega ja oma sõjaliste jõududega on sageli olnud abiks nende poolt ettevõetud sõjakäikudel. Eestlaste mitmed vastuhakkamised sunnivad uusi võime sellest moodusest loobuma ja eestlane sõjamehena jääb kõrvale. XVI sajandi teisel poolel, kui algasid Moskva riigi sagedased sõjakäigud Baltikumi, on maa peremehed oma sõjajõudude korraldusel sunnitud arvestama ka eestlasi. Sõjaväesunduse alla ei kuulunud mitte kõik eestlased, vaid need, kes olid mõisaga lähemas ühenduses, s. o. mõisasulased ja kuueveerandimehed. Eestlane nüüd puhkenud võitluses erilist aktiivsust ei näita.

Rootsi ajal näeme eestlasi jälle lahinguis aktiivseina. Nagu teame, oli Rootsis juba tol ajal rahvaesinduslik riigikord, kus talupojad etendasid võrdlemisi suurt osa. See oli eestlastele teada. Rootsi alla sattumisega eestlased lootsid, et Rootsi riik siis, kui ta püüab Eestimaal juba kindlalt, siin paneb maksma sama

korra nagu see oli emamaal. Sellega on ka seletatav eestlaste kaasatundmine Rootsile: nad lähevad heal meelel värbamiste läbi Rootsi sõjaväkke teenima ja arendavad väljaspool sõjaväge partisaanitegevust Rootsi kasuks. B. Russovi järgi on eestlasist partisaanid üksinda Rootsi troonile tagasi võitnud Eesti ida osa kuni Peipsini.

Kuidas eestlased sel ajal esinesid võitlejana, selle kohta toon paar väljavõtet B. Russovi kroonikast. 1576. a. Vene-Rootsi vahelise sõjakäigu kirjelduses B. Russov ütleb: „Selsamal ajal (nootslased läksid Padise peale venelasi kimbutama) läksid 50 mittesaksasugu vabadikku öösi salaja linnast välja, kuma keegi linnas sest ei teadnud, ja läksid teist teed ja ei olnud nende hulgas mitte enam kui 16, kel pikad torud (püssid) olid... Vabadikud ei julenud päeval tatarlaste peale minna, sest et nemad liiga nõrgad olid, vaid hoidsid endid võsas ja rägast varjul ja panid teraselt tähele, kuhu tatarlased ööseks leeri jäävad. Ja kui nad (tatarlased) Orrendali külas sügava jõe kalda peal, kus neil üks külg sakslaste ja rootslaste eest kaitstud oli, leeri asusid ning magama heitsid ja hobused rohu peale sööma lasksid, siis tungisid need ennenimetatud mittesaksad öö ajal oma torudega nende kallale ja tegid suurt kisa saksa keeli, niipalju kui keegi mõistis... Siis nad said sealt üle 80 hobuse ja kihutasid nendega kohe Tallinna poole...“

1577. a. Tallinna piiramist ja kaitse korraldamist kirjeldades B. Russov teatab, et: „Aulik raat ka ühe lipu Harju talupoegi vähese palga eest teenistusse pannud, üle neljasaja, uhked tüdimata mehed, suuremalt osalt harkpüssimehed... Need talupojad ühes saksa ja rootsi maasulastega ei tunnud midagi armsamat, kui igal päeval ja ööl vaenlasega taplusi pidada, kus nad sagedasti ka võitjaks jäid, mispärast Ivo Schenkenberg'ki (eestlaste pealik) need, kes nobedad olid, Hannibaliks nimetasid ja tema talupoegi hannibalirahvaks. Selle Hannibali ja tema rahva vastu olid venelased iseäranis vaenulikud ja vihased.“

Sellaseid kirjeldusi, mis näitab eestlaste mehisust lahingus, on Russovi kroonikas palju. Rootsi aja lõpu poole eestlaste võitluse potents nõrgeneb, mis on ka arusaadav, sest võitlustahe olenes sotsiaalseist tegureist, mis ei olnud aga palju paranenud.

Vene riigi seaduste põhjal määrati sõjaväeteenistusse igasuguseid kurjategijaid, et sellega hoida neid edaspidistest eksimustest ja avaldada mõju teistele. Samuti ka Pühajärve „sõja“ eestlastest suurematele süüdlastele määrati karistuseks: „...et neid ütskõrd läbbi lippu lastas 500 mehhe möda, sääal kohal, kus nemma vastupanemisega kurja tennu, ja neid siis N e k r u t i s t ä r a n d a o m m a v a l l a e e s t, ehk kui nemma väeteenistusse ei peaks kõlbama (füüsiliselt), neid Sibberi ehk tühjale male ärra sata.“ Eestlaste silmis vene sõdur oli sunnitöölise seisukorras, mistõttu püüti kõik abinõud võtta tarvitusele sõjaväeteenistusest vabanemiseks.

Ideelisi aluseid, mille eest minnakse võitlusse, eestlastel vene väes teenides ei olnud. Maailmasõtta minnes näib, nagu minnakse vaimustusega; tuleb

ette hulk vabatahtlikke. Kuid see oli ikkagi momendimeeleolu, mis loodi propageerivate üleskutsetega, kus kutsuti võitlusse sakslusega. Eestlase esialgne vaimustus on psühholoogiliselt mõistetav — riigisakslase löömisega loodeti lüüa ka baltisakslast, oma ajaloolist vaenlast.

Mis puutub eestlase kui võitlejasse vene väes, siis peab tunnustama, et nad võitlesid vahvalt ka seal. On üldiselt teada, et need polgud, mis komplekteeriti eestlastega, olid ühed paremad vene armees; seda tunnustavad venelased avameelselt.

Kui venelased revolutsiooni tulekul kaotavad igasuguse distsipliinitunde, siis eestlased esinevad veel korraliku väeosana. 1917. a. 26. märtsil Peterburis korraldatud eestlaste manifestatsioon oma korra ja distsiplineeritud olekuga jättis väga tugeva mulje, eriti vene vanemaile sõjaväelastele. Eesti rahvuslike väeosade loomisel Tallinna kindluse valitsusel tekkis mõte kindlust komplekteerida eestlastega, et korralagedusele andunud venelasi siit ära saata.

Eestlased, teenides vene sõjaväes, olid sunnitud kõike kaasa elama ja revolutsiooni demoraliseerivad astmed läbi tegema. Mehed olid tüdinenud pikaajalisest sõjast ja igatsesid koju. Sellases meeleolus pidi enamlaste propaganda kandma vilja ka Eesti rahvusväeosades, ja ühes vähem, teises rohkem, pääseb venest päritud ja oma enamlaste-agitaatorite läbi süvendatud korralagedus mõjule. Eestlaste auks peab aga tunnistama, et rahvusväeosades korralagedus ka haripunktile tõustes ei arenenud kunagi nii sügavale kui venelaste juures.

Vene revolutsiooni demoraliseerivad astmed paiskavad lõpuks siiski segi rahva hingelise tasakaalu ja muserdavad võitleja moraali, millise pärandusega eestlane läks vabadussõtta.

Poliitilise selgitustöö puudumisel oli rahvas sõjaks moraalselt ette valmistamata ja vabadussõja algul meie rahva praegune põlv oma tervikus ei olnud teadlik selles, millise suure ajaloolise ülesande eest ta seisis. Seega on seletatavad esimesed traagilised päevad vabadussõjas, kus pidime järkjärgult taanduma vastase löökide all: samal ajal käis aga rööbiti sõjaliste jõudude loomise ja intensiivne selgitustöö rahva hulgas. Loodud sõjaväes endas käis algul pinev võitlus kahe — rahvuslaste-iseseisvuslaste ja enamlaste pooldava — voolu vahel. Algul iseseisvuslaste vool oli jõuetu, et otsustavalt astuda välja vastasvoolu likvideerimiseks. Kuid mida kaugemale taanduti sisemaale, seda rohkem kõveneb rahvuslik vool ideede kristalliseerumises ja nõrgeneb vastasvool ülejooksikute läbi. Sõjaväes selle suure siemise võitluse viis edukalt lõpule meie noor ohvitserkond allohvitseride ja haritlaste kaasabil.

Kui rahvale selginesid enamlaste sihid ja laiem hulk jõudis omariikluse paremuste äratundmisele, siis haarati kõvemini kinni relvast ja tõkestati punaste pealetung Valkla, Voose, Madise, Kursi, Kärstna, Voltveti ja Heinaste joonel. See joon kujunes meie „Marne'iks“, kust vastane enam edasi ei pääsnud. Selle jooneni taandudes eestlane vabastas enda vastase arvulisest

üleoleku tundest ja esivanemalt vere kaudu pärandatud kangelasvaim võtab ülekaalu ajutisest hingelisest lõtvusest.

Vabadussõjas oli tegemist kahe, lahinguvõimelt erineva, vastasega. Landesvääri operatsioon oli meie kaitseväge võitlusvõime hindamise prooviks. Eestlane selles operatsioonis tehnilise ülekaalu vastu pani oma sõjalised omadused — visaduse, jonni, julge pealehakkamise ja usu võidusse. Eestlast selles heitluses oli õhutamata esivanemalt pärandatud kättemaksutahe. Landesvääri operatsioonist osavõtnud väeosade sõdurite juures näeme:

1) tungi lahingusse; keegi ei mõtelnud sellele, et ta on väsinud ja halvasti varustatud;

2) julgus ja vaprus on kõigile omased ja nõuavad otsustavat väljaastumist selleks, et võita;

3) järjest kasvav ohvrimeelsus kõveneb hõredaid ridu; kergelt haavatud jäävad vabatahtlikult rivisse teadmise ja otsustava võitluses neid läheb tarvis väikesearvulistest väeosades;

4) püsivus ja meelekindlus on nii suur, et hästi ja täpselt juhitud suurtükivägi ei ole võimeline eestlasi seisukohtadelt välja lööma;

5) valmisolek vägitegudele, usk võidusse tiivustab ka nõrgemaid.

Sõda landesvääriga näitas, et meie sõdur on võitlusvõimeline ka väärika vastasega jõukatsumiseks. Võit landesvääri üle tõstis usku endasse — kui löime „raudset“ sakslast, siis venelast lööme alati!

Kuigi mõni väeosa elab üle kriisi Venemaa territooriumil võideldes, siis sellest toibutakse peagi ja riigi piiri kaitsele Narva all sõdurid avaldavad erilist visadust ja vastupanuvõimet. Kui siin mõni üksus väsib vastase ülejõudude surve all, siis teine astub asemele ja võitlus jätkub. „Meie sellelt liinilt ei tagane, kas tapetagu meid kõiki siin maha!“ oli nii juhtide kui ka sõdurite üksmeelne otsus. Vastase arvurikkad rünnakud tugeva suurtükiväe toetusel varisesid jõuetult kokku meie hõredate, kuid täis võitlusindu, kaitseridade ees. Narva all eesti

sõdur ja juht näitasid veel kord oma võimeid.

Vabadussõjas näeme võitlusindu tõusu ja mõõna vastavalt sellele, kuidas suhtusid sõdurid poliitiliste sündmuste käigule. Vabadussõjas eestlane võitles kõigepealt poliitilist võitlust oma riigi loomiseks, milles nägi sotsiaalseid ja kultuurilisi hüvesid nii oma isiklikus kui ka riiklikus elus. Vabadussõda näitas ühtlasi, et meie sõdur võib teha küllaldasi jõupingutusi ja ta on valmis nende tegemiseks, kui näeb oma jõukulu otsustavalt kasutamist ja kui see tema arusaamistega on kooskõlas.

Eesti rahvas vabadussõjas suutis anda oma ridadest hulga teadlikke võitlejaid ja heroilisi kujusid, kes moodustasid selle alustoe, millele tugines mass kriitilistel momentidel, saades neilt uut ergutust võitluse jätkamiseks.

Olles vaadelnud eestlast kui võitlejat muistsest iseseisvusaegast kuni käesoleva ajani võisime tähele panna tema psühholoogilises arengus üksikuid murrangumomente, mis eestlase kui rahva ja kui võitleja iseloomu ja vaimulaadi kujunemist mõjutasid kas otseselt või kaudselt. Muistse eestlase põhiiseloomu tusedus ristluses ja tihedas kooselus teiste rahvastega on oma algupärasuses kaotanud palju positiivset. Me võisime tähele panna, kuidas eestlase võitlustahe karmide ajalooliste olude tõttu väheneb järjest, kuidas võõras võim selle vähenevuse drastiliste abinõudega on püüdnud soodustada (1343. a. sündmused), 700-aastane surve-ajajärk, kus esineb rida katseid kaotatud vabaduse tagasivõitmiseks, mis üha ebaõnnestusid, pidi jätma rahva hinge jõuetuse iseseisvaks vabadusvõitluseks. Olles lähemalt süvenenud rahva hingeellu, saab meile ka arusaadavaks rahvamassi tagasihoidlik suhtumine eelseisvale võitlusele vabadussõja alguses. Oli vaja usku äratada oma jõusse, kindlad ja reaalsed sihid üles seada, neid süvendada rahva teadvusse, alles siis võis loota rahva üksmeelsele tõusule iseseisvuse võitluseks. Vabadussõjas see hingeline murrangumoment esineb selgesti ja näitab, et eestlane on valmis võitlema ja tooma ohvreid, kui tal võitluse eesmärk on selge.

Viimases vabadusvõitluses meie praegune põlv saavutas raskes heitluses uuesti iseseisvuse, tuleviku põlvede kohus on seda hoida alal, et ei korduks enam ialgi kurb minevik.

Rahvuslipp on iga kodu uhkus

KLISEED

kõige kasulikumalt
valmistab teile

KLISEETOOSTUS

V. REBANE

TALLINN, AIA 4, TEL. 464-97

NORDDDEUTSCHER LLOYD
BREMEN

REISIJAD KÕIKIDESSE MAAILMA
ULGUMERE SADAMATESSE

HUVIREISID MEREL:

Vahemere-reisid,
Madeira-reisid,
Schoti—Norra-reisid,
Polaar-reisid,
Baltimere-reisid,
Huvireisid Ameerikasse jne.

Sõiduhinnad ühes täielise ülalpidamisega alates ca. Ekr. 140.—

Hästituntud LLOYD'i toitlustus

Nõudke prospekte ja lähemaid
teateid peaesinduselt

Eestis

BALTI LLOYD

Tallinn, Pikk 62. Tel. 442-75.

KLAAS- JA KIVI-
NÕUSID

A.-S.

A. MIRVITZ JA POJAD

TALLINNAS: TARTUS:
S. Tartu m. 13 Raekoja tn. 6
Estonia pst. 13

O-Ü. RIJETURITE

ÜHISKAUBAMAJA

Tallinn, S. Karja 19. Telef. 455-77.
Tartus, Aleksandri 5. Telef. 16-20.

On kohale jõudnud suvehooajaks
**suures valikus
uudismustreid**

inglise ja kodumaa vabrikust,
palitu-, ülikonna- ja kostüümi-
riideiks.

KUDUMISE TÖÖSTUS

Betty Besprosvanny ja Poeg

TALLINN, S. TARTU MNT. 69.
TEL. 301-79.

Villased, puuvillased ja
siidist silmkoetooted.

Mida ütleb Võidupüha meie noortele

Sini-must-valge rahvuslipp on heisatud vardasse ja ajaloolises kohas lõõmab altariil võidutuli. Me pühitseme äsjaalgatatud rahvus-riiklikku traditsiooni — Võidupüha. Rahvuse spontaansete elutahtede ei piisa ainuüksi iseseisvuse saabumismomendi austamiskultuurst — vabaduspäevast. Põhjamaalase tagasihoidlikult tukslevas veres leidub pieteeditunde väljendust ka kesk kibedaimat tööaega. Töövaevast nõretava põllumehe samm peatub hardustundes hetkeks minevikusangarite haudade juures ja suunab pilgu tehtud künnise tulemusile, et koguda möödunust uut jõudu kindlaks sammumiseks tulevikku. Võidupüha — see on mineviku austamise traditsioon ajal, millal Põhjamaa on ehtinud end kauneima kuuega — öitseb pääsusilm ja kullerkupp. Aga kelle rinnast peaks tõusma eriline respektitunne ja võidulootus, kui me jätkaksime mainimata kasvava ja eluideaale otsiskeleva noorpõlve? Ka Eesti patriootiliselt häälestatud noorpõlv tuksleb Võidupüha altari juures. Mida ütleb Võidupüha sirguvale generatsioonile — meie noortele?

Vastuseid on mitmelaadilisi. Et mõista olevikku peab tundma minevikku, on öeldud kuskil. Sageli ülilikonkureerivas tänapäeva õhustikus heidetakse kaas-aegsele noorusele ette, et see on pessimismi kalduv. Võetagu siinkohal appi tõestuseks kas või puberteedi-

ajastu noorte looming. Veel mõningad aastad nakatasid noorsugu kosmopoliitilised ideed. Kui jätabki soovida üldine ajavaim oma moesnobismiga ja udu-sulgis noorukil on üksinda tõesti raske läbi lüüa elus, siis ärgu ta kohe rahutul trotslikul ajaperioodil hakaku pintseldama elupildi maalingul kõige virilamat lõusta. Nukrutsemine ja pessimism viivad inimese rappa, nii et temast võib saada kord ühiskonna väljaheide. Kõigist takistustest hoolimata peab säilima raudset taht eneseohverdumist, elujaatust ja lakkamatut püüdu püstitatud teetähiste suunas. Ja siin ristlevad Võidupüha ning nooruse elutung. Noorpõlv eluideaali otsingul ei saa ega või silmapaari vahele jätta meie ajaloo suursaavutust — vabadussõda. Kas meie rahvas ajaloolisel tekkeajastul ei olnud iseseisev rahvas, kel on kujunenud välja oma riiklik-administratiivne korraldus, eeldusrikas omakultuur ja vapper malev? Ja kui ründasid meid vaenlase massid, siis eestlaste soonis leidis kunagi kustumatu alateadlik usk, et „küll kord Kalev koju jõuab õne tooma“... Ja kui saabus juhus, siis:
*„Ridanes mõõgatult õppur ja õppar,
Ei olnud vormi — oli hing.“*

Sangarlik enesesalgamine roomlaste põhimõttel, kas kilbiga või kilbi peal, tagas võidu arvult mitme-

Laskeasjanduse tund koolide sõjalistel õppustel

Kooliõpilased sõjalistel õppustel

kordse vaenlase üle. Ja selle võidu saavutasid meie põllumees, tööline, haritlane ja koolipoiss. Vanempõlv, kes tuli priiusepäikese adra tagant ja noor generatsioon, kes sammus sõjaleeri — raamat ühes, relv teises käes. Vabadussõja ajalugu ja koolipoiste osa võidu saavutamisel peavad innustama tänapäeva noorsugu, kes igapäevaste pisimurede keerises nii mõnigi kord langeb pessimismi. Võidupüha peab sisendama olevasse noorpõlve esmajoones elujaatavat idealismi.

Teiseks meie noorsugu peab tõmbama selge joone rahvusluse ja kosmopoliitismi vahel. Kaht jumalat ei saa austada. Kui noorpõlv Võidupüha pühitsemisetundes iidses tammikus laulab patriootlikke värsse, siis ta peab kujunema vaimus, mis tunneb üht kodumaad — see on „töö, mure ja laulu vaba kodumaa“ — Eesti. Rahvuslikult mõtlema ja tunnetava eestlase kujundamine ta noorusajastus on rahvuslikus kasvatusprobleemistikus samuti keskeid ülesandeid. Kui omal ajal meie noorpõlves võtsid maad ka teised ideed, siis ei tule etteheiteid teha neile. Kõike saab ju parandada siin maailmas hea tahtmise ja sõbraliku vastutulelikkuse kaudu. Noorpõlve meelsusliitlaste otsimine ja liitumine gruppidesse sõltub sageli ümbrusest, kust noorur on pärit ja missugused ringkonnad näitavad üles enam agressiivsust oma ideede propageerimisel. Aga paratamatult seoses sellega meie, kui ei luba noorpõlve deviisiks seada ubi bene, ibi patria (kus hea, seal isamaa), siis anname ka isamaa mõistele kristallilise tõlgitsuse. Miks meie noori nakatab sageli kosmopoliitiline idee-import? Just põhjusel, et isamaa mõistet labastavad sageli vastutustundmatud ringkonnad. See ei ole veel tõsine usklik, kes aina õhkab: „Jeesus, Jeesus!“ Samuti ka rahvusliku tendentsi liigne rõhutamine võib tuua teinekord asjaosalisile ebasoovitavaid tulemusi. Hurraa-patriotism ja väline žestikuleerimine ei ole demokraatlikult mõtlevalle eestlasele vastuvõetav. Meie rahvuse rahvuslikud mõõdupuud ei salli komandusprintsipi. Eestlasele on omane kaine elutunnetamine. Mis on isamaa? Anname sõna selle tõlgitsemiseks ühele noorpõlve teoreetikule, kes mainib:

„Oli aeg, kus oli isamaa: isade maa, kus vabana

töötati, oma maa, kuhu pandi jõud, laste maa, kus neile anti oma leiba. Selle aja inimene teadis, mis on isamaa.

Järgnes teine aeg. Siis oli maa vürstide ja aadlike omandus ning harisid seda orjad ja sulased. Maa võis kaasavarana äraantud saada, võis välismaalastele kingitud olla — see polnud enam isamaa, see oli aadlike maa.“

Vahest sellest selgub isamaa õige mõiste. Vaba töötamisvõimalus. Oma jõu pühendamine ja energia sublimatsioon töösse, mis on kasuks kaaskodanikele. Ja laual — oma leib. Need tunnused kasvatavad tõeliselt häälestatud patrioote. Nende silmis isamaa ei ole egoismi rahuldamise vahend, vaid kauni aate looduse ilu ja sotsiaalse hüvaolu allikas, nagu tõlgendasid seda helleenlased antiikses kultuurmaailmas. Noorpõlv patriootlikult mõtle vaks! — see on Võidupüha teine loosung tänapäeva ellu astuvalle noorsoole.

Me meenutasime äsja Võidupüha üht komponenti — esivanemate vägitegusid kaugemas ja lähemas minevikus. Teisalt baseerub Võidupüha võitude ja saavutuste hinnangul mariikluse kestes.

Mis on nooruse võit meie iseseisvuse perioodistikus? Esiteks küll vaba hariduse võimalus ja enesearendamine. Kui vanasti noorpõlv pidi tuupima igasugust ta hingeelule mittesobivat teaduspagasit koguni võõrkeeles, siis nüüd tutvumine teaduslike distsipliinidega on vaba nii töölise kui ka põllumehe lapsele. Aga samm edasi — noorpõlve enda maailm! Vaba noorsoo isetegevus — noorsoo liikumine riigi rahvuslikul ja muil vastuvõetavail alusel on kujundanud juba formaalselt

SCHERK

Mina sain abi hiilgavalt

Vistrikud ja vinnid moonutasid terve silmnäol Tee nagu mina: lihtsalt, tarvita näo puhastamiseks igal hommikul ja õhtul

Scherk Face Lotion
(Scherk'i nõovesil)

Ainuesindaja Eestis: Arthur Berg, Tallinn Vene 19. tel. 435-41
Valm. V. Treubluri lab. Tallinnas

ja kohati sisuliselt kindlapiirilise noorsoo ideoloogia ja taktika. Meil on olemas terve rida noorteorganisatsioonide, kellest vanasti ei võinud aktiivsed ja teotahelised noorurid unistadagi. Iga pisim patriootilise idee vormimine-organiseerimine toimus pöranda all. Sageli võis noorsoo organiseerimine tähendada alatud koolitöö katkestamist — koolist väljaheitmist, ja halvaval juhul isegi vangistusaastaid ja surma, kui noorte organisatsiooni oli koondunud provokatsioonilist elementi. Vestelgem hõbejuukseliste avaliku elu tegelastega ja lugegem nende juhuslikke mõttesähvatusi, kas siis nüüdisaegne noorpõlv ei peaks hindama noorsoo organiseerimist isetegevuse põhimõttel vabal käel küllalt tänuväärseks sammuks enda iseloomu kujundamise töös, energia sublimeerimisel ja tulevase avaliku elu eelkoolina? Meie noorpõlv oma huvideelt on mitmepalgne ja kaoiline. On tekkinud rida noorte organisatsioone maatulunduslikel, karskuse, kristlikel jne. printsiipidel. Eriti Võidupüha seoses tahaks aga välja tõsta noorkotkaste ja kodutütarde organisatsiooni. Nende organiseerimise moodus haarab eriti meie rahvuslikku tunnet ja iseteadvust. Minevik annab sellele patriootlikule organisatsioonile sihte ja jõudu, innustab tulevikku ja omakultuuri võitluses noosoorindel ta elab iga päev sees, sest on ju ta lipukirjaks: „Isamaa auks — alati valmis!“

Kui mujal maailmas kas Aasia riikidest või Ameerikast, noorsugu riigikasvatustlikus ideoloogias on kujunenud riigi tuleviku elu sümboliks, siis noorsootöö koordineerimine peab olema ka meie rahvusliku tuleviku pant. Seepärast noorte isetegevusele, ta algatusvõimele, tegevusihale ja püüdlikkusele rõhku asetades püüame leida noortele sobivaid ja väärikaid juhte rahvusliku töö indlemises tuleviku perspektiive. Noorsoo enese kasvatatud, riiklikult ühtlustatult noorte organisatsiooni kaudu on omariikluse algatus võit ja selle süvendamine noorte lähem tuleviku mõte.

Kunagi lausus Fr. Tuglas, et noorsugu pole olnud kunagi nii aateline kui 1905. a. revolutsioonipalangus. Võib-olla on tal õigus, kui arvestame noorpõlve passiivset osa tänapäeval.

Meie noortele on heidetud ette aatevaesust.

Kooliõpilased laskeharjutusel

Süüdistatakse huviringis ainult rekordspordi ideaali ja liigset tantsuüiberdamist. Varju kõrval ometi triumfeerib päike — kaasaegne noorus on küllalt aateline ja teotunglik. Meil tarvitseb külastada ainult mõninga noorte keskorganisatsiooni näitust või ajada juttu kas või kõige skeptilisema ja konservatiivsema kasvatustegelasega. Puhast aatemeel lubab lähineda omariikluse võitude hinnangul esteetiliste mõõdupuudega kodukaunistamisel ja rahvakunsti ürituste viljelemisel. Eetilised nõudlused noorpõlve ringis näevad omariikluses ja mineviku kajastusis ennastsalgavat ja omakasupüüdmatut eeskujut, mis kohustab noori sammuma samas suunas.

Kokku võttes: mida ütlevad mõisted Võidupüha ja noored? Ärgem tagagem liigset kiilu vanempõlve ja nooruse vahel! Tunnustagem mõlemate osa minevikuheitluses ja nüüdiskultuuri süvendamisel. Loo- gem teotahelistele noortele töökodumaa, siis kaasaegse nooruse mentaliteet eeldab, et noorsugu enami- kus ei kaldu kõrvale rahvuslikust idoloogiast. Ja kui kutsus sõjasarv, siis noor ja vana nagu kunstnik Maksolly sõjamaalil: „Need, kes töid vabaduse“, sammutakse vaenlasele vastu, kuni säilib veel põlvepi- kune poisike, sest „oleme tormide teele rajanud maja“. Kasvada noorel tööks ja eestlaseks vaimus, nagu kirjutab hra riigivanem ühes õppursõdu- rite ajaloo eessõnas: „Seda vaimu ja neid traditsioone, mida Teie lõite oma lipu- kirja all: „Üks kõige eest“ kandku edasi Teie järglased.“ Võidutuli Võidupüha altaril on nooruse säilitamise igivana mõte.

Tarvitage tuntud headuses

SOOME { „NESTOR“ SEEPI
 „PARA“ KALOSSE & BOTIKUID
 ROOTSI MÖÖBLI- ja autopolsterdamise NAHKA.

Esindus & ladu:

EMIL KUMENIUS TALLINN, LAI 9. TEL. 437-46.

15 a. juubeli puhul

on meil au austatud suitsetajale pakkuda :

uudispaberosse EVA-LUKSUS

20 tk. 40 st.

paberosse EVA-EKSTRA — 25 tk. 35 st.

paberosse EVA pehme — pak. 25 tk. 20 st.

O/Ü. „TUBAK“

A/s „ROTERMANN'i TEHASED“

Jahuveskid

Leivatööstus

Esindused:

„Opel“-autod

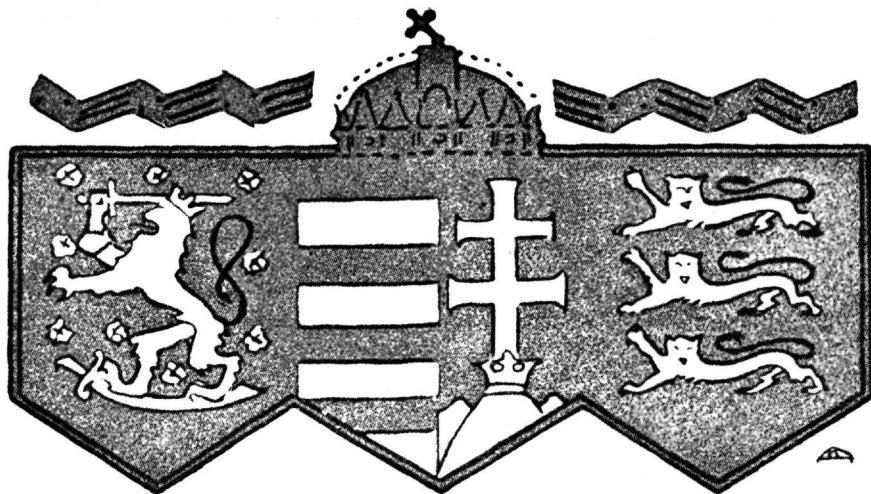
„Krupp“-autod

„Oldsmobile“-autod

„Continental“-kummid

Juhatus : **Tallinnas.**

Osakonnad : **Tartus, Viljandis, Narvas.**

EESTI-SOOME-UNGARI KULTUURILISEST KOOSTÖÖST

Mag. A. RAUN

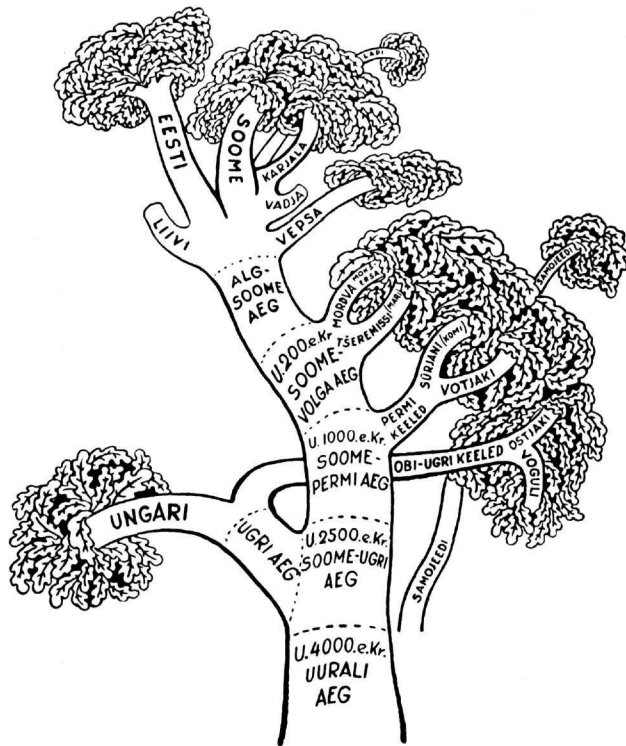
Ajaloo õpetus on: rahvas, kes moodustab korraldatud terviku, püsib paremini võitluses olemasolu eest.

Kui sellest lausest lähtudes jälgime soome-ugri rahvaste elukäiku, siis tuleb küll nentida, et soome-ugri hõimudel on otsustavalt hetkil sageli puudunud hädavaajaline ühinemine ja erihuvid on võitnud üldkasu. Mordvalasil oli 13. sajandil, millal neil tuli pidada vabadusvõitlust venelastega, kaks pealikut: Purgas põhjas ja Pures lõunas. Pures liitus venelastega ja tema poeg, käies oma isa jälgedes, võitis poolovtsite abil Purgase. Sellaseid näiteid võiks tuua küllaldaselt nii lähemalt kui kaugemalt. Ikka on viimne häda see, mis sunnib tegema suuremaid pingutusi liitumiseks. Sageli on siis juba liig hilja. Muidugi ei saa niisugust suhtumist tembeldada soome-ugri rahvaste eritunnuseks, vaid viimaseile teeb selle saatuslikuks nende väike arv. Suurrahvad võivad endile veel lubada näit. eri provintside vastolusid, kuigi teiselt poolt just nemad viimasel ajal rõhutavad rahvusliku ühtluse tähtsust. Nende riidade kirjutajal on elavalt silmade ees, kuidas aastate eest Tartus üks üliõpilaste käsipalli-õhtu oli lavastatud ebapsühholoogiliselt: enne oli pinev heitlus kahe eesti üliõpilasorganisatsiooni vahel, kus võidu küsimus lahendus üle noatera. Järgnes võistlus lätlastega, milles väsinud eesti mehed said korralikult lüüa. Kitsama rühmitusega intensiivne kaasaelamine ilmselt takistab üldisemate huvide silmaspidamist. Enne kõike olgem eestlased, ning alles siis mulgid, tartlased jne.

On üks lõokväljendus meie rahvus- ja hõimuideoloogias, millest õnneks oleme üle saanud ning millele täna lubatagu pidada viimseid peiesid, tehes tarvilised järeldused. See on see kuulus „seitsmesaja-aastane orjapõlv“, mida omal ajal otse naudinguga armastati mai-

nida. Meie orja-aja traagika oli tõepoolest suur ja sügav kõigi oma kõrvalnähtuste, nagu kintsukaapimise ja kadaklusega. Eriti raske nüansi andis sellele kahekordne — ühiskondlik ning rahvuslik vastolu valitseva ja valitsetava kihi vahel. Kuid mingiks vabanduseks tulevikku tähtiste seadmisel orja-aja üle halisemine ei saa olla. Kõige traagilisemaks sündmuseks meie ajaloos tuleb pidada vabaduse kaotamist 700 aasta eest. Mis edasi järgnes, see kõik oli selle loomulikuks tulemuseks, kestnuks see 500 — 600 — 700 — 800 või enam aastat. Eriti kujukalt näitab prof. A. M. Tallgren oma eelseisval soome-ugri kultuurkongressil peetavas ettekandes, missugused arenemiseeldused olid Eestil tuhat aastat tagasi. Eesti oli emamaaks Soomele, mis oma püsiva põlduhariva rahvastiku alguse sai Eestist. Prof. Tallgren ütleb koguni: „Vahest oleks Eestist iseseisvana moodustunud teine Daani, mingi suurriik. Tal oli selleks eeldusi, mida Soomel sel ajal ei olnud.“ Sellasest perspektiivist alles mõistame oma vabaduse kaotamise tõelist tähendust! Olgu siis meie tähelepanu pöördud Eesti muistsele vabadusele ning meie esivanemate sangesarlikule vabadusvõitlusele. Meil tuleb võtta õppust viimasest, niihästi mis puutub positiivsesse kui ka negatiivsesse, mida tuleb vältida.

Kui nüüd üks saatuslik käänukoht osutus meile, eestlasile, nii õnnetusttoovaks, siis töö teine, maailmasõjale järgnenud vabadussõda, meile paljuihaldatud vabaduse. Riikliku iseseisvusega loodi eeldused igakülseks majanduslikuks ja kultuuriliseks ehitustööks. Nüüd võisime ka mõelda ühenduse otsimisele nendega, kellest saatus meid nii julmalt oli lahutanud. Tekkis hoo- gus hõimuliikumine, mille kõrgpunktideks on kujunenud soome-ugri kultuurkongressid. V neist peetakse tänavu

Soome-Ugri keelepuu

26.—28. juunini Tallinnas. Soome-ugri kongresside algatajaks olid pedagoogid. 1920. a. mais korraldati Eesti haridustegelaste väiksemale rühmale õppereis Soome. Enne tagasisõitu korraldatud koosviibimisel otsustati koos soome kolleegadega kutsuda järgmisel aastal Helsingisse kokku „Ühissoome Koolikongress“, mis teostuski. Järgmised kultuurkongressid peeti: 1924. a. Tallinnas, 1928. a. Budapestis ja 1931. a. jälle Helsingis. Nüüd on kord jälle Tallinna käes.

Eesti on oma lühikese taassaavutatud iseseisvuse kestes teinud läbi nii intensiivse kultuurilise arengu, et ta julgesti samaväärsena Ungari ja Soome kõrval võib võtta osa kaugeleminevate kultuurprogrammide koostamisest ja nende järkjärgulisest teostamisest. Kuuldavasti tulevad just eelseisva kongressiga ühenduses arutusele Ungari haridusminister B. Hómani poolt esitatavad tähtsad ettepanekud soome-ugri rahvaste kultuurilise koostöötamise süvendamiseks. Kongress ise oma üldettekannetega kui ka rohke harrastusringidega (seksioonidega) pakub eriti rohkesti võimalusi isikliku ja erialalise kontakti loomiseks, mis ongi tagajärjeka hõimutöö tähtsaimaid eeldusi. Kongressil tegutseb 20

harrastusringi, millest siinkohal tahaksin mainida eriti õpetajate ja rohuteadlaste omi. Neil nimelt on sõlmitud hõimuliidud. Nähtavasti on erialainimestel hõimu- maades küllaltki teineteisele ütelda, ning võib loota, et mitmedki harrastusringid nimetatud liitude eeskujul astuvad samme omavahelise koostöö püstitamiseks pidevama organisatsiooni kaudu.

Üldse võib väita, et igal soome-ugri hõimul on teisele midagi väärtuslikku ning huvitavat pakkuda just kultuuri alal. Ungari võib olla eriti uhke oma muistsele traditsioonirikkale kultuurile, soomlased jälle taotelevad eriti põhjalikkust. Mõlemaid mainitud rahvaid aga üllatab Eesti suur kultuurihoog, mis nagu ei tahakski tunda piire. Kultuurilisest koostöötamisest loodame kaasabi ka mitmesuguste arusaamatuste lahendamiseks teistel aladel. Iga aate teostamine on seotud suurte raskustega, kuid hea tahtega ja silmas pidades üldhüvet, võib neist üle saada. Olgu eelseisev kongress suureks selgituse ja lahenduse kongressiks! Andku see uut hoogu ja uusi võite isamaalisele ja hõimusõbralikule tegevusele!

Põld metsa ääres

Rahvuslike teaduste edusammudest iseseisvuse ajal

Prof. J. MÄGISTE

On ju selge, et iga tulemusrikkalt harrastatav teadusharu omab üldnimlike, rahvusvaheliste väärtuste loomise kõrval suure rahvusliku tähtsuse maale, mille pinnal, ja rahvale, kelle eluruumis teda harrastatakse. Ükski rahvas ei saa vaimset, ükski maa riiklikult olla püsivalt iseseisev, kui tema majanduslik-tehnilised ja vaimsed edud koguulatuses või suurel määral imporditakse väljastpoolt. Sellase meeletoetusega asutaks rahvusliku ja riikliku vabanduse, iseseisvuse likvideerimise teele.

Sellest kõigi teadus-alade suurest rahvuslikust tähtsusest hoolimata rahvuslike teaduste ühisenimetus all kitsamas, traditsionaalses mõttes meil tavaliselt mõistetakse ainult teatavat kitsast nurka laias teaduste valdkonnas, nimelt Eesti maa ja rahvaga lähimalt tegelevaid vaimuteadusharusid — eesti ajalugu, eesti muinasteadust (arheoloogia), eesti keele ja sugukeelte uurimist, eesti kirjanduslugu, eesti rahvaluulet (folkloori) ja eesti rahvateadust (etnograafiat). Need kõik on alad, mis kui „ebapraktilised“ ja eestluse rahvustunde tõstmise seisukohalt „hädahohtlikud“ võõra võimu päevil meie maal pidid jääma võõrlapse ossa ja said elujõulisiks virguda alles Eesti iseseisvuse saabumisel, eriti pärast Eesti ülikooli loomist Tartus. Seepärast pole vahest küll ebakohane meele tuletada meie rahvuslike teadusi Võidupühal, millal mälestame endi ajalookäigu suuri võite ja sedagi mitte väikest võitu, et saavutatud riiklik iseseisvus meile on annud võimaluse vabalt-segamatult uurida ja selgitada oma rahva algupära, ajaloo ja sisima vaimse olemuse küsimusi rahvuslike teaduste teritatud relvadega. Saame ju niiviisi oma rahvusliku „mina“ selgitamise kaudu ammutada endile jõudu ja uusi tähtsaid tuleviku teedel.

Rahvuslike teaduste alal, tõsi küll, meil oli üht-teist saavutatud, vähenõudlik põhi pandud juba enne iseseisvusaega. Eestlase uurimistöö esimesed teadlikud sammud astuti J. H. Rosenplänteri ja

tema kuulsate „Beiträge“ ümber koondunud esto-fiilide ringkonnis umb. aastal 1810—30. Endises Tartu ülikoolis aga sellealaline harrastus oli küll üpris vähene, polnud seal isegi olemas ühtki vastavat õppekohta peale tegelikule elule hädavajalise eesti keele lektorikoha, mille täitja aga üksvahe ei tohtinud isegi pidada rahvuslikult kardetavaid eesti kirjanduse loenguid. Rahvuslikuks uurimiskoldeks oli esialgu ainuüksi eestlasist ja esto-fiilidest koosnev õpetatud Eesti Selts (asut. a. 1837), hiljemini Eesti Kirjameeste Selts (a. 1872—92) ja viimaks E. Kirjanduse Selts (asut. a. 1907). Pärandit, mis järelaegadele on jätnud eeliseisvusaegsed, peamiselt mainitud seltside ringkonnist tõusnud uurijad ja ainekogud, ei tohi alahinnata seda enam, et tolleaegsed töösaavutused on väga vähesel määral elukutselise teadusliku töö, valdavalt osalt kurnava asjaharrastuse vili. Meil ei ole mahti rohkem kui ainult mainida mõned kõige silmapaistvamad nime: eestlasist näit. keele- ja folkloorimeest J. Hurta, keeleuurijat M. Vesket, folkloriste O. Kallast ja M. Eisenit, muinasteadlast J. Jungi, eesti ajaloo uurimise pinoneeri V. Reimani; muulasist enne kõiki keeleteadlast akadeemik F. J. Viedemanni, muinasteadlast C. C. A. Grevingkit, keeleuurijat L. Meyerit j. t. Nende ja teiste, mainimata kaasaegsete, kogumistöö (eriti rahvaluule ja keele, arheoloogiliste ning hiljem ka etnograafiliste muinsuste alal), samuti ka väärtuslikum osa nende avaldatud teoseist on lähtekohaks hilisemaile iseseisvusaegsele teadlaspõlvemale. Nagu juba neile, nii ka tänapäeva nooremale uurijaile on olnud äratuseks see meie rahvuslik teaduste alal tehtud töö, mida on teinud eestlaste kui hõimlaste uurimisest soojalt huvitatud paljud Soome teadlased, kelle kodumaised olud rahvuslike uurimuste alal on alati olnud meie maa omadest märksa soodsamad.

Kui tagantjärele pilk heita sellele, mis eelise-

Tartu ülikooli juures 1919—1932 eesti ja sugukeelte alal trükitud ilmunud teaduslikud uurimused ja keeleõpetused, kokku 8886 lk. Neile lisanduvad kirjanduslikes ja välismaade ajakirjades ilmunud teaduslikud artikleid umbes 400 lk. Seevastu 1905.—1919. a. jooksul üldse kõiki eestikeelseid enam-vähem teaduslikke kirjutusi võiks arvata kõrgemalt 400 leheküljele.

seisvusaegseis eriti kitsais oludes meie rahvuslike teaduste alal on saadud teha, siis peab ikkagi ütlema, et seda pole nii palju, et järgnevad uurijatepõlved nende tööde loorbereile oleks saanud lebasiklema jääda. Õnneks ka kohe Eesti iseseisvuse algpäevadel märkigi, et need saavutused, mis võisid ja pididki olude sunnil oma rahvusliku uurimuse alal rahuldama Vene maailmariigi rõhutud väikerahvast, et need ei saa rahuldada iseseisvate rahvaste perre astunud noort tõusvat rahvast. Selle tulemuseks oli põhjalik, uute olude kohane reform Tartu ülikoolis, kus silmapaistev koht anti kõnealuste teadusalade uurimisele ja õpetamisele rea vastavate õppekohtade loomisega.

Meie ülikooli seaduse esimene, suundi määrav paragraaf juba räägib Eesti ülikooli erilisest ühendumisest Eesti maad ja rahvast käsitlevaile teadusile. Praegu on Tartu ülikooli nimestikus 22 isiku nime, kes professorina, dotsendina, eradotsendina, lektorina või abijõuna on rakendatud täie või osalise tööjõu ulatuses tööle rahvuslikel teadusaladel. Suur osa nende isikute energiast kulub otsesele õpetustööle või (kui ülikoolitöö, nagu paljudel, on ainult kõrvalalaks) mõnele teadusest kaugemalegi kutsetööle. Kuid ei saa vist siiski salata, et selles meie kitsastegi olude kohta iseenesest (kui võrrelda kas või naabermaid) mitte just suures rahvuslike teadustega nii või teisiti tegelejate hulgas siiski peitub jõuallikas, mis juba senigi on ka loova teadusliku töö alal olnud tõetahteliselt Eesti lippu vardasse tõstmas ja mis edaspidi veel jõulisemalt on võimeline seda tegema, kui neid jõutagavaru osatakse, tahetakse ja suudetakse kasvatada.

Peale selle on meil rahvateaduste alal tunnustatavaid lisajõutagavarasid rea aktiivsete uurijate näol väljaspool Tartu ülikooli, eriti arhiivides (nimelt Riigi Keskarhiivis, Tallinna linna-arhiivis jt.) ja E. Rahva Muuseumis. Et meie suuremad arhiivid ja keskmuseum Tartus on saanud kujuneda teadusliku uurimuse koldeiks, seegi on võimaldunud alles Eesti iseseisvumise tõttu, mis lõi neile uued, kindlamad majanduslikud alused ja teostas neis põhjalikud, teadusliku töö nõudeile vastavad uuendused või koguni (nagu R. Keskarhiiv) lõi nad eimillestki. Tartu ülikooli õppejõududel on selle kõige juures tulnud olla tihtigi algatajaks ja organiseerimistöo juhtijaks. Riigi ja ülikooli algaegadel on Eesti oma teadlaste vähesuse tõttu (Vene ülikoolil ju, nagu eelöeldust selge peaks olema, neid polnud meile pärandada) meie teadusliku töö organiseerimise alal meile suureks abiks olnud rida ajutiseks Tartusse tulnud Soome teadlasi (Tallgren, Kettunen, Cederberg, hiljemini Manninen), kes ilmesti ka ise Eestist said vastutasuks loomingulist virgutust ja uusi ainete ning probleemidevaldu.

Nagu iga töö, nii ka teadusliku töö juures on tähtis otstarbeka organisatsiooni loomine. Vene ajal, võime eelöeldust järeldada, meil see puudus rahvuslike teaduste alal, iseseisvuse esimeste aastate kestes ta loodi ja õnneks niisugune, et ta meid üld-

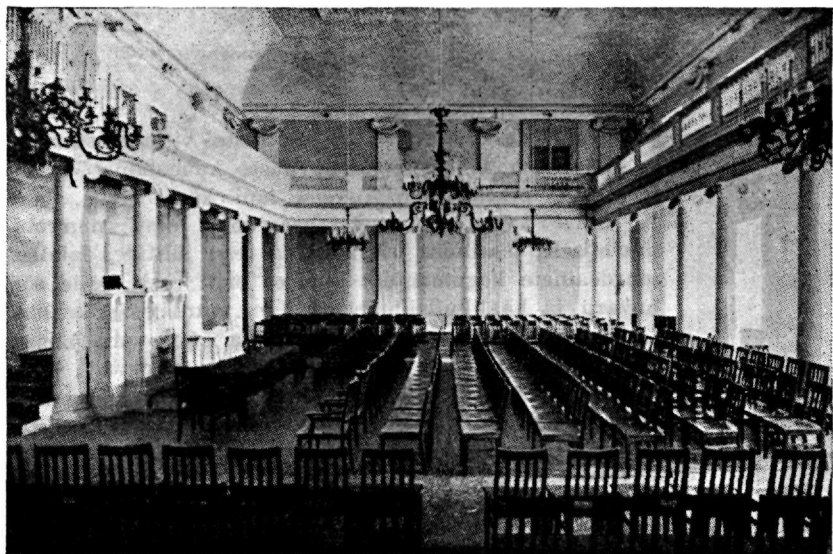
joontes esialgu rahuldab. Nimetasin ülikooli kui teadusasutuse ümberkorraldamist, arhiive, keskmuseumi kui meie rahvuslike teaduste organismi keskseid osi. Ülikoolis aga on lisaks kujunenud kindlapiirilised har-rastusgrupid seltside ja asutuste näol: Akadeemiline Ajaloo Selts, Ak. Emakeele S., Ak. Kirjandusühing, Ak. Rahvaluule Selts, Arheoloogia Kabinett, Eesti Keele arhiiv, esmajoones eesti k. ja sugukeeltega tegelev Foneetikalaboratoorium. Peagu kõigil neil on oma väljaannete-sarjad, mitmel oma ajakiri („Ajalooline Ajakiri“, „Eesti Keel“) juba mitmeteistkümmendat aastat ilmumas. Peale selle on enamasti igalühel neist omale uurimisalale kuuluvad suured ainestikekogud või arhiivid, mida on kogunud kümned ja kümned noored jõud ning millede täiendamise eest iga aasta hoolitsetakse uute kogumisretkede kaudu. See on teaduslik kapital, mille väärtust järelepõlved veel enam oskavad hinnata kui vähenõudlikud kogujad ise (tuletatagu meelega Ak. Emakeele Seltsi hiiglamurdekogusid jne.). Enamik neist korraldab oma-alalisi teaduslikke ettekandeid teaduse edasiviimise ja hulka-desse levitamise sihiga. Ülikooli enda Toimetiste B-sarjas on tähtsal kohal rahvuslike teaduste alalt ilmuvad uurimised. Ülikooliga lähedas kontaktis töötaval E. R. Muuseumil on arenenud teaduslikke sihte taotelevad eriosakonnad — E. Rahvaluule Arhiiv, E. Kultuurlooline Arhiiv, Etnograafiaosakond, Bibliograafia-asutus ajakirjanduse läbitöötamiseks uurimistöde huvides, täielikema Eesti kohta käiva kirjandusekogu sisaldav Arhiivraamatukogu. Muuseumi iga aasta ilmuv Aastaraamat on meil juba hulga aastaid olnud keskseks publikatsiooniks eesti rahvateaduse ja selle lähialade töömait. Arhiividest on eriti Riigi Keskarhiiv ja Tallinna Linna-arhiiv korraldanud suure teadusliku väärtusega, süstemaatset ajalooliste ürikute väljaandmist. Eeskätt Eesti ülikoolist tulnud noorte uurijate tarmukal algatusel või osavõtul on puht-teaduslikke organisatsioone tekkinud rahv. teaduste alal ka väljaspoole Tartut, mainitagu nimelt Tallinna ja Narva Ajalooseltsi. Vana traditsioonikas Õpetatud Eesti Selts, mis enne maailmasõda oma tegevusega vaibus varjusurma, äratati E. ülikooli algpäevil ülikoolimeeste algatusel uinakust, ja nüüd on ta jälle aastate jooksul kujunenud meie rahv. teaduste alal toimuvate uurimiste tähtsaimaks koondajaks ja juhtijaks, millele on mõnelt poolt isegi soovitatud teadusteadakadeemia funktsioonide üleandmist rahv. teaduste alal. Maailmasõjaks soikunud kirjastustegevus on temas mitte ainult elustunud, vaid koguni mitmekordseks paisunud, kuna endistele väljaannetesarjadele (Aastaraamatud, Toimetised) on seltsinud uusi, rahvusvaheliseski teadusmaailmas suurt huvi ja tähelepanu äratanud publikatsioonidesarjad (Eritoimetised, Bibliograafiline Aastaülevaade e. rahv. teaduste alade süstemaatseks bibliograaferimistöök, eestikeelsed populaarsemad Kirjad). Eesti Kirjanduse Selts ja tema toimkonnad on saanud asuda süstematiseeritud teadustepopulariseerimistöole (tuletagem ainult meelega mitmekümnenumbriks paisunud seeriaid Elav Teadus ja Suurmeeste Elulood), aga selle kõrval on asunud teostama ka nõudlikumaid publitseerimisüles-

andeid rahvuslike teaduste alalt (näit. kodumaa tundmaõppimiseks esmavajaline, Eesti iga maakonda ühe paksu köitega käsitlev koguteos „Eesti“, mitmeköiteliseks kavatsatud „Eesti ajalugu“ jm. üksikuurimusi). Vähene pole ka E. Kirj. Seltsi tähtsus eesti keele korraldajana (õigekeelsuse-sõnaraamatud!) ja eriti teaduslikule tööle hädavajalise oskussõnastiku loomise algatajana (hiljem on see töö teatavasti üle läinud üksikisikuile ja erikomisjonele eesotsas dr. J. V. Veski ga), millise eeltööta eestikeelne teaduslik loomine ja õpetus poleks mõeldav. Tartu ülikooli ja teaduslike organisatsioonide loovjõududest on jatkunud ka erakirjastusile suuremate teaduslike iseloomuga ettevõttesse rakendamiseks (meenutatagu näit. kirjastus „Looduse“, „Eesti entsüklopeediat“ ja „Eesti rahva ajalugu“ ning Akad. Kooperatiivi teadusliku kirjastuse üritusi).

Teadusliku organiseerimistöö alal tuleb õnnestumiseks ja välise tunnustuse märgiks lugeda ka seda, et meie rahv. teaduste alal töötavil asutusil ja organisatsioonil on väljaannete vahetuse kaudu loodud elavad sidemed välismaa teadusmaailmaga (Õp. Eesti Seltsil näit. umb. 200 asutuse ja org-ga, E. R. Muuseumil umb. 180-ga jne.). Ja tähelepanavaks töötulemuseks on ka omal maal laiemate hulkadega kontakti loomine, mis avaldub näit. rahva hulgas loodud ülemaalises korrespondentide võrgus (see on E. R. Muuseumil ja E. Rahvaluule arhiivil eriti arvukas) ja ms. just viimasel ajal hoogu võtvas kohalikkude muuseumide asutamises, millele eriti meie etnograafid omalt poolt annavad tõuget. Teadlaste ja valitsusasutuste koostöö üheks tähtsaks viljaks on ms. moodsa muinsuskaitseaduse maksmapanek, mis on tõhusaks töösoodustajaks osutunud eriti muins-teaduse ja ajaloo, aga ka kunstiajaloo jm. uurimise alal.

Kui nüüd lühikest, katkendlikkugi pilku heita iseseisvusaegsele otsesele töötulemusile rahv. teaduste alal, siis on käesoleva sõnavõtu raamides võimalik ainult riivata erialade kaupa neid teeme, mida on käsitletud või on praegu käsitlemisel. Kuigi *nomina sunt adiosa*, peame praktilisil põhjusil seejuures kahjuks nimetama eriuurijate nimesidki, ilma et seejuures nimetamise järjekorrast või muust esitusviisi välisest küljest lugejale jätaksime loa järeldusi teha eriisikute tööde kaalu hinnangu kohta. Meil on ju nüüd isegi niikaugele jõutud (Raamatuaastal), et teadlasi on saadud hakata auhindama — küll juba auhindamiskomisjonid isegi teevad oma töö põhjalikult (ärge ainult seejuures auhindajad ise istugu hindamiskomisjonis!).

Eesti ajalugu varemini võõraste uurimisaluse-na on olnud kõike muud kui eesti rahva ajalugu. Meie aeg on toonud uusi teeme ja uusi töid, aga siiski mitte tendentslikult „värvitud“ ajalugu, nagu see mõnel pool mujal on moodi läinud. H. Kruus on uurinud ja uurib esmajoones XIX saj. ajalugu, eeskätt vene õigeusu tulekut Eestisse 1840-daäl aastail ja sama sajandi ning hilisemaidki ühiskondlikkude olude ja kultuuri ajalugu („Pühajärve sõda“, 1905.

Tartu ülikooli aula

aasta liikumine, E. Aleksandrikooli ajalugu jne.). H. Sepa peateosed käsitlevad eriti sõdade ajalugu, ligemalt nimelt Põhja sõda, kuid ta on tegutsenud ka Eesti majandusajalooga, maakondadeajalooga (Pärnumaa) jne. J. Vasar on uurinud Rootsi aja lõpul toimunud mõisate riigistamist, Eesti sisekoloniasiooni küsimusi, Tartu ülikooli ajalugu jm. O. Liiv on käsitlenud Alutaguse vene asutuse ajalugu. Rootsi aja lõpu nälja-aega ja tolleaegset majandusajalugu, Tallinna majandusajalugu, Rootsi-aegseid kooliolusid Eestis. P. Tarvel (lihkudes küll peamiselt üldajaloo alal) on valgustanud Tartu linna ajalugu, samuti E. Tender. P. Johansonil on tunnustavaid teeneid XIII sajandi Eesti ajaloo uurimisel. Edasi oleks veel mainida E. Blumfeldti Saaremaa ajaloo uurijana, R. Kenkmaad Valgamaa ajaloo ja Paala lahingu koha selgitajana, N. Loonet Poola ajastu uurijana, A. Soomi ja J. Süvaleppa Narva ajaloo uurijaina jne. Mitmed mainitud uurijaist on teenekalt avaldanud ürikuid ja ajaloolist bibliograafiat (Kruus, Vasar, Liiv, Loone, Blumfeldt) ja toimetanud suuremaid Eesti ajaloo ülevaateid. Tunnustatud saavutus on F. Tuglase töö E. Kirjameeste Seltsi ajaloost. Ajaloo alal silmapaistvaist töötajast olgu veel märgitud prof. J. Köpp, F. Pukso ja R. Antik.

Ajaloo uurimisele lähedaselt muinasteaduse alalt on H. Moora avaldanud pikemaid kokkuvõtteid eestlaste muinasajast ja muistse iseseisvuse aegsest kultuurist, eriti aga tegutsenud Läti ning Eesti raua-aja uurimisega. R. Indreko on tuttavaks saanud rea Eesti kiviaega käsitlevate töödega, M. Schmidehelm on oma uurimiste pealaks võtnud Eestigi eelajaloo seisukohalt huvitava Preisi raua-aja. Muins-teaduse ja etnograafia vahemal liikuv E. Laid on uurinud Eesti muinaslinna, muistseid pelgupaiku jne. Kõigil mainitud on suured teened arheoloogiliste kaevamiste ja seega uue uurimismaterjaali avastamise alal.

Eesti keele ja sugukeelte uurimise väljal on J. Mark selgitanud urali, eriti läänemere-sm. keelte possessiivsufikseid, aga ka tervet rida teisi soomeugri vormiõpetuse küsimusi, ning on uurinud keelelis-

etnograafilisest seisukohast eestlaste viljakoristamist ja viljapeksu, edasi soome-ugrilaste kaubandust ja on teostanud pikema uurimisreisi lapi keele alale, jne. A. Saareste on spetsialiseerunud eesti murrete uurimisele, teostades isiklikult ja teisi juhtides laialisi murdeainete kogumistöid, uurides eriti eesti keele sõnavara ja häälikulisi nähtusi n.-n. murdegeograafilise (levingualalise) meetodiga, edasi ka eesti vana kirja-keelt, valmistades ideoloogilist sõnaraamatut jne. Allakirjutanu on ligemalt tegutsenud läänemere-sm. keelte meelitussufiksitega, ingeri murretega ja setu murde uurimisega ning eesti-soome keeleliste laenuvahekordadega. P. Ariste on avaldanud töö rootsi laensõnade kohta loode-eestis, on sugukeelist tegutsenud vadjaga, kogunud Hiiu murdeid ning viimasel ajal eriti on tähelepanu pöörnud eesti k. foneetika küsimusile. Mainimata ei saa jätta A. Rauna pikema-ajalisi uurimisi soome-ugri keelte komparatiivi alal ja M. Toomse kauasemat tegutsemist kirde-eesti (eriti ranna) murrete uurimisega, sealseid soome keele mõjusid silmas pidades.

Eesti kirjandusuurimise alal, on eriti tähelepanu pöördud meie vanemate kirjanike (Kreutzwaldi, Jannseni, Koidula jt.) isiksuse ja teoste-eeskujude jälgimisele, mille alal on tegutsenud G. Suits rea õpilastega. Suits ise on ms. ligemalt tegutsenud Kr. J. Petersoni, eriti aga Fr. R. Kreutzwaldiga ja üldse vanema eesti kirjandusajalooga, lisaks ka eesti poetikaga jm. A. Annist on 2-köitelises töös valgustanud Kreutzwaldi „Kalevipoega“ nii rahvaluule kui ka kirjandusloo seisukohalt. Edasi mainitagu L. Tohverit ja S. Holbergi Kreutzwaldi uurijatena. D. Palgit Ed. Vilde ja J. Oksa stiili käsitlevate töödega, M. Lepikut vanimate eesti kirjanike uurijana, eriti aga Tuglast tema monograafiaga J. Liivi kohta.

Eesti rahvaluule uurijaist on V. Anderson töödega liikunud rahvusvahelise fokloori aladel, kuid selle kõrval siiski on ms. teostanud suurejoonelise eesti lastelaulude kogumise, on uurinud eesti rahvaluule värssi, toimetanud „Eesti Rahvalaulud“ I—II jne. Samuti on eesti folkloori kogumistega tagajärjekalt tegutsenud kadunud M. J. Eisen (jatkates oma eeliseseisvusajal alatud suurejoonelist kogumistööd). Eesti iseseisvusajal ilmunud tema töödest mainitagu uurimusi eesti mütoloogiast, Tõlust ja selle soost, eesti pühade. (lihavõtte-, jõulu-) kombeist jne. Suure produktiivsusega folkloristideks on edasi O. Loo-rits, kes algas liivi rahva rahvaluule kogumisega,

mille tulemuseks oli kolmeköiteline töö liivlaste usundist ja ilmumas-olev liivi rahvaluulekogugu, hiljemini on ta eriti uurinud eesti muinasusku, eestlaste muistseid ohvripaiku jne. E. Päss muude probleemide kõrval on eriti pühendunud eesti mardi- ja kadripäevakommete uurimisele. Noorematest folkloristidest on mainitavad veel E. Laugaste e. linnulaulude-uurijana, H. Tampere rahvalaulu viisiprobleemide, üksikute laulude („Jänese õhkamine“) algupära selgitajana jne., edasi R. Põldmäe herrnhuutliku liikumise valgustajana rahvaluulet riivavalt seisukohilt ja mõned suuremate üksiklaulumonograafiate autorid (A. Kurlents, L. Põdras jt.).

Etnograafilise uurimise alal on F. Linnus võtnud endale nõudlikuks ülesandeks eestlaste mesinduse läbitöötamise, on valgustanud muistset linnunadekogumist, puulukke, liivlaste kalastust jne. G. Ränk on lähemalt uurinud Peipsi ja Pihkva järve kalastust, aga ka muid kalastusprobleeme, eesti adratüüpe jne., viimasel ajal peatähelepanu pöördes vanadele eesti ehitustele. H. Kurrik on töötanud esmajoones muistsete toitude ja rahvarõivaste uurimise alal. Etnograafilisi töid on avaldanud ka juba mainitud E. Laid (ms. uurimuse mordvalaste sõlgedest).

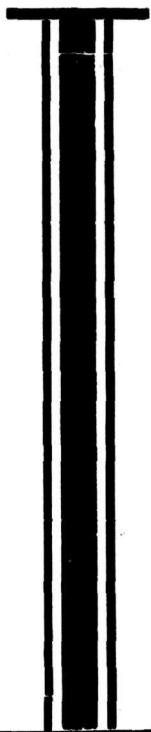
Eelnev eht-ajakirjandusliku rutuga antud tööteemide ülevaade on kahtlemata katkendlik, mõndki olulist küsimust väljajättev ja ehk teisi ebaolulisi esiletõstev, mõnd nooremat uurijanime vahest ülekohtuselt unustavgi. Tartu ülikoolis töötanud soomlaste osa meie rahvateaduslikus loomingus on jäetud siin hoopis mainimata, kuigi nende (Tallgreni, Kettuse, Mannise, Cederbergi) Eestis sooritatud põhjapanevad tööd suurelt osalt kuuluvad eesti rahvuslike teaduste varasalvedesse. Kuid sellestki põgusast ülevaatest peaks nähtuma see, mis allakirjutanu on tahtnud näidata: probleemide ja töö puudust meie rahvusl. teaduste alal pole. Teiste rahvaste uurijad (peale soomlaste ja mõnikord ungarlaste) meie rahva muinsuse ja vaimuelu uurimisest huvitatud pole, peame ise selle töö tegema. Jõududekohaselt oleme katsunudki seda vastutusrikast tööd teha. Kuid töötajate hulk on ikkagi enamail tööaladel piiratum kui ta meie olude väikusest hoolimata olla tohiks. Võidupüha meeleoludes aga loodetavasti ikka süveneb laiaades hulkades arusaamine rahvuslike teaduste tähtsusest iseseisva rahva uute, eelseisvate kultuurivõitude ettevalmistajana. Ja see arusaamine on pandiks, et ligemad aastad meie teaduse aladel töötavad senisest avaramaid võimalusi, tänaseist sügavamaid vagusid.

Iga rahvuslane kannab rahvuslikku nime

STANDARD

naftasaadused.

A/s. Eesti-Petrol
Tallinn, S. Karja 4, tel. 446-72.

Šokolaad

Kakao

GINOVKER & G

Biskviit

ISESEISVUSAEGSED KUNSTISA AVUTUSED

Hanno Kompus

1.

Kujutaval kunstil on kaks juurt, kunstitegevusel kaks ajurit: ehtimistarve ja väljendustung. Esimene taoteleb luua nägusamat ümbrust nii üksikule kui ka, ja ühes sellega, üldsusele. Teine püüdleb jäädvustada püsivas aineses ja kujus inimese ja rahva ilumeelt. See tarve ja tung on meil ühised kõigi inimeste ja rahvastega.

Eneseväljendus kaunis, s. o. ilmekas ja kooskõlalises nägelises vormis, seda on kujutav kunst. Seepärast saavad kunstitooted sümbolideks, ühe rahva omapärasuse, loomismõime, kujundusenergia, kultuuritaseme, aga ka ta esindustahte võrdkujudeks. Õigusega nähakse kujutava kunsti tooteis iga maa ja iga rahva representatiivsemaid kultuuridokumente, mille tunnus selle maa ja rahva kohta ulatub veel sajandite taha.

See kõik iseloomustab kunsti ühiskondliku nähtena, tõestab kunstiloomingu ühiskondlikku tähtsust, näitab kunstiteost ühiskondliku väärtusena.

2.

Kõige selgemini peegeldab kunsti ühiskondlikku olemust ehituskunst. Ehitusprogrammi dikteerivad ühiskondlikud või ühiskonna tingitud tarbed, ehitusvorme kujundavad ühiskonna või ta üksikliikmete ilumeel ja esindustahe.

Juba eeliseisvusaegne, oma algatustes ja võimalustes kitsendatud eesti ühiskond jäädvustas ennast suurte ühiskondlike hoonete püstitamisega: „Vane-muise“ teater Tartus (1906), „Endla“ teater Pärnus (1911), Krediidpanga maja Tallinnas (1912), „Estonia“ teater Tallinnas (1913), Pauluse kirik Tartus (1919), mille lõpetamine ulatub juba iseseisvusaega. Vormilaadilt nad kõik toetuvad põhjamaisele arhitektuurile soomelises värvingus, jah, rida soome ehitusmeistreid rakendati mitme ehituse kavatsejaks ja teostajaks.

Iseseisvusaeg emantsipeerub soome eeskujudest. Kaks tähtsamat monumentaalehitust iseseisvuse alg-aastaist, riigikoguhooone (1923) ja puhtarhitektooniline mälestusehitus kaitseväge kalmistul Tallinnas (1927), pöörduvad kaugema mineviku, ja nimelt keskaja, vormide elustamisele moderniseeritud ja isikupäraselt käsitatud kujul. Olulisimana aga rõhutatagu, et alles iseseisvusaeg neid hooneid vajas ja võimaldas — nende olemasolugi on täiel määral iseseisvusaaja saavutus.

Üldse iseseisvusaeg, nii lühike kui ta ongi, on toonud nii linnadesse kui ka maale intensiivse ehitustege-

vuse, mis kaugelt veel pole vaibunud, vaid üha kasvab. Siin võistlevad riiklik, kogukondlik ja eraalgatus üks-teisega, kujundades ümber meie maad meie ja meie aja näo järgi. Tuletatagu meele asundustalude ehitamist ülemaailses ulatuses, uute koolimajade, rahvamajade, piimatalituste hoonete j. m. s. püstitamist väga paljudesse kodumaa nurkadesse. Tuletatagu meele ter-vete uute asulate rajamist meie areneva põlevkivitöös-tuse rajoonidesse, ja need asulad paisuvad peagi rahva- ja hooneterikasteks linnadeks. Mitmesse provintsi-linna — nimetatagu vaid Viljandit ja Petserit — on kerkinud Eesti Panga osakonna hooneid, aga ka era-pangad ja muud majanduslikke sihte taotelevad orga-nisatsioonid on püstitanud nii pea- kui ka provintsi-lin-nadesse suuri panga- ja büroohooneid. On rajatud võo-rastemaju ja raviasutusi, haiglaid ja sanatooriume küll supellinnadesse, küll teisale.

See kõik on sündinud võrdlemisi lühikese ajaga, otse kiirustades. Et seejuures saavutuste kõrval on olnud ka ebaõnnestumisi, et on tehtud vigu, seda me ei taha ega tarvitsegi salata. Need ebaõnnestumised ja vead on sõltuvad kasinatest ehituslikest traditsioonidest (eriti vene-aja ehituslik pärandus ei ole kuigi hinnatav), mis ei suutnud igakord toime tulla äkki, nagu üle õõ kerkinud uute ülesannetega, — kuid ei eksi ainult see, kes midagi ei tee. Sellele traditsiooni-kasinusele lisandub eesti inimese individualistlik meel; ja kuna siiamaalne organisatsioon jättis liiga suuri vabadusi individuaalsele maitsele, siis kokku need asja-olud ongi põhjustanud paigutise kirevuse meie seniseis iseseisvusaegseis ehitussaavutusi.

See on põhjustanud ka stiili-erinevusi, liiga kiiret stiilide vaheldust ja isegi rööbiti esinemist: võime väita, et samaaegselt juba nimetatud keskaegsete vormide moodsal kujul käsitlemisega on rakendatud klas-sitsistlikke vorme küll kohapealsete traditsioonide ka-rakteris, küll rahvusvahelise akademiaismi maitstes (seda eriti optantidest ja emigrantidest arhitektide poolt), kuni pikkamööda siiski meieaegsed uued, n.-n. funktsio-nalistlikud ehitusvormid tulid enam-vähem juhtivaks ja erinevaid taotlusi koordineerivaks. Siin võime märkida huvitavat seika, et ehitajad, ehitusperemehed, kellel tuli sellega riskida, on sageli ilmutanud ühes arhitektidega moodsat, meieaegset meelt, publik aga, kes ei ehita, kel pole millegagi riskida, kes vaid arvustab, publik sageli on näidanud oma abitust uute vormide õigeks hindamiseks.

Kuid lõppude lõpuks ei määra kuuluvus sesse või teise stiili üksikteose väärtust, vaid ikka ainult ta sise-

„UUS EESTI“ ON PARIM AJALEHT

mine terviklus, head proportsioonid, kujundusenergia, mis teoses talletatud.

Et see kõige siiramalt sünnib kaasaegses vormikõnes, on endastmõistetav igale oma ajaga orgaaniliselt kaasa elavale inimesele.

Senine iseseisvusaegne, tempoliselt forsseeritud ehitustegevus kannab katsetuse iseloomu. Saavutab ainult see midagi, kes julgeb katsetada ega karda riskida. Katsetusega ilmnunud ebakohad kõik on parandatavad nende vältimisega tulevastel ehitustel. Meil on hulk suuri üldtähtsusega hooneid veel püstitada, — üksi Tallinnas uus raekoda, kunstmuuseum, valitsushoone, politseihoone, postihoone, kohtute hoone, ringhällingu hoone, ajakohane raudteejaam; meie oleme vahepeal aru saanud otstarbekohase organisatsiooni ja plaanikindluse vajadusest; meie oleme juba saavutanud ka küllaldast rahu pikameelsemaks kavatsemiseks ja kaalutlemiseks. On kindel, et see kõik peab tagama järjest väarikamaid tulemusi.

3.

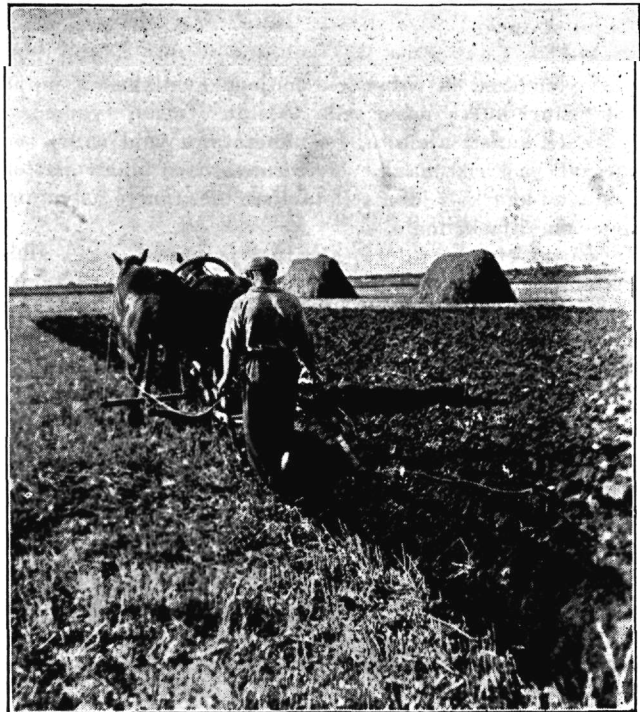
Oma loomupärase tendentsi poolest avalikkusesse ja seega käegakatsutavate ühiskondlikkude väärtuste hulka ehituskunstile lähim on raidkunst. Kui meie skulptuur enne iseseisvust oli puhtal kujul n. ö. tubane kunst, siis iseseisvus on talle annud kaaluvaid ülesandeid avalikkuses, on plastikale annud tagasi või uuesti ta avaliku iseloomu.

Üle maa on kerkinud hulgaliselt vabadussõja mälestusi ja nende kavatsemine ning teostamine on annud meie skulptoreile seda, mida vajab iga skulptor oma võimete ülimaliks pingutuseks, oma ande avardamiseks ja õitsele viimiseks — avalikke ülesandeid. Neid ülesandeid poleks meie raidkunstnikel ilma iseseisvusest iialgi olnud. Teiselt poolt rahvas poleks kunagi sel määral tunnetanud skulptuuri tähtsust, poleks sel määral pääsnud nautima suure skulptuuri väärtusi, poleks jõudnud isunemisele avaliku kunsti järele, isunemisele, mis nüüd enam ei kao, vaid otsib uusi rahuldusvõimalusi uute ülesannete seadmisega ka n. ö. „rahulikumaal“ kujul, väljakute ja puistikkude samuti kui kalmistute kaunistamisega dekoratiivse vabaskulptuuriga, aga ka vaimutegelastele mälestusmärkide püstitamise näol.

Võime julgesti väita, et alles iseseisvus on meie rahvale avastanud skulptuuri, kui avaliku kultuurdokumendi, tähtsuse. Ning teiselt poolt julgeme kinnitada, et meie skulptuur, mis eesti kunsti välismaistegi esinemiste puhul on välismaise arvustuse poolt esile tõstatatud ja domineerivale kohale asetatud meie kunstis, et meie skulptuur tänu nendele avalikele ja suurtele ülesandele, mis talle ühiskond seadnud, on saavutanud tolle silmapaistva taseme, mis teda teeb esinduslikuks kogu meie kultuuriloomingus.

4.

Kõige vähem kõigist kujutava kunsti aladest on tänini meil jõudnud ühiskondlikule maksvusele pinnaline kujutus, maal ja graafika. Ometi on maalil sa-

Röömsal meelil käib põllul töö

Õppursõdurid

Kujur Mihelsoo töö

muti võimalusi ja vahendeid mõjuda avalikkuses, mõjutada suuri hulki, nagu seda tõestab teiste, vanemate rahvaste kunsti ajalugu, — nimetatagu vaid suurt seinamaali ja kirikumaali. Meie saavutused maali alal õigustavad aga küll juba selletaoliste ülesannete asetamist meie maalijaskonnale.

Siiski ei tohi salata, algatusi ja algusi selles sihis on tehtud: tuletatagu meele ainult Tallinna peajaamahoone kaunistamist liiklustehnika arengut kujutatavate suurte pannoodega. Ometi on siin veel suur ja lai-

dane väli ootamas viljeldamist ühiskondlike tellimuste andmise ja nende täitmise kaudu.

Oleks aga vääri kinnitada, nagu oleks meie maalikunst iseseisvuse ajal jäänud puhtprivaatseks ja ühiskonnale mõjumatuks: hulk koole, klassirume ja teisi avalikke asutusi ja hooneid on kaunistatud tahvelmaali-dega meie kunstnike toodangust ja niiviisi nende loom-ing viidud vahendusse üldsusega. Seegi poleks olnud mõeldav enne iseseisvust ning jällegi näeme iseseisvuse viljastavat mõju meie loominguile ja tema populariseerimisele.

Paistab, et graafika, see intiimseim pinnalise kujutuse ala, mis toodab teoseid väikeses kaustas, mis ei pretendeerigi seinale ei kodus ega, ja seda veel vähem, avalikkuses, sihib täiesti privaatsele nautimisele ja süvenemisele. Kuid tänu graafikale omasele paljundusele trüki kaudu see intiiimnegi kunstiharu saavutab laialdast levikut, eriti raamatugraafika näol, mis meil eriti viimaseil aastail on kerkinud märgatavalt kõrgele tasemele, leides innukaid ja andekaid viljeldajaid. Kui teiste kunstialade tooted on enam-vähem paigalised, mille juure peab tulema, et neid nautida, siis graafika illustreeritud raamatus tuleb ise meie juure koju ning kannab sel kombel kunstiväärtusi kaugematessegi kolk-gastesse. Ka välismaile, saades niiviisi esinduslikuks meie kujundusvõime, meie kujutluste maailma, meie maitse ja oskuse kohta.

Kui nüüd, lõpetades, tahaksime lühidalt sõnastada meie iseseisvusaegseid kunstisaavutusi nende ühiskondliku väärtuse ja tähtsuse seisukohalt, siis peame ütleva, et eesti kunstilooming kõigis oma harudes iseseisvuse ajal ilmutab järjest süvenevat ja laiemalt haaravat tendentsi avalikkusesse, et avalikkus järjest rohkemal määral on pääsmas vahetusse osasaamise meie kultuuriloomingu selle alaga. Meie koguaarengu suunda tähele pannes võime eeldada, et see tendents ka jätkub, tiheneb, süveneb ja muutub aiva aktiivsemaks, ja see tuleb õnnistuseks nii kunstile kui ühiskonnale.

Muidugi, kunstiteose saamiskäigus on lõppinstant-siks kunstniku isik, loov individualiteet. Kuid on ka olemas viljatu individualism. Ning sellest viljatust individualismist oleme pääsmas enam ja enam, rakenda-des kunsti ja kunstiloomingut ikka enam ühiskonna teenistusse, jättes ometi kunstnikule ühiskonna poolt asetatud ülesannete täitmisel kujundamise vabaduse. Ainult sel teel saavutatakse kunsti elulähedus kaotamata ta vaimulähedust.

Oled eesflane,

miks kannad siis võõrast nime?

KIRIKU OSA

RAHVUSLIKUS VÕITLUSES

E. SALUMAA

Rahvusluse seisukohalt on kiriku organisatsioon nagu iga teinegi. Teda tuleb hinnata mitte seepärast, et ta lihtsalt on olemas, vaid selle järgi, missugust osa ta etendab rahvuslikus ühiskonnas ja kas see osa on tarviline või mitte, kas see on hea või halb. Iga organisatsioon rahvuslikus ühiskonnas peab oma tegevuse kooskõlastama üldrahvuslike püüetega, lisandama neile oma osa, või see tuleb kui mõttetuks osutunu likvideerida. Ei ole otsustarbekohane kulutada jõude säärase ettevõtte ülalhoidmiseks, mis ise pole suutnud endile leida ajanõudeile vastavaid ülesandeid või pole suutelised neid ülesandeid edukalt täitma. Arusaadav, miks seepärast rahvuslikult mõtlevad ringid jälgivad ka kiriku tegevust ning sealt püüavad avastada seda, mis teda seob üldise rahvusliku võitlusega.

Missugune on või peaks olema kiriku osa rahvuslikus võitluses?

Paljud jätaksid selle küsimuse vastamata, kuna meie peaaegu tavaks kujunenud arusaamine, eriti haritlasringides, näeb kirikus enne kõike mingit purutagurlikku ning saksikut asutust, millelt nagu polegi loota kes-teab millist võituderida rahvuslikul rindel. Ometi tuleb säärase otseselt hiilgav vaateviis tunnistada ennatlikuks, iganenud eelarvamiseks.

Võetagu vaid vaevaks kord heita pilk neile kultuurivaradele, mis otseselt on võrsunud kiriku rüpest. Eks sealt ole pärit meie kirjandus? Sellal kui poliitilised võimukandjad rahvast „kasvatasid“ vitsahirmu ja teopäevadega, püüdsid nii mõnedki humaanselt häälestatud kirikuõpetajad sama teha kirjatarkuse levitamiseks. Pastoraatides kirjutati esimesed eestikeelsed raamatud, seal õpetati neid lugema, sealt neid esialgu levitatigi. Ja eks võrsu sealt ka meie rahvakool. Kas polnud ustav kirikuteener-köster J a n n s e n see, kelle algeline rahvavalgustamine esimese laiemalt levinud ajalehega lõi aluspõhja rahvuslikule ärkamisele, sest alles säärase ettevalmistatud pinnas võis edukalt idaneda J a k o b s o n i radikaalsemalt rahvuslike mõtete varajane külv. Kas polnud peaaegu eranditult kirikumehed need, kes endi usina tööga meie rahvusliku vana vara salvedes aitasid samuti tõhustada eestlaste enesevärtuse tunnet, mehed nagu Hurt, Eisen j. t. Ja kas polnud kirikuõpetaja Villem Reiman see, kes kartmata tema vastu sihitud saksasoost ametikaaslaste vihapuhanguid esimesena teadlikult hakkas ründama seniseid baltisaksluse ajalookäsitluse traditsioo-

ne ja sellega pani aluse eestlaste ajaloo uurimisele kui sellasele?

Eks kõla see minevikust tolle meie kombeks saanud suhtumise vastu. Eks kõnele see ometi küllalt selgesti ka kiriku osast rahvuslikus äratustöös — nende meeste kaudu, kes tol ajal olid teadlike eestlastena oma kõrget ametit pidamas. Eks õigusta see seda enam nüüdisaegsegi vaba, omariiklikku ülesehitustööd taoteleva rahvusluse poolt küsimuseasetamist meie vabale rahvakirikule. Ons tema võidud võidetud? Tema saavutused aita asetatud? Tema ülesannegi ehk kõrvale heidetud?

Jätame kõrvale pisiküsimused ja suundume otseteed peajasjale. Kuidas võib ning saab kirik võtta osa rahvuslikust tööst? Kirik, mille põhiline omapära seisab ju selles, et ta oma tegevuse koondab sealpoolse maailma kuulutamisele? Et ta seisab metoodiliselt radikaalses vastolus mitmesuguste rahvuslike püüetega? Et ta teaduslikult hiilgava eneseteadvuse asemel peaks õpetama ning teostama kõikesallivat armastuseühiskonda? Et ta on olemas mitte eestlaste riigile, vaid saab eksisteerida üksnes Jumalariigile?

Hoolmata sääraseist õpetlikest lahknemistest on võimalik leida siiski õige tugevat sidet, mis peaks ühendama kiriku taotlusi rahvusluse omadega. Ei ole mõeldav, et kummagi eesmärgid erineksid koostööd takistavalt. Sest nii nagu tõsine rahvuslus taoteleb eestlaste kultuurilist, poliitilist ja majanduslikku heaolu, nii ka kiriku tegevuse peapüüdeks on eestlaste heaolu, rahvuslik hüvangel. Ta aitab põhimõtteliselt kaasa kõigele sellele, mis inimesi kasvatab ja juhib paremuse poole, mis õpetab inimesi vahet tegema hea ja kurja vahel — aga: ta astub ka radikaalselt vahele seal, kus inimeste teguviisid satuvad vastollu üldsuse hüve taotelevate kõlbeliste püüetega. Kirik on, tõsi küll, oma olemuselt kõigi eksinute, „vaevatute ja koormatute“ pelgupaik, aga mitte selleks, et õigustada kõlbelist pahelisust, vaid et võites seda alistada. Rahvuslus võib üles seada norme, nõudeid, võib kodanikele ette kirjutada tarbekorral nende talitusviise, kuid ometi ei suuda ükski rahvuslus (ega ole seda senini suutnud maakeral) anda inimestele kõlbelist jõudu, mille läbi võimaldub normide täitmine. Ja just see ongi kiriku põhimõtteline, kvalitatiivne erinevus kõigist muistorganisatsioonest, selles tema põhilisimas ning

peamises ülesandes: kasvatada inimeste kõlbelist tegutsemisjõudu ja neid teha seeläbi väärtuslikeks riigikodanikeks. See pole kaugeltki mingi utoopiline tuleviku illusioon, vaid nõue, mis radikaalne rahvuslus ka oma enese eesmärkide saavutamise nimel peab asetama kirikule kui ühiskondlikule organisatsioonile. Et kirik seda suudab, seks on meil näiteid külluses: mõtelgem missugust osa oma kõlbelise mõjuga etendab kirik anglosaksi maailmas või Soomes või Skandinaaviamaail. On selge, et pole tarvis säärast kirikut, mis oma peamiseks ülesandeks teab olevat vaimulike tseremooniade sooritamise või oma olemasolu jätkamise üksnes salliva traditsiooni pärast. On ta aga teadlik ja suuteline eelpoolmainitud põhiülesandes, siis on ta teretulnud kaastööline igasuguses rahvuslikus töös, kui see tahab tõsiselt olla mitte säilitava ilmega liikumine, vaid loovalt ülesehitav ning kõlbeliselt aktiivne ühiskondlik ülesehitustöö. Sel puhul on side kiriku ja rahvuslike taotluste vahel mitte üksi mõeldav ega selge, vaid ka paratamatult tarviline.

Säärane teineteist mõistev vahekord esineb ka meil kiriku ja riigi suhtes. Olukorda kainelt hinnates tuleb kõigepealt kiitvalt nentida neid võimalusi, mis on antud kirikule tema ülesannete täitmiseks. Esmakordselt iseseisvuse ajal on Eesti rahvakirik enesele saavutanud seesuguse tunnustuse riigilt. Talle on antud võimalusi, missugusest tegelikult alles hiljuti veel mõeldagi ei sõandanud. Riiki, samuti ka rahvuslikku liikumist ei huvita see, kuidas kirik sisuliselt oma tööd korraldab. Pearõhk hinnangus langeb tulemusetele. Seepärast tuleb ka eeldada, et kirik nüüd täie tunnustuse osalisena teadlikumalt ja täiuslikumalt kui millalgi varem asub teostama oma ülesandeid ja seeläbi ometi kord hävitab need mitmesugused väär- ja eelarvamised, missuguste prismas teda veel näeb meie haritlaskond.

Kui nüüd antud võimaluse seisukohalt jälgida kiriku eluavaldusi ja neis kajastuvaid suundi, siis tuleb mõneski suhtes jääda lõpphinnangute tegemisel äraootavale seisukohale. Kui pidada silmas seda ideaali, mis kirik praegustes võimalustes võiks olla ja õigupoolest ka peaks olema, siis ei saa jätta mainimata teatud ühekülgsed arengusuunda: asutus, mille igast eluavaldusest peaks hõõguma vaimset pinget ning murdumatut siirasmeelt — jah, see kõik kipub jääma üliagara välise korraldustöö varju, uppuma välispidisesse. See ei puutu silma mitte üksi eemaltvaatlejale, vaid selle üle kaebavad avameelsemad kirikumehed ka ise. Sisulist tõhustumist, mis tunnistaks vaimse pinget kasvu, ei ole märgata. Seda tunnistavad usuteadlaste konverentside välispi-

dise problemaatikaga koormatud päevakorrad kui ka kiriku häälekandjas vaheti avaldatud põhimõttelisemad kirikuvalu käsitlevad kirjutused.

Kõigele tarviliselegi edukusele vaatamata tuleb seepärast õigustatult asetada küsimus, kas näiteks kõik toimetatud ja veel kavatsetavadki välised kirikuvalu ümberkorraldused — rahvakiriku põhimõtte hülgamine keskvalitsuse võimu kasuks, ametastmete rohkus, piiskopkondade sisseseadmine, koostöö otsimine olemuselt siiski võrdlemisi võõrapärase anglikaani kirikuga jne. — poleks pidanud taanduma märksa põhilisemate ning hädapärasemate sisuliste korralduste ees? Või on siin tegemist eksiarusaamisega? Ons tõepoolest vormolulisem? Või on õigem see, et kõige parem vorm oleneb ikkagi asja sisust, võrsub sellest, kujukeneb sellele vastavaks ja mitte ümberpöörduvalt? Kirik näib nagu olevat armunud enesesse ja oma välisesse korraldumisse ajal, mis ometi on tulvil sisulist problemaatikat. Võtkem asja selgituseks kas või sääraseidki näiteid: Ei ole kogu iseseisvuse aja kestes meie kirikut kunagi tõsiselt huvitanud ametikandjate ettevalmistamise küsimus. Kavand, mis sisuliselt pärinevad veneaegsest ülikoolist ja vastasid tolleaegse saksiku kiriku nõudeid, ei tarvitse kaugeltki olla kõige otstarbekamad praeguses olukorras. Edasi mainigem meie tegelike ametikandjate kutsealalisi edasiharimise võimalusi. Usuteadlaste konverentsid on seda ainult nime poolest. Usuteadust kui seesugust on meie kirik harjunud üllatavalt vähe arvestama. Või siis lõpuks ka meie usulise kirjanduse küsimus: see ei taha ega taha nihkuda paigast! Omaaegne härraskiriklik mõtlemisviis ei näi veel välja surnud olevat meie kirikust.

Kas see kõik ei hoia aga kirikut liigkaugel ta tõelisist ülesandest ja kas nende täitmise edasilükkamine ei osuta veel praegugi rahvuslikult mõtlevais haritlasingkonnis vana traditsiooni jätkamist kiriku suhtes? Sellest oleks äärmiselt kahju. Vaevast, et kirik meie edaspidises ühiskonnas millalgi etendab säärast osa, nagu tal see on olnud kord minevikus, kuid ühes asjas peaks tal siiski ilmne enamusvastutustunnet: kiriku kätte on usaldatud rahva hingeliste jõudude hoidmine, kasvatamine ja arendamine tõelise sisemise kõlbelise vabaduse suunas, mis on ainsaks eelduseks igasugusele vaimsele loovale tööle. Kas just seepärast kõige kiuste ei peaks kirik hakkama ise see olema, millest ta kuulutab: Jumalariigi nõudja kõigepealt? Sest küllap siis kõik see, mida tema kaudu Eesti rahvale „pealegi antakse“, suudab võita senised eelarvamised. Olen veendunud, et seda täites kirik sooritab oma rahvusliku suurülesande ja avab eestluse edasipüsimiseks igavikuvärvad.

Meie riiklik iseseisvus ja naine

Erika Viirsalu

Eesti naine on võrreldes mitme teise rahvuse nais- tega erilises olukorras seepoolest, et saatus ei ole lu- banud tal kunagi seista hellikuna ja vaatlejana eemal avaliku elu võitlusest, vaid ta on asetatud keset oma rahva muresid ja kohustusi. See eriline olukord on või- maldanud eesti naisel olla kogu ajaloo kestes oma rahva sitkuse ja visaduse kasvatajaks. Meenutagem vabadus- võitluse pinevaid päevi — neid, kus igast kodust läks välja mees, poeg ja vend, neid päevi, kus eesti naine oma armastusega ja palvega jälgis võitlejaid, an- des usku ja lohutust ka siis, kui pidi andma ohvriks lähima ja kalleima. Eesti naine on täitnud oma osa vabadussõjapäevil ustavalt. Ei ole seepärast üleliigne meie ajaloo võite meenutades seada küsimust, mida on riiklik iseseisvus annud eesti naisele?

Ühel ajal eesti rahvusliku unistuse täitumisega tõu- seb ka eesti naine. Iseloomulik on, et eesti naised ka- sutavad iseseisvuse saabumisega antud vaba tegevus- võimalust kõigepealt selleks, et üle maa luua organi- satsioonide võrku ja ühisel jõul asuda lahendama üles- andeid. Meie naiste tegevus on kogu iseseisvusaja kes- tes kannud seda ühinemise märki. Kui praegu meil tegutseb mitmesuguseid naisorganisatsioonide tüü- pe, siis need iseloomustavad tegevusalade laienemist ja süvenemist, aga töötavad põhiliselt ikkagi koostöös. Riiklik iseseisvus on pakunud eesti naisele täie või- maluse isetegevuseks ja ühiste jõudude rakendamiseks. Selle läbi on eesti naine iseseisvusaja kestes kõigepealt ise sisemiselt kasvanud ja on ühise tööga loonud tule- musi, mis tähendavad uut ajastut meie naiste ja ühtlasi meie rahva elus.

Eesti naise kuulsus on kantud silmapilgul üle kogu maailma selle säruga, et eesti naine õiguslikul alal on saavutanud rohkem teistest vanade kultuurmaade nais- kodanikest. Me ei tohi seejuures unustada, et meie naise õiguslik võitlus ei ole kunagi kannud sellast tera- vust kui mujal. Ajaloo kogemused ja töö on tõstnud eesti naise iseseisva riigi loomisel endastmõistetavalt õiguslikult ühtlasele tasemele meestega.

Meie naise õiguslikul võitlusel on pearaskus lasunud sel, et riikliku korraldusega ja seadustega kindlustada kaitset perekonnale ja lastele, ellu kutsuda asutusi ja korraldusi, mis edustaksid meie perekonnaelu ja pa- kuksid julgeolekut. Sel alal me oleme oma riikliku iseseisvuse kestes saavutanud juba nimetamisväärseid tulemusi: eesti ema ja eesti lapse olemisõigus on kind- lustatud seadustega, lastekodudega, nõuandlatega, hoo- lekandega jne.

Kui iseseisev riigikorraldus avas paisu ja päästis vabaks tee haridusele, siis see asjaolu on meie naistegi elus määrava tähtsusega. Me tunneme juba varemast ajast haritud naisi: luuletajat, kirjanikku, ajakirjanikku, heliloojat, ka revolutsionääri ja üliõpilast. Need kujud on tõenduseks, et eesti naisel olid juba kaugemas mine- vikus eeldused ja anded produktiivseks tööks mitmesu- gustel kutsealadel. Aga see oli üksikute eesõigus. Nende üksikute, kes erilistes tingimustes võisid saada

paremat haridust, kellest seetõttu aga suur osa oli sun- nitud otsima töövõimalusi laial Venemaal lastekasvata- jaina ja läksid kaduma oma rahvale.

Iseseisvus aga avas hariduse võimaluse naiste suurele enamikule, kõigile, kes taht- sid saada haridust ja õppida oskusi. Kuigi see esimene hariduspalavik esialgu löi mõnegi löhe meie töölis- ja talupere vanade ja noorte vahele, tähendab see ometi suurt tõusu meie naiste üldises tasemes ja teisalt on sedakaudu avanenud hulk võimalusi naistele tööks ava- liku elu mitmekesistel aldel. Endise kodukasvataja kõr- vale tõuseb naisametnik, naisharitlane, naiskoolijuha- taja, naisnõunik riigi juhtivas asutuses. Seetõttu naine saab majanduslikult iseseisvaks ja tal on võimalik kaasa aidata perekonna heaolu tõstmisele majanduslikult.

Meie iseseisva riigi esimesed vabadused suunasid naiste pilgu endisest suuremal määral väljaspoole kodu. Ühelt poolt rakenduti üha laieneva seltskondliku tege- vuse mitmekesistele aladele naisorganisatsioonides, tei- salt meie seltskonna elus ähvardas kujuneda moodne naistüüp, kes, omandanud hariduse, katkestas armutult sidemed perekonnaga ja tihtigi juhuslikel tööaladel tege- vust otsides mõjutas lagastavalt avalikku arvamist.

Hariduse süvenemine ja naisorganisatsioonide kas- vatav tegevus on aidanud meid üle sellest ajast. Täna- päev on Eestis jälle suurima tähelepanu objektiks k o d u : kodu teenistusse rakendab eesti naine oma õi- gused, oma teadmised ja oma majandusliku jõu. Aga tänapäeva eesti kodu erineb põhiliselt sellest teisest võõra riigi asuniku koldest: seda kannab mõiste „o m a“, mis asetab naise endise ränduri seisukorrast pe- renaise seisukorda, olgu see kodu kui suur või väike tahes. Selle kodu majanduslik kandejõud on tun- duvalt paranenud niihästi linnas kui maal. Me ei ole jõukad. Aga meie nõuded ja mugavused tohivad päev- päevalt kasvada ja meie ei võlgne teopäevi ega rendi- võlgu võõrale. Eesti naine võib tarvidust mööda oma jõudu rakendada ka välisele tööle, kui kodu huvid seda nõuavad. Eesti perenaine tänapäeval ei ole enam oma kodu koorma all küüruvajunud tööori, vaid otstarbe- kohane töötaja jaotus võimaldab talle osavõtu ka selts- kondlikust elust ja kasutada oma vaba aega enese huvides.

Me seisame ajastu lävel, kus Eestis on alguse saa- nud sügav perekonnakultuur, mis on iga rahvuse sise- mise jõu lätteks. Seda ajastut kroonib teadmine, et eesti naise senist tööd koduse tegevuse alal on tun- nustatud sellega, et eesti naine on maailmas esimene, kes kodumajanduskajaga on saanud riigis oma avalik- õigusliku esinduse.

Kui Võidupüha tulelõkked suve valgeimal ööl kuu- lutavad eesti rahvale ajaloo suurt võitu, on eesti naisel tõsine põhjus lasta selles tules hääbuda mineviku mu- redel ja kinnitada oma usku ja jõudu uueks, valgemaks päevaks, mille saavutamisel eesti naine tahab kindlasti olla niisama ustav kaasvõitleja ja kaastöötaja kui aja- loo kibedais võitlusis.

Meie valmistame:

kalosse ja botikuid, suve- ja rannakingi, võimlemiskingi, supelkingi ja spordisaapaid, kontsakaitseid ja mängupalle, jalgpalliõhukumme, jalgrattakumme, vee-, auru-, kõrgesurve-, gaasi- ning spiraalvoolikuid kõikisuguseks otstarbeks, kumminööre, piimakannu- ja

tihendusrõngaid, pudelišeibe, radeerkumme, kummikorke, pumba-klappe, puhvreid, transportrihmu, rattarehve, kummivaltse, tihendus- kummi vaheriidega ja ilma j. n. e. ning kõikisuguseid tehnilisi kummitarbeasju tellimiste peale.

EESTI KUMMITÖÖSTUSE
% „PÕHJALA“

KOMPVEKI- JA SHOKOLAADITÖÖSTUS
„ENDLA“ — V. Palias,
Tallinn, Maakri t. 28, tel. 313-60.

Võidupühaks

Omnes viae ad Romam ducunt.

Tallinn, Narva mnt. 20.
Austusega P. Lepper.

Suurim pudukaupade valik.
Suurim nõövide valik.
Hooajakaubad.
Väljaõmblusniidid.
Kõik kodumaa vabrikute saadused.

F. BRASCHINSKY & POJAD
Tallinn, V. Karja 12. Telefon 436-90

Tshehoslovaki Centrokamise

V. Švec

Import

Agentuur

Eksport

Tallinn. Vene t 19/3.

Telef. 458-99.

Tagasivõidetud maa tõusu teel

K. Liidak

Inimene on unustaja. Pahatihti liigagi ruttu unustab inimene seal, kus ei tohiks unustada ealeski. Ei tohi unustada kunagi seda, mis päästis elu ja vara, mis tõi inimesele vabaduse ja peremehe õigused. Sest unustades inimene alahindab, ja kui ta ei oska enam hinnata sellast, siis on ta vastupanu elus murtud, ta on küps alistuma võõrale. Ta on jäänud pimedaks, tänamatuks, virisejaks. Taipab taas vahest siis, kui juba on hilja.

Äsja vaidlesime ühe hädasse jäänud põllumehega, kelle ülevõlastatud talu päästeti ümberlaenustamisega. Nüüd polnud tal seemet kevadiseks külviks. Et keegi seda talle enam laenuks ei usaldanud, tuli ta seda saama ametiasutustest. Ta on olnud vabadussõjas väljas kogu oma talu meesperega. Kui Eesti riik on olnud hädas, siis ta on olnud abiks, nüüd on tema hädas, tulgu nüüd riik talle appi. Ta polevat oma teenete eest vabadussõjas saanud midagi, maatamehed aga on saanud maad ja igasuguseid laene oma uute talude sisseseadmiseks.

Kuidas nii, kulla mees, et pole saanud midagi? Kui tuldi Narva ja Peipsi tagant, siis tuldi ju, et võtta ära kõik mõisad ja talud, ka sinu talu seal hulgas. Kui talunik läks sõtta koos teistega ja võitis sõja, siis sellega ta päästis ka oma talu, mis oli käest minemas.

Maatamehe ja taluperemehe võidutasud olid seepärast võrdsed: kaotatud vabadussõja puhul oleksid mõlemad maata ja kodumaata, võit aga andis ja kindlustas mõlemale maa.

Rahvas oli võitluses elu ja surma peale, rahvas võitles ühise vara, vabaduse, oma eluõiguse ja eluvõimaluste eest, ja võites saavutas ka selle, mille eest võitles, saades kindlaks vaidlematuks pärijaks oma esivanemate maal. Kõik päriseksostetud, ostuvõlgadega ja renditalud said selle võidu osaliseks niisama nagu need nelikümmend tuhat asunikku oma uustaludes mõisaväljadel. Nende osaliste hulgas oled ka sina, nuriseja, — mõista seda, see ei ole mingi liialdus. Ja ära unusta.

Teine otsene võidusaavutus sulle ja kõigile — oma riik, kellele oleme nagu emale oma lapsed, mitte enam nagu toona orvud hoolimatule võõrasemale, kes sundis ja kiusas taga. Oma riik, kus oleme ise oma asjade korraldajad ja kaitsjad, kus saame ühisesse salve oma jõudu kogudes seda alati ammutada ja rakendada ühisteks pingutusteks ja relvadeks oma maa huvides, hädasolejate aitamiseks ja kõigile võimalikult soodsamate eelduste loomiseks viljakaks tööks Eesti vabas talus.

Eks see heaemalik oma riik ole tulnud appi kõikjal, kus üksiku jõust ei piisa, kus häda on paisunud suureks.

Kas uustalude hooned ja põllumeesteühisuste meiereid ei ehitatud tema abiga, kas meie viljakasvatus ei kosunud tema kaitse all, kas rasked ikaldusaastad ja enneolematu ränk kriis ei ületatud tema toetuste ja korralduste kaasabil, kas siis, kui kohtupristavid olid kooris haamreid vibutamas, ei tulnud seesama riik talude võlgade ümberlaenustamise aktsiooniga, kas kõik need määratud kanaalid ja pėakraavid ei ole kaevetud riigi suurte toetustega, eks tulnud samast allikast, samast ühisest salvest maaparanduslaenu ja uudismaade ülesharimise preemiad jne. Ja eks olnud kõiges selles ka sinu, vabadussõjalase, talu osasaajaks? Või arvad, et oleksid saanud oma talus sama osaliseks kui oleksime kaotanud vabadussõja?

See on teine, mida ei tohi unustada.

Võidupüha on unustajaile meeletuletajaks, meelespidajaile aga julgustajaks ja usu kinnitajaks oma jõusse, ühiste pingutuste tõhususse.

*

Imelik on rääkida unustajaist, kus kõik ajavahe-
mikud on alles nii lühikesed, kus kõik muljed on veel nii värsked — vene ajast, okupatsiooni ajast, kõigist omariikluse aja majanduslikest tõusudest ja mõõnadedest. Kuid ega's neid unustajaid ei saa olla palju, rahuldugem selle teadmise ja kandkem hoolet, et nende arv veelgi väheneks, mitte aga ei suureneks. Selles on riikliku propaganda mõte eriti Võidupühal.

Meie maa oli määratu suure Vene riigi raja-

T. POOLI Piistoja talu 1. järgu E. holl.-friisitõu sugulava kari kultuurkoplis. Parimaid saavutusi omariiklusaegses teadlikus karja-aretustöös. Kari tuberkuloosi- ja brucelloosi-vaba. Sugulavade võistlusel tuli 1. kohale. Karja keskmine toodang 1934/35. a. 5137 kg piima 191,5 kg võirasvaga, rasva 3,73%.

Vanemaid ühispiimatalitusi Eestis, RESTUS, ehitatud ühisuse omal jõul vene ajal

maaks ja meie ise selles riigis muulasiks, „inorod-tsõi“, meie maal oli eesõiguslikuks peremeheks ja eestkostjaks meie võõras kõrk aadel. Igal riigil on oma huvidekohane poliitika. Suurel riigil on oma suured sihid, mille kandjaks on oma enamusrahhvus. Rajamaad muulastega on talle pinnaks silmas, mitte kunagi aga südame lähedal, niisama nagu aadlile olime vaid maksualuseks alamrahvaks eesõigustatud härraste ääremaadel. Suurtel on suured sõidud, väike mees hoidku teelt kõrvale. Nii elasime. Tehti ju siingi mõndki, millest ka meie saime osa. Kuid seda ei tehtud mitte meie pärast. Mitte tihase ja varese pärast ei tapa peremees siga, kuigi selle toiming juures langeb ka näljaseile sirgukesile mõni nokatäis.

Kui Vene riik ehitas siia strateegilistes huvides ja oma sisemaa vilja väljaveoks mõne raudtee, siis seda hakkasid kasutama ka meie põllumehed oma karjasaaduste ja kartulite saatmiseks Peterburi turule. Kuid needsamad raudteed ja nende diferentsiaalne tariif pidurdasid meie viljakasvatust, surudes meil viljahinnad alla. Kui mõisad kandsid hoolt oma vabrikute viinapõletamise laiendamise ja piirituse müügi eest Vene riigi monopolile, siis võttis hoogu ka talude kartulikasvatus. Kui mõisad tõid väljast kallist tõukarja ja neil kujunes lõpuks ka korralikke sugulavastid, siis sattus sealt vasikaid ka talukarjadesse; kuigi sealjuures need mõisakarjad olid ka haiguste lavadeks, milledega meil tuleb nüüd ja veel kaua maadelda. Eks olnud ka üksikuid mõisu, kust levis ümbrusesse ajakohasemat põllukultuuri. Ning lõpuks, sõjaeelseil aastail hakkasid saama meie põllumeeste seltsid Vene põllutöömisteeriumist toetusi agronoomilise töö korraldamiseks, mis Sise-Venemaal oli aga palju rikkalikumalt ja kauem subsideeritud; ka saime ühe — võõrkeelse — põllutöökooli.

See oli, mida andis eesti põllumehele suure võõra riigi ja kõrge aadli poliitika. Aadlile võimaldas see aga prisket elamist ja sellase agraarkorra ning eesõiguste alleshoidmist kuni maailmasõjani, mis kogu kultuurmaailmas oli ju ammu hallis ajaloo. Kitsas oli eestlasel kodumaal, ja ainuke abi oli omaabi. Kuid eesti põllumehe visadus suutis siiski panna vastu. Siis aga tuli suurem oht — okupatsiooni ja peki võtmise aeg.

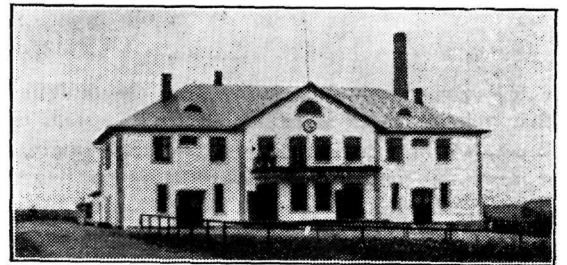
Kiiresti valmisid härraseil siis suured plaanid, kuidas paari inimpõlvega „eesti sugu uueks luua“ ja eestlaste maa koloniseerida saksa sõduritega.

Sellane pidi olema teise võõra suurriigi poliitika meie suhtes, palju järsem ja armutum slaavi omast. Missuguse poliitika vastu sõiditi vabadussõjas idas ja lõunas, seda teame väga hästi, teame, mis siis maad ähvardas juba kõige reaalsemal kujul.

Kõikjal ikka seesama joon, kus järsem, kus kõveram: võõrale poliitikale oli meie maa ja rahvas ikka objektiks, esemeks, millest taheti teha ja saada midagi endale, mitte midagi aga sellele rahvale — meile endile. Seal rajataga elavad need ideed edasi, kostavad vahel meilegi kõrvu — hoiatuseks, need võõra poliitika taotlused.

Riigi poliitika on inimese ja rahva elus võimsaim relv ja riist, hävitav või ülesehitav. Liicati veel suurriigi poliitika. Alles see rahvas on rahvas ja tal on tulevik, tema päralt on elu, kel see relv on oma kanda ja tarvitada, s. o. rahvas, kel on oma riik ja oma poliitika, mille ainsaks ülesandeks ja sihiks on oma rahva elulised huvid ja mured. Selle relva võimsime vabadussõjas ja selle relvaga oleme harinud ning kaitsnud oma maad tänapäevani.

Managem viivuks silme ette meie maa olukorra pilte vabadussõja järel. Põllud äärmuseni välja kurnatud, neist suur osa söödis ja umbrohtunud, loomade arv kokku kuivanud, loomad haiged ja poolnäljas, linnades suur toiduainete puudus, talude hooned ja inventar remontimata, lagunened; peaaegu paljaste kätega asuvad äsjased sõdurid lagedaile mõisaväljadele ja rüüstatud kokkuvarisevaise mõisahoonesse; riigi majandus on suurtes raskustes, vaja tooteid nälgitud rahvale tarvitamiseks ja müügiks, vaja valuutat. Ja nüüd? Ei ole enam kusagil vastne põllumees ise ega tema kari korraliku peavarjuta; mõisaväljadele on soetatud meie rahvale uusi sündsaid elukortereid samal hulgal (umb. 35.000) kui neid on terves seitsmesaja-aastases Tallinnas (33.000); sisemaa on kõigi põllumajandussaadustega täiel määral rahuldatud, väljast ei tarvitse me neist aineist, mis meie oludes on mõedav endil kasvatada-toota, osta enam midagi; sellevastu veame välja maasaadusi, mõnel aastal isegi leivavilja, kokku 30—55 miljoni krooni väärtuses aastas.

RESTU ühispiimatalituse uus hoone, ehitatud Eesti iseseisvuse ajal riikliku laenu soodustusel vana hoone kõrvale. Sellaseid leiame nüüd kõikjal üle maa.

VAEKÜLA eestöötegijate (põllutöö-)kooli õpilased töös. Põllumajanduslikkude kutse-
koolide võrgu väljaarendades on Eesti põllutöoministerium loonud tõelise töökooli
tüübi, mis kasvatab tublisid töömehi Eesti põllule ja terveid maaühiskonna tegelasi.

Maa viljakus tõuseb pidevalt aastast aastase; iga aastaga tuleb juure hulk uut maad, kuhu inimesed pole veel kunagi torganud terariista mullasse, moodsa kultuuri alla.

Või vaadake, missugused olid meie maanteed tol ajal ja enne sõda, kui talupoeg sillutas neid ja „silla-saks“ sõitis uhkes tõllas neist üle, ja kui kumeraks ja siledaks need on saanud nüüd.

Laskem täpsustamiseks kõnelda ka pisut arvu-
del. Meie viljasaagid on tõusnud oma riigis isegi
jõudsamini kui Skandinaavia maades samadel aastatel,
eriti toiduviljadel ja põlluheinal, jõudsamini kui
samapikal ajavahemikul enne maailmasõda*). Võr-
reldes kümne aastaga lahutatud viisaastakuid
1920—1924 ja 1930—1934, mis ilmastikulistelt kasvu-
tingimustelt palju ei erine, leiame keskmiste hektaari
saakidena vastavalt: rukkil 1005 ja 1354 kg, tali-
nisul 1023 ja 1426 kg, s. o. 25—40% tõusu, põllu-
heinal 30%. Põlluviljade all oli 1919. a. ümarguselt
675 tuh. ha, 1935. a. 873 tuh. ha: sõjaajal söötijää-
nud maa on võetud uuesti vilja alla ja uut maad on
hulgana tehtud juure. Kraavitamise ja torutamise teel
on kuivendatud üksipäinis riikliku laenu abil üle
40.000 ha, milleks kaevatud kuivenduskraavide pikkus
on üle 10.000 kilomeetri. Loomade arv liikide järgi
on kasvanud poolteise- kuni kahekordseks, võrreldes
1920. aastaga. Kõik see on töövili oma maal.

Ühispiimatalitust oli 1919. a. alles 50 üksust
(ennesõjaaegsest 70-st), 1935. a. oli neid 274 ja 456
koorejaama; piimatoojaid vastavalt 2.650 ja 50.760;
piima läbikäik miljoneis kg 9,35 ja 307,15; võitoodang

*) V. võrdlevaid arvulisi andmeid J. Metsa
artiklis „Tähised“ I. (Eesti põllumaj. enne maa-
ilmasõda ja praegu).

aastas 7.600 tünni 1919. a. ja 241.825 tünni 1935. a.
Võieksport algas 1921. a. 1.801 tünniga, 1935. a. oli
see 212.920 tünni; võiväljaveost saadi vastavalt
243.000 kr. ja 16.321.000 kr. Veel hiljem alanud si-
gade eksport on tõusnud 1935. a. 115.500 seale, selle
hulgas peekonid uute moodsate tapamajade kaudu;
kanamunade eksport ligemale 50 miljonile munale.
Kõigi nende saaduste juures oleme saavutanud riik-
liku hoolsa kontrolli najal kõrge kvaliteedi, mis on
lähedane juba eeskujuliku Taani saaduste omale.
Oleme jõudnud isegi tõuloomade ja seemnekartuli eks-
pordini, mis on järjest kasvamas. Kuid piisab arvudest.
Jäägu nad tõestuseks, et meie igapäevased elavad mul-
jed edust ei ole petlikud, et sammume kõikjal kindlas
tõususuunas, suunas, kus meil on ühtlasi veel küllalt
avarusi, ces küllalt tööd ja ilusaid saavutusi meile ja
järgnevaile põlvedele, kui nad jõuavad hoida alal või-
detud õiguse — pühitseta võidupüha tagasivõidetud
maal.

**Eesti põllumehe töö tagasivõidetud maal on
kannud vilja. Sest see on olnud oma riigi poliitika
siht ja oma rahva ning põllumehe kindel
tahe.** Edu saavutati ju ka viimaseil aastail enne maa-
ilmasõda, kui soodsais turuoludes eesti põllumehe töö-
ind tõusis haripunkti. Ometi oli see edu poolik, sest
kõikjal tõkkes olid ees ja pakud jalus. Me ei tea,
mis oleks saanud sellest edust, kui tol ajal oleks taba-
nud meid sellane kriis, mille äsja üle elasime. Kas
oleksime leidnud abistajaid? Või kui oleksime para-
jasti okupatsioonivõimude valitseda. Küll on kriisiras-
kusis maa hõlpus jalge alt libisema, kui talu läbikäigud
on rahastatud, kui talu ostab ja müüb, teeb ja tasub
võlga, õiendab oma kohustusi ja makse rahas... Kui
siis veel pisut tõugata või kui võimalolija jääb pealt-
vaatajaks, mis oleks aidanud seal endine mulgi uhkus,
kes arvas, et tal muud ülemust ei ole kui Jumal ja

A/s. „Eesti Reisibüroo“

Peakontor: Tallinn, Raekojaplatsil Kinga tän. 3. Tel. 433-20
Osakonnad: Tartu, Suurfurg 7. Tel. 3-72
Pärnu, Rüütli tän. Endla majas. Tel. 1-13
Telegrammide aadress: Erbo, Tallinn.

I) RAUDTEEPILETITE MÜÜK:

- a) kõikidesse kodumaa jaamadesse.
- b) kõikidesse euroopa suurematesse linnadesse.

II) LAEVAPILETITE MÜÜK:

- a) kõikidel kodumaa ja Balfimere liinidel.
- b) Ookeanipiletid inglise, saksa, poola, prantsuse, rootsi, hollandi, belgia, itaalia ja ameerika laevaliinidel kõigisse suuremaisse ulgumere sadamaisse.

III) ÕHUSÕIDUPILETITE MÜÜK:

„Aero“, „Aerofransport“ „Aeroluft“ ja „Lof“ liinidel.

Esindus ja agentuur kõikides suurematest Euroopa reisibüroodest.
Rahavaheius ning valuuta ost ja müük turisistidele.

Välismaa passide ja viisumite muretsemine.

Ringreisipiletid turistidele terves Euroopas, ka Nõukogude Venemaale.

Kohalike omnibuseliinide piletid, o-ü. „Motor“ ja teised.

Nõuanded ja arvesiused reiside kohta tasuta.

A/s. „Eesti Reisibüroo“

Organisatsioonidele ja äridele

maja- ja laualippe

soovitab

K.k. „KÜLVET“

Tallinn, Uus tän. 2-2.

keiser. Oma riik ei tõuganud libisejat, ei jäänud pealtvaatajaks. Mõtelgem ka sellele.

Riik on põllumeeste töös soodsate eelduste loojaks tema saaduste tootmisel, ümbertöötamisel ja turustamisel; riik on ka korraldajaks ja avitajaks seal, kus häda kasvab kodanikul üle pea. Kui riik ei ole võõras-ema, vaid on oma armas ema, siis ta talitab ka nii, on alati valvel. Nii on talitanud meil meie oma riik alates tema loomisest. Ärgem otsigem nüüd enam vanu tehtud vigu, eksimisi ja hilinemisi — neid on ju olnud, kuid mitte hea tahte puudust. Tahtmine ja püüdmine on olnud ikka, ja need löövad lõpuks läbi; need ongi saavutanud need loeteldud tulemused. Kogemuste kasvades on vähenenud järjest vead. Õpime ju elus, oleme iseõppijad, oma käel algajad, ise oma tee rajajad ja sillutajad. Nii oleme kogunud elutarkust, riigitarkust tagasivõidetud maa valitsemiseks ja korraldamiseks.

Pealegi missugustes oludes ja tingimustes on tulnud töötada-õppida. Algasime sõna tõsisel mõttes paljaks käsi, laostatud riigi- ja talumajapidamisega. Esimesed aastad kulused koduseks kopsimiseks ja lappimiseks — just need aastad, kus välisurgudel oli hiilgavaid teenimisvõimalusi — enne kui hakkasime saama jalule. **Siis tuli lähestikku mitu nii rasket ikaldusaastat, mis panid vanasti tavaliselt talurahva hagnaja männikooreleivale.** Kõigele krooniks tuli see rängemaid majanduskriise. On tulnud kannatada ja pingutada, aga kujutelgem endid sellaseis raskusis võõra peremehe alamaina, võõra poliitika objektidena. Nüüd on aga kõik õnnelikult selja taga, oleme õppinud juure, oleme karastatud ja kosume uuesti. Juba kolmandat aastat elame ilmselt uue edu ja tõusu tähe all. Põllumehe on kasvanud suureks kindlustunne ja usaldus oma riigi poliitika vastu, ja see julgustab, annab jõudu, sellel põhjeneb põllumehe töö edu.

Tõstame esile mõne neist eeldusist, mida on hankinud oma riigi heatahtlik poliitika põllumehele, mille puudus oli iseloomulik võõraste peremeeste valitsemise ajal.

Algas maareformiga ja selle elluviimisega. Oli vaja korraldada kiiresti asundustalu tootmisvõimeliseks. Ei olnud aega oodata, millal ta suudab seda oma jõuga. Metsa hoonestamiseks, ehituslaene miljoneis kroonides, inventaari laene — kõik see tuli anda riigil. Nüüd aga ei ole uustalupidaja enam asunik ega riigirentnik. Ta on enamikus selle omanik, kes tasub nüüd Maapangale riigilaenu. Endiste haldajatega vahekorrd on lahendatud. Maareform, mis pidi olema vastaste silmis pöörane ja ka riigile majanduslikult hukatuslik, on läbi ja on üldiselt hästi läbi viidud. Paljud uued talud on juba meie eeskujulikkemate hulgas.

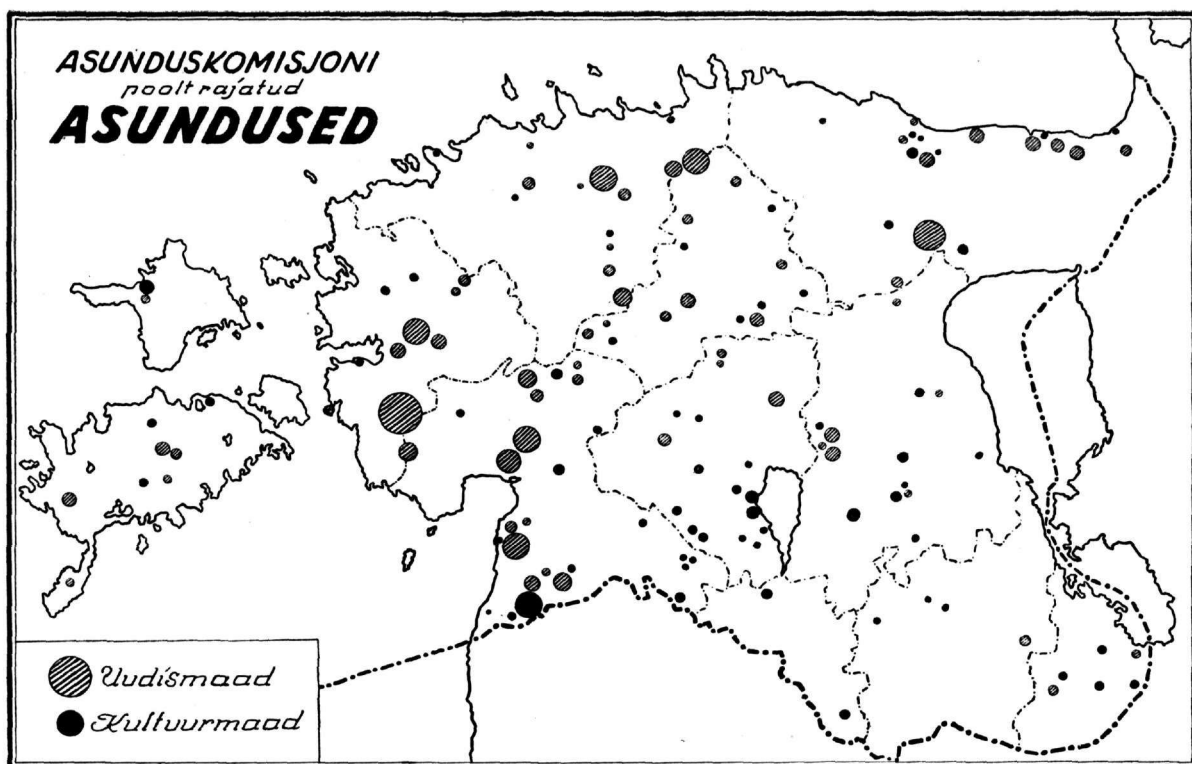
Nüüd on võtmas hoogu uudismaade asundamine ja talumaade korraldus, et koondada talundite laiailpiltatud lapikesi suuremaisse tükkidesse, mis võimaldab nende intensiivsemat kasutamist ja paiguti täiendavat asutamist. Siin on tänuväärt tööd hulgaks ajaks.

Meie viljakasvu vihaseim vaenlane on kõrge ja külm põhjavesi. See hoiab meie maad, suured-suured maalahmakad, kasutamata, mätaste, võsastiku ja viletsa sooheina all. Maaparandus tõsteti hüüdsõnaks juba enne maailmasõda, kui hakati hoogsalt põldusid torutama. Kuid ees olid siin ülesaamatud raskused. Puudus maaparanduskrediit ja puudusid veejuhtmed. Mõisnike krediitkassad ja hiljem Vere pangad andsid — võrdlemisi kõrgeprotsendilisi — laene ainult talude päriksostmiseks, mitte muuks. See laenatud raha läks aga peamiselt mõisadele. Eesti omariikluse saabumise eel oli taludel sellast võlga neis pankades üle 46 miljoni rubla, muuseas, see vanatalude laen tegelikult kustus nüüd, kuigi selle eest läksid kaotsi kõik vene ajal kogutud eestlaste omakapitalid riigi-hoiukassas ja mujal.

Peaveejuhtmete kaevamiseks puudus jõud ja seaduslikud alused. Jäi üle kuivendada üksikuid põlde, kus oli võimalus vett juhtida põllualustesse ojadesse. Oma riik lahendas mõlemad küsimused. Maaparanduslaenu, pikaajalised ja odavaprotsendilised, on nüüd kõigile kättesaadavad. 4,7 milj. krooni on antud seda taludele välja. On saanud võimalikuks vee juhtimine läbi võõra

Nõva veeühingu
peakraav

maa- ja veeühingute asutamisega peakraavide kaevamiseks ja korrashoiuks. Neid ühinguid on töötamas ligi 300. Riigi kulul või abil on korraldatud üle 600 suure peaveejuhtme, kokku umbes 3500-kilomeetrilise kogupikkusega, milleks riik on kulutanud aastate jooksul ümarguselt 4½ miljonit krooni. Kõikjal näeme läbisõidul neid kanaale ja süvendatud jõgesid. Sellega on loodud eeldused umbes 400.000 ha maa kuivendamiseks ja selle maa saagi mitmekordistamiseks. Siit tuleb ükskord vilja ja heinamaid! Võõrad peremehed sellaste eelduste loomisele ei mõtelnud, vaid kaeveti kraave ainult mõisa metsadesse.

Nagu maaparandust nii ka põllumajandussaaduste ümbertöötamist takistas vajalise krediidi puudumine. Ka siin tuli oma riik appi: riiklikud laenu on või-

maldanud meile praeguse tiheda piimatalitustevõrgu loomise. Ühtlasi riik on tulnud appi nende laenude ümberkorraldamisega, kui kriis järsku 3—4-kordselt langenud vöihindadega tõukas paljud ühingud pankroti äärele. Samuti nagu seesama oma riik tuli appi tuhandele talule, mis olid langemas sama kriisi ohvriks. Ümberlaenustamisega muudeti nende võlad pikaajaliseks, madalaprotsendiliseks ja kandejökohaseks. Pankrotitont on peletatud eemale.

Üldse on riik soodustanud krediidiolude korraldamisega suurel määral põllumajanduse edu ja tasan-danud ikalduste ja kriiside kahjusid. Kümneisse mil-joneisse kroonidesse ulatuvad need fondid, millest antakse laene põllumajanduslikele tööstusile, taludele maaparanduseks, asundamiseks, ehituste püstitamiseks,

Külastage Pandimaja kauplusi Tallinnas!

Odavalt suures valikus uusi ja pruugitud esemeid.

Narva mnt. 18, tel. 306-84.

moodne mööbel: riide- ja puhyetikapid, söögi- ja kirjutuslauad, toolid, voodid, peeglid, pildid jne. **Õmbius-** ja **kirjutusmasinad**, **jalgrattaod**, grammofonid, **klaverid**, seinakellad jne. jne. jne.

Maneeži tn. 4, tel. 301-23:

valmisrõivad: ülikonnad, palitud, kasukad, jopid, karusnahksed ja plüüsmantlid, karusnahad jne. **Vaibad** (põranda ja voodi), tasku- ja käekellad, las-keriistad ja mitmesug. kuld- ja hõbeasju jne.

Võetakse mitmesuguseid esemeid komisjonimüügiks.

seemnevilja ja masinate soetamiseks, laene ikalduste ja õnnetuste puhul jne. Asunduskapital üksinda ulatub üle 60 miljoni krooni. Selle abil harime järk-järgult üles oma jõudemaad ja tihendame oma rahvastikku. Sellest maksame preemiaid uudismaade ülesharijaile, selle abil korraldame lapimaid jne.

Niisama tähtsad on oma riigi loodud eeldused põllumajandussaaduste turustamiseks, rääkimata transportiolude korraldamisest ja soodsate kaubalepingute sõlmimisest, kus nüüd oma riik peab silmas nimelt ainult selle meie väikese kodumaa elulisi hüve, rääkimata tollipoliitikast, millega jällegi kaitstakse nimelt meie oma maa põllumeeste huve, mitte mõne suure riigi sise- ja tagamaade omasid nagu varem. Vähe sellest — oma riik läheb hindade reguleerimisega nii kaugele, et kindlustab teatud saadusile hinnad, teostab juuremaksud, ostab vilja kokku kindla hinnaga jne. Mis oleks saanud selleta meie teraviljakasvatusest, meie seakasvatusest, meie karjakasvatusest, kui kriisi surve läks suureks ja väline võistlus äärmiselt teravaks ja halastamatuks. Oma riik peab kaitsma, hoidma alal oma maa tootmisvõime ja säilitama oma põllumehele usu maasse. Seda kõike ta on teinud.

Ka muude eelduste eest on kantud hoolt, et põllu-

mehe isetegevus saaks avalduda ja areneda. Põllumeeste kutselises organiseerimises oleme jõudnud kohalike avalikõiguslike kutseindusteni — põllumeeste konventideni. Põllumajanduse kultuuriliseks arendamiseks tarviline agronoomiline ja loomarstlik abi on arendatud jõudumööda välja. On järjekindlalt toetatud põllumeeste endi tööd kõigil erialadel — loomakasvatuse, aianduse jne. aladel, soodustades tarvilise töu- ja sordimaterjaali parandamist ja levitamist, arendades põllumajanduslikku uurimistööd ja katseasjandust uute paremate ja ratsionaalsemate tööviiside ja võtetega, ning algmaterjaali leidmiseks. Oma meeste juurdlev vaim ja loov mõte on rakendatud tööle, oma põllumajanduse teenistusse ja selle loova mõtte tööviili lööb juba kõikjal läbi, juhtides põllumeest edu teedel. Põllumehe kutsehariduse levitamine ja arendamine on olnud samuti alatiseks püüdeks, mille tulemusena meil loetakse juba üle 6000 põllumajandusliku ja kodumajandusliku kutsekooli lõpetanud noore, kes on juba tööle või tööle asumis ja kellest kujuneb meie lähema tuleviku maaedu juhtiv element, teaduslikult relvastatud põllumees ja maaühiskonna tegelane. Selle aeg on veel ees.

Veel pikemaks võiks kujundada seda loetelu, tuua veel kümneid näiteid, kuis oma riik hea, hoolika emana on loonud eeldusi oma laste eduks ja kasvuks, kuis on kõrvaldanud ohud ja hädad ja kuis see on annud ikka uut hoogu põllumehele tema töös. Sest ühe pere mured on ühised ja kasud ei lähe võõrsile, vaid kasvavad ühist jõudu. Meil ei tarvitse hoobelda oma saavutustega, sest nad kõnelevad ise endi eest. Kuid kuri patt oleks nende mahasalgamine, nende mittemõistmine. Saavutused ja võidud on julgustajaiks ning õigustajaiks, et oleme ja jääme ise oma maa peremeesteks ja oleme suutelised seda maad harima, tema kultuuri ja viljakust tõstma meie rahva kasvavaile elunõudele vastavas kõrguses. Usku enda jõusse ja kindlat tahet end kaitsta — seda vajame alati ja seda annab meile meie saavutuste õiglane ja teadlik hindamine, kuna alahindamine ja unustamine on rooste, mis sööb. Lääkima hõõrugem teras, siis see lõikab töös ja võitluses.

Sini-must-valge on meie võitluste ja võitude lipp.

Kas Teie teate, mis viisil saab 2¹/₂ senti eest päevas värskemaid päevauudiseid, huvitavat muusikat, loenguid teaduse ja kunsti aladelt, värskaid sporditeateid, kuuldemängude ettekandeid parimailt kunstnikelt, keeletunde jne.

Vaja vaid hakata raadiokuulajaks!

Kas Teie seda veel tõesti ei ole?

RIIGI PÕLEVKIVITÖÖSTUS

SUURIM PÕLEVKIVI- JA ÕLITÖÖSTUS EESTIS

JUHATUS JA MÜÜGIBÜROO: Tallinn, Valli 4-3	KAEVANDUSED, ÕLI- JA BENSIINIVABRIKUD:	ÕLILADU: Tallinna sadamas, telef. 309-07
Telegr.-aadress: „Peapõlevkivi“ Telefonid: 450-85, 474-76 ja 450-62	Kohtla-Järvel ja Kukrusel	BENSIINJAAMAD: Tallinnas ja Kohtla-Järvel

RIIGI PÕLEVKIVITÖÖSTUSE SAADUSED:

PÕLEVKIVI kütteks; TOORÕLI; KÜTTEÕLI; BENSIIN; MOOTORPETROOLEUM; MOOTORNAFTA; DIISELNAFTA; RASKED ÕLID; BITUUMEN (Estobitumen) ja ASFALT-EMULSIOON teede tegemiseks, katusepabivabrikutele ja isolatsioonitöödeks; MAANTEEÕLI teede tolmu sidumiseks; IMMUTUSAINED „FENOLAAT“, „ESTOKARBOLINEUM“ ja IMMUTUSÕLID puu konserveerimiseks; VILJAPUU-KARBOLINEUM viljapuude pritsimiseks; putukamürk „PUTTOX“; KATUSELAKK (katusetõrv); RAUALAKK (asfaltlakk) ja ASFALT-MASTIKS

Eesti majanduse arengus ja saavutustest

J. Janusson

Eesti majanduse käigus oleme elanud läbi mitmeid murranguid ja olulisi raskusi, kuid neist on alati saadud üle üsna väikeste kaotustega ja majanduselus on ikka uuesti jõutud välja lahedamale arenguteele. Kui tuletada meele aegu aastat seitse-kaheksa tagasi, mil lal majanduslik konjunktuur meil ja kogu maailmas oli soodus ja kõikjal valitses hoogus tõus, polnud meil kurtmisi majanduslike raskuste üle vähem kui isegi sügavamail kriisiaastail. Rahva majanduslik mentaliteet, mille all mõtleme kogu majanduslike arvamiste ja töökspidamiste kompleksi, oli arenenud sõja järelaastate spekulatiivses õhkkonnas, mis arendas nõudlikkust enam kui reaololud võimaldasid selle täitmist.

Kui heita ülevaatlilik pilk meie majanduse käigule rahvaste ja riikide arengu seisukohalt lühikese iseseisvuse kestes, võime konstateerida suurt edu kõigil aladel. Oma igapäevases elus tihti unustame endise olukorra ega suuda küllalt objektiivselt hinnata oma majanduslike tulemusi, mis on samuti tihti meie võimaluste alahindamiseks.

Iseseisvusele järgnenud majanduse ülesehituse periood, mida tuleb võtta kuni 1925. aastani, nõudis rahvalt suuri pingutusi, et korrastada sõdadest laastatud majandust uue olukorra kohaselt. Vabadussõja lõppedes Eesti majandus oli täieliselt desorganiseeritud. Rahva tegevuskapital oli hävitatud, kõigil aladel vajati uusi kapitale, kuid kapitali akkumuleerimise allikad olid kuivanud, siseturu käive oli väike ostujõu puudusel, rahanduses valitses ebastabiilne olukord ja peale kõige muu oli puudus ka kogemusist. Kuid siiski kolme-nelja aasta jooksul jõuti olukorrani, kust võis järgneda majanduse kavakindlam ja tasakaalukam tõus.

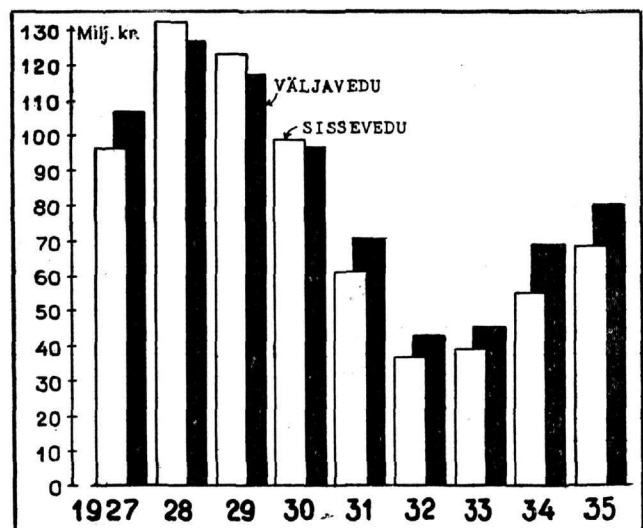
Põllumajanduse maareformist tingitud ümberkorraldamine oli edenenu jõudsasti. Asundustalude asutamistööde lõpulejõudmine võimaldas juba enam tööd ja tähelepanu pühendada tootmisküsimusile. Karjasaaduste tootmine ja eksport tõusid ja sissetulekute suurenedes põllumajanduses avardusid tegevusvõimalused ja käive tööstuses ja kaubanduses. Eelmisel aastail kestnud pinevus rahaturul lahenes, kuna suudeti tasakaalustada riigimajandust ja väliskaubandust. Kui ülesehituse ajajärgul toimunud krediidi inflatsioon tekitas 1924. a. kriisilise tagasimineku, siis 1925. a. lõpuks oli juba selge, et kõik kahtlused Eesti majandusliku arengu võimaluste kohta ei pea paika ja et Eesti majanduse alused on terved ja arengu eeldused reaalsed. Valday osa tööstusest ja kaubandusest oli ajutisest inflatsioonist tekitatud kriisist tulnud välja elujõulisena ja põllumajanduse tootmisvõime näitas hoogsat tõusu.

Teatav pinge valitses veel rahanduses. Kuigi üldiselt ka rahanduses võis konstateerida paranemist, jäi emissiooni-panga olukord siiski nõrgaks, kuna selle laenuportfell oli koormatud varem antud ebalikviidsete lae-

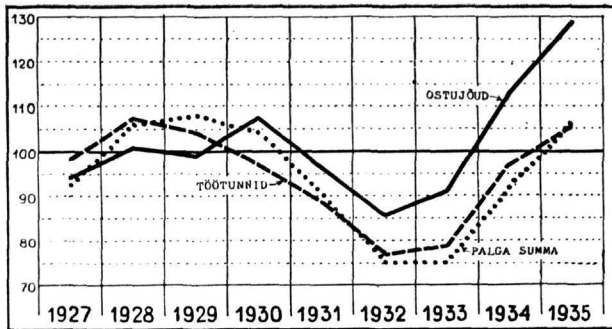
nudega, mis takistas emissiooni-pangal olemasolevate ressursside juures küllalt edukalt täita rahaturu reguleerimise ülesandeid. Välislaenu abil 1927. a. teostatud rahareform kindlustas rahaturu seisukorda, ja majanduses võis kesta aktiivsuse tõus.

Selleks ajaks kujunenud majanduslik struktuur näis eeldavat soodsaid edaspidiseid arenemisvõimalusi. Siseturu järjest suurenev varustamine oma maa toodangust pidi vähendama pinget väliskaubanduse bilansis. Viimaseil kriisieelseil aastail võis märgata, et kapitali teenistuse ja kokkuhoiu akkumuleerimise tagajärjel erakapitali osatähtsus rahvamajanduses tõusis. Kapitali kogumisprotsess riikliku aparadi kaudu, niipalju kui see väljendus riigieelarve korras toimuvais investeerimise loomuga mahutasis, andis suhteliselt väheneva osatähtsuse. Rahvamajandus, järjest tugevnedes, hakkas enam baseeruma eramajanduslikel ressurssidel ja näis, et riigitoetuse vajadus järjest väheneb. Kuid eeldused muutusid põhjalikult maailmas tekkinud raske majanduskriisi tagajärjel. Maailmamajanduses mõõduandvaid riikides tekkisid kriisi tagajärjel uued majanduslikud tegurid ja uued majanduspoliitilised voolud, mida ka Eesti majanduse juhtimisel tuli arvestada ja uue olukorra tõttu revideerimisele võtta mitmed senised majanduspoliitilised töökspidamised.

Maailmas majanduskriisi tagajärjel ilmnenu kaubahindade langus sundis koondama kogu majanduslikku tegevust. Kaubanduslik käive vähenes, sellele järgnes tootmise piiramine, laialdane töötaolu ja muud majanduskriisi kaasnähtused. Eesti majanduses tulid kriisiraskused teravamalt ilmsiks 1931. aastal. Majandusliku käive koondumine toimus esmalt rahalistes summasdes,

Väliskaubanduse käik

Suurtööstuses tehtud töötundide, maksetud palgamäär ja selle ostujõu liikumine

kuid varsti hakkas ilmne üldine majandustegevuse raugemine. Nii langes põllumajandus-, tööstus- ja metsasaaduste toodangu väärtus 330 milj. kr-lt 1930. a. 213 milj. kr-ni 1932. a.

Tootmisalade seisukord muutus eriti raskeks pärast Inglise naela ja Skandinaavia riikide rahakursside langust. Tööstuses halvenes eriti eksportalade seisukord. Samuti langesid põllumajanduse sissetulekud. Tootmiskulusid alandada vastavalt kaubahindade langusele oli raske. Väliskaubanduse käive vähenes poolele endisest. Väliskaubanduslikku tegevust piirasid ühelt poolt tihe-nevad kitsendused välisturgudel, teiselt poolt sisemajanduslikest põhjustist tingitud raskused tootmiskorras-tuses. Tootmise piiramise tagajärjel tekkis laialdane töötaolu. Töötaolu pehmemdamine nõudis riigilt suuri kulusid, kuid riigitulude laekumine näitas samuti tugevat koondumist. Aastail 1930/1931 kuni 1932/1933 riigi

eelarve andis sisuliselt ligi 12 milj. kr. puudujääki. Majanduselu koondumine tõi terava pinge ka rahandusse. Eriti ilmnis see pärast Inglise naela kursi langust. Algas hoiuste väljavool pankadest kas kursilanguse kartusel või hoiuste omanike majapidamisest tekkinud puudujääkide katteks. Kahe aasta jooksul hoiused pankades kahanesid 19 milj. kr. võrra. Hoiuste väljavoolule pidi järgnema krediitide koondamine, mis omakord ettevõtete tootmistegevuse vähenemise juures raskusi suurendas.

Pööre paremusele leidis aset 1933. a. teisel poolel, millal muudeti vääringu kurssi ja mis tõi majandusliku üsna põhjalikke muutusi. Ühtlasi see langes ühte ka maailmamajanduses tekkinud stabiliseerumisprotsessi algusega. Koos vääringu alanemisest tingitud muutustega hindades tekkis ekspordi alal kiire elavnemine. Ekspordi kaudu tuli siseturule uut ostujõudu, ettevõtete tegevus elavnes ja rahvamajanduslik käive hakkas tõusma. Nüüd võib ütelda, et meie majandus juba kolmandat aastat liigub tõusu teed. Paljudel aladel on tegevustase juba kõrgem kui see oli kriisieelseil aastail.

Kõige selgemini avaldub rahva jõukuse kasv hoiuste suurenemises. Kolme aasta jooksul — 1. maist 1933 kuni 1. maini 1936 — hoiuste seis pankades on suurenenud 30 milj. kr. ning on tunduvalt kõrgem kui ta oli kriisieelseil aastail. Nagu selgitab hoiuste üksikasjalisem analüüs, on hoiuste akumuleerimisel tegevad kõik rahvakihid.

Põllumajanduses on olukord väga tunduvalt parenenud. Sissetulekud on suurenenud ja jälle võetakse ette töid, mis pikaajaliselt aitavad kaasa toodangu tõusule, nagu maaparandused, ehitused, loomade tõuare-

Ladu Tallinna sadama Läänemuulil

tustööd jne. Ka on tõusnud palgalise tööjõu nõudmine, mis mõjus kaasa töötaolu likvideerimisele.

Tööstuse tegevustase on tõusnud kriisieelsest kõrgemale. Suurenenud koormisega töötavad endised ettevõtted, ja ka uusi ettevõtteid on asutatud ja asutatakse juure. Käesoleva aasta aprillis oli tööstuses juba 9000 töötajat enam kui 1929. a. samal ajal. Eriti on tõusnud tegevus siseturu jaoks töötavil aladel, mis näitab kaubanduse ja ühtlasi rahva ostujõu tõusu.

Väliskaubanduslik tegevus on järjekindlalt tõusnud, vaatamata, et välisurgudel kehtivad kitsendused ja piiramised. Väljaveo suurendamise kõrval on jälle võimalusi sisseveo laiendamiseks peamiselt toorainete ja tootmisvahendite alal, mida meie oma maa toodang ei anna. Tarvituskaupade alal on aga omavarustus veelgi laienenud ja oma maa kaup on ka kvaliteedilt paranenud. Panganduse seisukord on täiesti rahuldav. Hoiuste juurevool on olnud suurem kui krediidiandmise tõus, kuigi majanduslik tegevus on endisest suuremal määral elavnenud. Soodsa väliskaubanduse bilansi tõttu on reservid kullas ja välisvaluutas tugevasti tõusnud. Kriisiaastail langesid reservid alla 20 milj. kr., nüüd on nad tõusnud ligi 40 milj. kr-ni. Emissioonipanga krediidi andmise võime on tunduvalt suurem kui krediidi nõudmine. Kuigi rahakurss ametliku noteeringu järgi on tunduvalt madalam endisest kullapariteedist, on raha ostujõud jäänud endiseks. Rahakurss on kindel mitte ainult ametlikult, vaid ka tegelikult.

Riigimajanduse seisukord on viimaseil aastail tunduvalt paranenud. Tulude laekumine on annud pideva tõusu. Riigi ressurssidest on jälle võimalik teha suuremaid kulutusi majanduslikeks otstarveteks. Riigimajanduse terved alused on olulisemaks eelduseks kindla-suunalise majanduspoliitika teostamisel. Praegune olukord maailmas, poliitiline kui ka majanduslik, nõuab riigivalitsustelt kindlajoonelist majanduspoliitikat. Eramajanduslik initsiatiiv praeguses olukorras, kui rahvusvahelised kitsendused kõigil aladel nõuavad välissuhetes riigivõimu vahelesegamist, ei saa tihti ennast maksmata panna ja arvestada rahvamajanduse üldhuve. Vastolulist jõudude killustust ei saa aga rahvamajanduse huvides lubada. Riigi majanduslike ürituste tagajärjel eramajanduses tekkivad vastuvoolud on pinnapealsed, kuna

arenguline põhivool kujunenud eelduste ja olukorra kohaselt suundub rahvamajanduse riiklikule korrastamisele õige olulises osas. Viimaste aastate majanduslik tõus on vaidlematult suures osas otstarbekohase majanduspoliitika tulemus.

Rahva majanduslik heaolu oleneb sellest, kui võrd suudetakse väärtusi luua juure ja kui võrd väärtuste käivet rahvakihtide vahel suudetakse otstarbekalt korrastada. Kriisiaastail polnud meie tootmisvõime praegusest palju madalam, kuid sellele vaatamata majanduslik tegevus näitas koondumist hädaohtlikus ulatuses. Rike oli väärtuste käives. Väärtuste käive korrastamine ei piirdu aga mitte ainult siseturuga, vaid ulatuslikud mõjud kanduvad meie majandusse väljaspoolt, mille vastu meie käsutada olevad tegurid osutuvad nõrgaks. Nende mõjude tasandamiseks on oluliseks eelduseks hea siseturu korrastus, missuguses suunas meie majanduselu viimaseil aastail on teinud tunduvalt edusamme. Meie majanduselus on võrdlemisi lühikese ajaga jõutud tähelepanuväärt tulemustele. Tihti vast ei paista paljugi silma, sest paljud saavutused on juba muutunud igapäevaseiks ja nagu endastmõistetavaiks. Meil on kaheteistkümne aasta jooksul ehitatud juure üle 30.000 elumaja. Seega on enam kui ühel seitsmendikul meie rahvast uus kodu. Transpordiolud on võrratult paranenud, ja see on oluliseks eelduseks rahvamajanduse ja kultuuri tõusule. Juure on ehitatud raudteid, mootorsõidukite võrk on välja arendatud, maanteed on korras, laevandus on tõusnud tonnažilt kolmekordseks, liiklemiskorrastus on paranenud. Kasvanud on kõigi elamistarvete hulk ja kasutamise võimalused. Rahva elatustase on paranenud ja paranemine kestab edasi.

Kriisiaastad ajutiselt desorganiseerisid majanduse, kuid seejuures andsid ka palju väärtuslikke kogemusi. Ettevõtlikkuses spekulatiivne õhkkond on asendunud enam oma ressursside ja tööjõu rakendamisevõimaluste arvestamisega. Kui välditakse asjaolusid, mis rahva uuendunud töötahet võiksid häirida, siis ei ole kahtlust, et meie majanduse arenguteel tekkivad takistused on oma jõul ületatavad ja et tõususuund majanduselus kestab edasi. Pärast teravaid raskusi kriisiaastail rahva majanduslik mentaliteet on tunduvalt paranenud ja majanduselu on ka selles suhtes arenemas tervemal alusel.

Jalgrattad

Jalgratta osad

Jalgratta abimootorid

Õmblusmasinad

**ENGROS-ENDETAIL
SOODUS JÄRELMAKS**

KR. SAAR & Ko.

**TALLINN, VIRU 3
TARTU, RAEKOJA 2**

Eesti Paberi Aktsia-Selts

esindab järgmisi paberivabrikuid:

Põhja Paberi ja Puupapi Vabrikute Aktsia
Ühisus, Tallinn

A. S. Tallinna Paberivabrik E. J. Johanson,
Tallinn

Türi Paberi ja Puupapi Vabriku Aktsia Selts,
Türi

A. S. Paberivabrik «Koil», Kohila

Kõik suitsetavad parimaid idamaa
paberosse

Mokka

ja

Mikaado-Extra

Tubakavabrik
H. ANTON & Ko.

EESTI NIMI, EESTI LIPP JA KAUNIS KODU

Võidupüha pühitsedes ei peatu me üksnes nende võitluste ja võitude juures, mis meie rahval on olnud minevikus enda eluõiguste maksmapanekul, vaid mõtleme ka sellele, missuguseid võitlusi kohustab meid olevikus ja lähemas tulevikus võitlema meie seniste võitluste võiduvili — vabadus ja riiklik iseseisvus.

Niisuguseid võitlusi tuleb meil võidelda veel mitmel alal. Üks neist võitlustest on: tuleb teha heaks see ajalooline ülekohus, mis omaaegsete võõraste võimude poolt eesti rahvale mitmes mõttes on tehtud; Eesti elust tuleb kõrvaldada kõik võõra vaimu jäänused, mis võõraste võimutsejate halva mälestusena meile veel on jäänud püsima.

Seda eesmärki teenib praegu hoogsasti arenev nime eestistamise liikumine. Selle liikumise ülesandeks on meie kodumaa vabastamine 100-aastasest saksa okupatsioonist perekonnanime alal. Et meil niisugune saksa okupatsioon on olemas, seda pole meil hulga iseseisvusaastate jooksul laiaades ringkondades pandud tähelegi. Kui suurel määral me aga niisugust saksa okupatsiooni veel märkamatuks oleme kannatanud, sellest annavad kõige selgema pildi mõned arvud, mis avaldati möödunud kuus Riigi Statistika Keskbüroo kuukirjas — „Eesti Statistikas“ nr. 174, kus on toodud ülevaade eestlaste perekonnanimedest viimase rahvaloenduse andmeil.

Need andmed on järgmised:

Nime omapära	Nimede		Üksikisikute		Nime sagedus
	arv	%	arv	%	
Eestipärane	20.348	46,5	600.517	60,5	29,5
Võõrapärane	23.446	53,5	392.003	39,5	16,7
Kokku	43.794	100	992.520	100	22,7

Seega eestlaste 43.794 perekonnanimest on 23.446 ehk 53,5% võõrapärased ja isikuis arvestatuna oli möödunud rahvaloenduse ajal ümarguselt 40% eestlastest võõrapärase perekonnanimega.

Võõrapäraste nimedega eestlaste üldarvust — 392.000 — moodustavad omakord saksakeelsete või saksapäraste nimedega eestlased valdava enamuse — 77,5% (303.760 üksikisikut).

Kuivõrd meil on levinud eriti mõned üksikud saksapärased nimed, näitab järgmine väljavõte Eestis sagedamini esinevaist perekonnanimedest.

Perekonnanimi	Isikute arv	Perekonnanimi	Isikute arv
Johanson	— 3517	Jakobson	— 2161
Peterson	— 2438	Martinson	— 2048
Tomson	— 2298	Reimann	— 1626
Jürgenson	— 2250	Adamson	— 1623

Perekonnanimi	Isikute arv	Perekonnanimi	Isikute arv
Tõnisson	— 1584	Jürgens	— 1230
Schmidt	— 1517	Steinberg	— 1097
Mihkelson	— 1428	Grünberg	— 1008
Tomberg	— 1347	Madisson	— 1006
Jürisson	— 1342		

Nüüd, kus nime eestistamise liikumine on umbes 1,5 aastat meie perekonnanimede juures teinud puhastustööd, on osa neid son'e, mann'e ja berg'e küll juba muutunud eestipäraseiks, kuid nende eestlaste arv, keda nime järgi sakslaseks või muulaseks võime pidada, on praegugi väga suur.

Tehtud kokkuvõtte järgi kuni 1. aprillini s. a. perekonnanime eestistamine on astunud jõusse 44.000 isikul. Kui lisame 1. aprillil pooli olnud ja hiljem kuni praeguseni perekonnanimeametnikele esitatud nime-eestistamise soovivaldused, võib arvestada, et nüüd on vabanevad 60.000—70.000 isikut oma võõrapärast nimest. See on rahvusliku iseteadvuse suur võit. Selle võidu juures tuleb aga täiel rindel jätkata võitlust lipukirja all:

Eestlasele eesti nimi!

See võitlus jätkub seni, kuni ka need üle 300.000 eestlase, kellel praegu veel püsib võõrapärane nimi, kooskõlastavad oma nime ja rahvuse.

Seisukorrast nime eestistamise rindel enne võidupüha annavad ettekujutuse andmed, mis on saadud valla- ja alevivalitsustelt nende piirkonnas kuni 1. märtsini 1936. a. eestistatud ja siis eestistamata perekonnanimedest. Kuigi näib, et omavalitsuste poolt on tunnustatud eestipäraseks rohkem perekonnanimesid, kui seda näitavad Statistika Keskbüroo andmed, annab alljärgnev tabel siiski teatud pildi nime eestistamise alal tehtud ja veel tegemata tööst.

Maakond (linnadeta)	Perekonnanime eestistanud isikute arv 1. III 36	Võõrapäraste perekonnanimedega isikute arv 1. III 36	Eestistatud perekonnanimede %
Virumaa	6560	28.728	19
Järvamaa	3817	19.277	17
Harjumaa	7462	33.981	18
Läänemaa	3870	19.478	17
Saaremaa	1197	4.502	21
Pärnumaa	5585	23.266	19
Viljandimaa	2606	11.968	18
Tartumaa	4453	20.113	18
Valgamaa	403	5.522	7
Võrumaa	2019	15.194	12
Petserimaa	148	627	19
Kokku maa-			
konnad	38.120	182.656	17
(linnadeta)			

EESTI KIVIÕLI ^A/_Ü

SUURIM ÕLITÖÖSTUS EESTIS

JUHATUS JA MÜÜGIOSAKOND:
TALLINN, PÄRNU MNT 10

KÕNEIR: 465-56, 463-05, 462-04, 464-50

TEHASED JA KAEVANDUS:
KIVIÕLI JAAM

KÕNETR.: SONDA 15

S A A D U S E D :

KÜTTEÕLI
IMMUTUSÕLI

BITUUMEN

„KRESOLAAT“ (FENOLAAT)

„KARBESTOLEUM“

KATUSELAKK „KIVITÕRV-EKSTRA“

PUHAS PÕLEVKIVI-KATUSELAKK

MOOTORNAFTA

TOLMUÕLI „ESTOLMIT“

VILJAPUU-KARBOLINEUM „ESTOLEUM“

AUTO- JA AVIOBENSIIN „ESTOLIN“

TARVITAGE JA NÕUDKE KÕIK-
JALT EESTI KIVIÕLI A.-Ü. SAADUSI

Pleki- ja
vasesepa-töökoda

A. AAMAN

TALLINN, RÜÜTLI 4. TELEFON 430-19

Plekk-katuste katmine
ja parandamine
Tehakse igasugused
pleki- ja vasesepa tööd
ehitustel kui ka tööko-
jas. — Töö korralik

CYKLOP

RAKENNUSOSAKEYHTIÖ
BYGGNADSAKTIEBOLAG

EHITUSTÖÖD EESTIS

TALLINN, PÄRNU MNT. 6
TEL. 473-36

A/s Kreenbalti peadirektor

MARK van JUNG,

kelle iuhitida olev ettevõtte on mõõdukate hindadega hulgaliselt levitanud kindlakvaliteedilist puuvillast Eesti lipu riidet

Teise rahvusliku aktsioonina on praegu käimas

rahvuslipu levitamine.

Aastaid tagasi oli meil maal rahvuslikel pühadel väga vähesel määral lehvimas meie sini-must-valgeid võitlus- ja võidulippe. Eesti lipu levitamise aktsiooniga on saavutatud nüüd silmapaistev edu. Maakondadest saadud teateil on meil väljaspool linnu Eesti rahvuslipu leviku alal seisukord järgmine:

Maakond	Riigilippe oli I. III 36	Hoonete arv millel puudusid riigilipud	Riigilippudega varustatud hoonete %
Virumaa	6832	15.063	31
Järvamaa	2885	6.508	31
Harjumaa	5285	12.712	29
Läänemaa	3369	11.180	23
Saaremaa	1158	10.342	10
Pärnumaa	4228	9.128	32
Viljandimaa	4667	6.832	41
Tartumaa	12.731	10.568	55
Valgamaa	2325	2.222	51
Võrumaa	5485	8.878	38
Petsjerimaa	3546	7.475	32
Kokku maa- konnad	51.511	100.908	33

Seega $\frac{1}{3}$ meie maakondadest on viinud rahvuslipu aukohale, $\frac{2}{3}$ kodudel aga puudub veel meie rahvuslike võitluste ja võitude välismärk! Sini-must-valge lipu all oleme võidelnud oma iseseisvuse-eelsed rahvuslikud võitlused, nende värvide all oleme võidelnud ja võitnud Võnnu all ja Narva taga, selle lipu all teeme oma rahvuslikku ülesehitamistööd ja kinnitame oma rahvuslikku ühistunnet — seepärast meie aukohuseks on teostada 100-protsendiliselt juhtmõtte:

Eesti kodule Eesti lipp!

Lõpuks tuletame Võidupühal meele, et meil on praegu teostamisel suur kodukaunistamise aktsioon. Selle alustamisel tähendas hoogtöö patroon hr. riigivanem K. Päts oma kõnes:

„Välimuse järele tehakse otsus maa kultuuri, rahva ja kõige kohta. Ja kui tahame ka välispidi endale head hinnangut saada, siis on meil kodukaunistamisel ja üldiselt maa näo kaunistamisel suured ülesanded ees.“

Kõigi nende rahvuskultuuri-liste aktsioonide alal on meilees palju tööd. Seda tuleb teha suure rõõmu ja armastusega, et võiksime pühitseda järgmisel Võidupühal eesti rahvusliku töö uusi võite.

A/s O. Kilgase peadirektor

OSKAR KILGAS,

kelle ettevõtte kaudu Eesti Lipu Toimkond on soodustatud hindadega hulgaliselt maale levitanud hea väärtusega villaseid rahvuslippe

Eesti Arstide Klinitistide Ühingu
ERAHAIGLA

Tallinnas, Narva m. 6-a, tel. 428-80

Statsioonaarne ravi igal erialal.

ALATINE ARSTLIK VALVE.

RÖNTGENIKABINETT: lüüvalgustused, ülesvõtted, röntgenteraapia (ravi). Tasud vastavad keskhaiгла taksidele.

ELEKTRIKABINETT: diatermia, kõrguspäike, sinine valgus, elektrivibratsioonid, neljarakuvann, diatermia mudağa.

MASSAAŽIKABINETT: üldine ja osaline massaaž.

VESIRAVILA: männiekstrakti, meresoola, Haapsalu tervismuda-, söehappe-, pärmi- ja vahuvannid, istevann, valguskapp, aurukapp, charcot, sholi, kapillaar-, auru- dušid.

LABORATOORIUM: kliinilised ja bakterioloogilised analüüsid ning kvantitatiivsed keemilised ja mikrokeemilised määramised veres.

EESTI ELU JUHTIDE
PORTREED-SEINAPILDID

ärğu puudugu üheski
Eesti koolis,
perekonnas,
seltsimajas,
ametiasutuses.

FOTO
PARIKAS

TALLINN, KUNINGA 1

RESERVEERITUD

METSAEKSPORT

E. KOPELOVSKY & Ko
VALLI TÄN. 10, tel. 461-19, 461-20

LEITNANT R. SABOLOTNÕI

Landesväarisõda oli jõudnud otsustavaimasse järku. Sakslased on peatunud Jegeli kindlustatud jõe- nel. Raudteesillad on purustatud ja siit otsejoones neid rünnata on üliiraske, sest nende tugev suurtükivägi teeb sildade parandamise võimatuks. Kava kohaselt tuleb neid tiibadelt rünnata...

Soomusrongide patareid otsivad sakslaste omi... Kõikjal valitseb kõrgpingeline meeleolu, kõigil on vaid üks soov — edasi!

1. juuli hommikul soomusrongide diviisi suurtükiväe inspektor leitnant Reinhold Sabolotnõi koos rongide ülemate kapten Luiga, kapten Lepa, kapten Nepsi ja kapten Brakeli ning mõnede sõdurite saatel läheb Rodenpoisi jaamast sakslaste liini poole, et selgusele jõuda sakslaste seisukohtade suhtes. Leitnant Sabolotnõid huvitasid eriti sakslaste patareide asukohad.

Maastik on siin järvede eel kühmuline, vaatluse teel ei ole võimalik selgusele jõuda. On vaja leida inimest, kes teab patareide asukohta.

„Kui leiaksin mõne raudteelase, kes hiljuti sealt- poolt on tulnud, see ehk teab,“ ütleb leitnant Sabolotnõi.

Siirdudes mööda raudteeveert edasi, kohtaski ta üht läti raudteevahti. Ja nagu õnneks on viimane just äsja saabunud tagalast ning on näinud patareisid. Tundes põhjalikult ümbruskonda, ei ole raske kindlaks teha nende asetust.

Samas kirjutab leitnant Sabolotnõi taskuraamatulehele vastavad korraldused ja saadab käsu vabatahtliku-kooliõpilase Brakeliga Kuperjanovi partisaanide patarei ülemale. Kuperjanovi patarei asus soodsas kohas ja pealegi oli tal kaks 6-tollilist suurtükki... Nendega lootis ta peatselt hävitada vaenlase patareid.

Et enam midagi polnud võimalik teada saada, pöördi rongide poole tagasi, samuti jälle mööda raudteeveert. Ees sammusid rongide ülemad ja lõpuks leitnant Sabolotnõi ning kapten Brakel.

Jõudes umbes kahe kilomeetri kaugusele Rodenpoisi jaamast, alustasid sakslased tulistamist. Raudteeliini läbib siin mäenõlvak ja mäenõlvakule üles jõudes oli näha ka sakslaste tulistamise põhjus. Mööda maanteed suundus sakslaste poole üks 6. rügemendi kompanii. Vaadeldes kompanii minekut ja sakslaste tulistamist, oli kuulda järsku vaenlase mürsulendu otse leitnant Sabolotnõi ja kapten Brakeli suunas.

Vanad, kogenud sõdurid taipavad mürsu lennu suminast, kuhu ta võiks langeda. Oli ilmselt tunda, et ta peab langema siia lähedusse. Kapten Brakel instinktiivselt viskus mäenõlvakult alla raudteetammile.

Leitnant Sabolotnõi, kes juhuslikult oli mingi traataia taga, ei saanud raudteele hüpata ja jäi üles. Vaevu kapten Brakel jõudis alla, kõlas ka plahvatus.

„Kartetš! Kas oled elus?“ hõikas Brakel üles, ronides nõlvakule. (Kartetšiks kutsuti Sabolotnõid ta kiire ja tabava tule pärast.) Vastust ei järgne.

Üles ronides näeb Brakel, et Sabolotnõi lamab kummuli maas.

„Lõi vist uimaseks, ehk jõudis õigel ajal pikali heita,“ lendab mõte Brakeli peast läbi.

Lähemale astudes näeb, et Sabolotnõi lamab just mürsu augu veerel ja ta selg on purustatud.

„Kartetšiga on läbi!“

Üksi ei suuda siin abistada, vaja abi kutsuda. Eemal sammuvad rongiülemad, need ei aimagi, mis siin juhtus. Mürskude lõhkemine — see on harilik nähtus ega häiri kedagi.

On silmapilgu töö neile järele joosta ja hõigata:

„Sabolotnõi sai surma — tulge tagasi!“

Jõudnud tagasi, keeravad lahingukaaslased ettevaatlikult Sabolotnõi ringi, Brakel võtab ta pea oma kätele. On selge, et siin ei avita enam ükski maapealne jõud, kuigi elu veel tuksub selles vahvas ja julges mehes.

„Sabolotnõiga on läbi,“ tähendab kapten Lepp.

Aga sangar ei ole veel surnud ja kuuleb seda ütlust ning viimast jõudu kokku võttes pressib läbi hammaste:

„Ei ole veel!“

Need sõnad olid ka viimased ta elus. Pea vajus tagasi ja sangar lahkus igavese rahu maadele.

Sabolotnõi surm oli suur kaotus soomusrongidele ja kogu kaitseväele.

Ta teeneid on raske siin loetella. Üht peab mõnema, et soomusrongide edust suur osa langeb tema teenete arvele. Olles alguseks soomusrong nr. 1 (Kapten Irve) patarei ülemaks, oma kiire ja tabavaga tulega võitis ta alati enamlaste soomusronge ja sundis neid taganema, mis siis kergendas tunduvalt üldise edu saavutamist. Igas tähtsas operatsioonis oli soomusrong nr. 1 eel. Ja neid lahinguid ei olnud mitte üks...

Kindlasti on Sabolotnõi omapärasemaid sanjarikujusid vabadussõjas.

Nime järgi küll venelane, aga tegelikult läbi ja läbi eestlane. Just oma venepärase nime tõttu ta satiski soomusrongidele.

Soomusrongide loomise päevil vajati rongile suurtükiohvitsere. Kõik olemasolevad olid juba aga määratud teistesse suurtükiväeosadesse. Sabolotnõid aga sinna ei tahetud ta venepärase nime pärast. — Oleks

VIIMANE UUDIS SUITSETAJAILE

SIGARETID

OLÜMPIA

VÄLJA LASTUD OLÜMPIA-AASTA PUHUL

Luxferme

Reserveeritud

tal olnud see saksapärane, nagu paljudel teistel, siis oleks ta olnud kõlvuline küll.

Ta veetis siis aega Tallinnas ohvitseride reservis ja kui soomusrongile paluti saata suurtükiväe ohvitseri, siis saadeti Sabolotnõi ühes hoiatusega:

„Olge temaga ettevaatlik, vist on venelane ja kes ta meelsustki teab!“

„Venelane“ võitis peagi kõigi usalduse. Alati rõõmus ja muretu. Ükski asi teda ei kurvastanud. Iga moment valmis aga punaseile valu andma!

Talle ei piisanud üksi suurtükkidest tulistamisest. Igal võimalikul juhul läks koos dessandiga kaasa. Oli ta ka dessandi üldjuhi kapten Ratasepaga suur sõber. Tihti otsiti patareülemat taga ega leitud, hiljem aga selgus, et patareülem teeb dessanti!

Paaril korral oli kapten Irvel tõsine jutuajamine selles asjas:

„Ma ei tahtnud tegevusetult rongis vahtida. Tulistada polnud võimalik ja dessandis oli mul tööd,“ kõlas lihtne ja julge seletus!

Sellaseist omavolilisist lahkumisist hoolimata hoidis ja pidas kapten Irv Sabolotnõist suur lugu. See suur juht oskas inimesi hinnata ja tunda nende võimeid.

Nad nagu tundsid oma ühist saatust: esmalt langes kapten Irv, siis suurtükiväe-inspektor leitnant Sabolotnõi, mõlemad kõrgeil ja vastutusrikkail ametkohtadel olivad. Et selgemini mõista ja aru saada Sabolotnõist, meenutame mõnd üksikut episoodi ta lahinguajast.

Tal ei olnud mahti oma haavu parandada. Kui tervis vähegi võimaldas, lahkus ta varsti omavoliliselt haiglast. Ja isegi haavatuna ei lahkunud oma kohalt ennem, kui vaenlane oli löödud põgenema.

Kord Petseri all juhtides vaatluspunktis tulistamist tabas teda enamlase püssikuul. Tõstes binokli silmade ette, tabas kuul teda vasakusse kätte ja rebis nime-tissõrmel esimese jatku kohalt tüki otsast. See sõrme kaotus ei heidutanud teda, ta mässis sõrme taskurätikuga kinni ja jätkas oma tegevust.

Enamlaste rong, saades mitu tabamust, ei pidanud vastu ja pages...

Jõudnud rongile tagasi laskis arstil alles sõrme kinni siduda. Kuid käsi oli ülespaistetatud ja arstide nõudel ja kapten Irve käsul tuli tal rännata haiglasse.

Ta oli, nagu üteldud, alati rõõmus. „Sõjas ei ole norutamisel paika. Kui norutad, oled omadega läbi,“ oli ta ütelnud. Ja peab ütleva, et see juhtmõte oli ta suhtes õige. Oma langemise päeva hommikul oli tal nukker meeolu.

Vabadussõja päevil valitses ju üldse seltsimehelik vahe-

kord. Sabolotnõi oli alati valmis sõpradega jagama, mis tal oli. Tal olid uued sinised kalifeepüksid. Teistel sõpradel olid aga vateeritud. Pärast Tartu langemist taheti minna linna. Kes siis sinistes pükstes läheb — arutati.

Sabolotnõi teeb ettepaneku:

Tõmbame loosi, kes läheb härra moodi, kuigi ise oli pükste omanik. Liisk langes kapten Ratasepale.

Koos siirduti Vernerihohvikusse. Ratasepp korralikult riietatud, teised sõbrad vateeritud vammuseis...

Ratasepp langes, Sabolotnõi seisis noruspäi, pisarsilmil, sõbra laiba juures. Mõne aja möödudes seletab: „Sõjas ju ikka langetakse. Selle eest annan punastele valu erakordselt...“ Norutada ei tohi. Tahtejõuliselt matab kurvastuse oma sisemusse ja peatselt on endine lõbus meeolu tagasi.

Ja sündmused, lahing järgneb lahingule, siin ei ole koht leinamiseks!..

Vaeu on tal sõrmeots paranemisel, ilmub uuesti rongidele, käsi veel sidemega kaelas. Algab jälle palvlik lahingutegevus.

Ühel päeval, sirutades üle suurtüki platvormi, tabas teda vaenlase püssikuul rindu vasemast küljest, läbistas rinna ja pörkas vastu rinnakorvi keskmist tippu, purustas selle ja väljus sealt, avades rinnakorvi, kuid kuuli jookis on imeline, see millegipärast ei välju otsejoores, vaid pöörab tagasi ja tungib uuesti parempoolsesse rinda ja väljub paremast küljest. Seega üks kuul ja neli auku!

Haav on raske, kuid ega see ei riku Sabolotnõi head tuju.

Jõudes evakueerituna Tallinna, paigutatakse ta Narva maanteele haiglasse (praeguse Inglise kolledži ruumides).

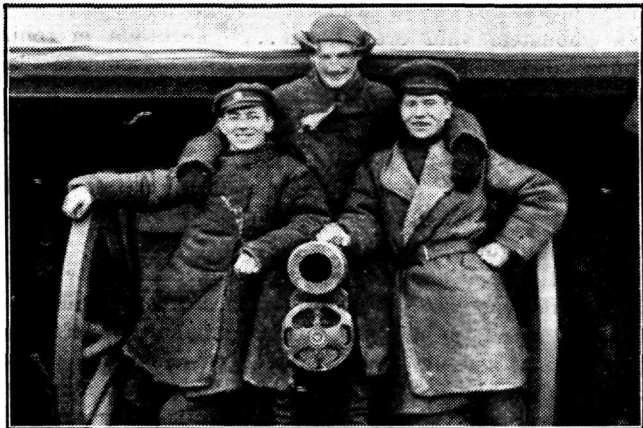
Kapten H. Lepp ja kapten Brakel kohal (ristiga märgitud), kus langes ltn. Sabolotnõi

See haigla oli määratud kergesti haavatuile. Et aga Sabolotnõil oli käsi alles esimesest haavamisest kaelas, siis ei pöördud talle erilist tähelepanu ja ta arvati kergesti haavatute liiki.

Haav rinnus aga ei lubanud liikuda, siis Sabolotnõi kõlistas sanitaarile ja tarvitas selle abi oma vajaduste rahuldamiseks.

Haav ise oli tema arvates tähtsusetu, kui elu sees, küll ta siis ka paraneb. Ainukene viga oli, et ta ei saanud liikuda ja vajas abi.

Sanitaaridele ei meeldinud see abistamine. Torisid, aga kes nende torisemisele siis rõhku pani. Viimaks kaebasid arstile.

Soomusrong nr. 1 kangelasi: kapten R. Ratasepp, ltn. R. Sabolotnõi ja vabatahtlik Tiilmann — kõik vabadussõjas langenud

Arst tuleb Sabolotnõi juure. Istub ta voodi servale ja kurjustab, miks ta ei viitsi ise oma asju õiendada ja asjatult vaevab sanitaare.

Sabolotnõi tõuseb suuri vaevu poolistikule ja ütleb:

„Kuulge doktor, kas teie üldse teate, mis mul on viga? Kas te olete võtnud ka vaevaks järgi vaadata, mis mul on viga? Selle sõrmega olen ju löönud lahinguid. — Arvate, et logelen siin nalja pärast nagu enamik sanitaare, neid ei ole siin tõepoolest nii palju vaja.

Mul on siin rinnus midagi korrast ära. Lootsin, et ravimisekord jõuab ka minu kätte iseenesest, mis ma tühja pärast ikka kaeban. Ega küll muud viga ei ole kui et ei või liikuda!

Üks on selge, korda teil, muuseas, siin küll ei ole!“

Arst, kuuldes neid sõnu, kargas üles ja vabastas kiiresti Sabolotnõi sidemeist.

„Oi, teil on raske haav! Mina ei või teid üldse siia vastu võtta! Silmapilk saadame teid ära.“ Peagi paigutati Sabolotnõi Greiffenhageni kliinikusse üle.

Landesväarisõda on käimas. Ei püsinud siis löögimehed, kui tervis vähegi lubas, haigemajades lebada.

Suure tegemisega saadi haigemajast välja. Arstid ei lubanud minna teenistusse. Sabolotnõile anti kuuajaline puhkus. Haigemajast väljumise põhjuseks toodi ette, et tervis on niivõrd kosunud, et võib teha ruumi uutele haavatutele.

Kuid niipea kui haigemajauks selja taga sulges, mindi otsejoones jaama ja rongile — lahingusse!

Koos Sabolotnõiga tulid mitmed, nagu kapten Brakel j. t.

Ei võtnud kaua aega, kui vaenlase mürsk kustutas selle sangari elu!

Ka viimased sõnad tõestavad veel seda tugevat tahtejõudu ja eluenergiat.

Tundmatuseni purustatud, ei kaota Sabolotnõi meelemõistust, ja kuuldes sõprade otsust, et

„Sabolotnõiga on läbi“,

vastab ta jõuga:

„Ei ole veel!“

Sellased olid need mehed, kes võitlesid oma kodumaa eest „viimse veretilgani“. Ka surres ei jätnud neid nende tugev tahe maha!

Nende meeste õlul viidi vabadussõda võiduka lõpuni. Paljud langesid, paljud elavad. Kuid tuleb peatselt aeg, kus nad vajuvad igavikku koos vabadussõjaga. Kuid nende teod jäävad püsima. Järeltulevaile põlvedele eeskujuks ja tiivustuseks.

Aastaid puhkab leitnant R. Sabolotnõi Iisaku kiriku kalmistul. Ta on vajunud nagu unustushõlma. Ta kalmu ei ehi väarikas mälestusmärk. Ta teened on aga seda väärt, et ta kalm korraldataks ta teenete kohaselt. Ta ei olnud üks viimaseist sangarist, vaid üks esimesist.

Nagu ta tundmatuna astus vabadussõtta, nii on ta jäänud tundmatuks ka hiljem. Tal puuduvad mõjuvõimsad tuttavad, kes korraldaksid ta kalmu tähistamist mälestusmärgiga.

Ei oleks halb, kui loodaks organisatsioon, kelle ülesandeks oleks langenute ja surmalesuikunud sangarite kalmude korraldamine.

Olème vabanenud võõrast võimust —
vabaneme ka võõrast nimest!

SÕIDUAUTOD:

„Hanomag“ haruldaselt vastupidav, stabiilne, ökonomne
Hansa elegantseim ja mugavaim omaniku auto

VEOAUTOD:

Hansa Lloyd

Diisel Hansa Lloyd

Sisu — (Soome), varustatud kuulsa Ameerika „HERKULES“ mootoriga, õlipiduritega, haruldaselt tugeva raamiga

Demonstreerime igal äripäeval kella 11—1 „Eka“ maja hoovis — S. Roosikrantsi nr. 1

VEEDOL

parim Ameerika määrdeõli mootoritele
„HINDENBURG“ maailma suurim õhulaev,
tarvitab „Veedol“ mootorõli

Suures valikus
radioaparaate
leiate alati
RAADIO LAOS

Teenri tän. 1 (Vaekoja taga)

KÖRTING. PYE.

TALLINNA MANUFAKTUUR & KAUBANDUSE A.-S.

Kinga t. 6/8. Telef 426-56

A / S. FRANZ KRULL Asutatud 1865. a.

MASINAEHITUSVABRIK. TALLINN, KOPLIT. 68

MÜÜGIOSAKOND JA LAOD:
Tartus, Raekoja nr. 13

Valmistab võistlemata headuses:

masinaid, sisseseadeid, aurukatlaid igat seltsi: põllutööriistu, keskkütte malmradiaatoreid ja katlaid: malmi- ja vasevalu: parandused ja šveissimine

Tööde eest täieline vastutus

Nõudke eelarveid ja prospekte

Mõõdukad hinnad

Lugupeetud perenaised!

Meie kauplused:

Tartus, Ülikooli tn.	7,	telefon	12-59
" Tähe "	72,	"	12-18
" Narva "	9,	"	12-22
" Narva "	123,	"	14-08
" Riia "	125,	"	14-50
Valgas, Vabaduse,	32,	"	32

on alati Teie teenistuses.

Kaup kvaliteedilt ja hinnalt võistlematu.

Ühisus „Lõuna-Eesti Eksport- tapamajad“

Tartus.

Telefonid: Juhataja 11-64.
Kodune keskjaam 11-24; 11-28 ja 16-55.

Võidupühal

esikohale eesti õlletehase
kvaliteetõlled:

Pilseni
Kuld Pilseni
õlled!
ja
karastavad
joogid.

Ants Silvere õlletehas

„LIVONIA“

TARTU LINNAPANK

TARTUS, RAEKOJAS, TELEFON 2-32 JA 11-32

Võtab raha hoiule

Annab laene

Ostab ja müüb väärtpabereid ja müüb riigi klassiloterii pileteid

Toimetab kõiki pangaoperatsioone

Korrespondendid kõigis kodumaa linnades ja rahvarikkamates kohtades maal

Saadaval hoiukarbid.

Saadaval hoiukarbid.

Kohvik-kondiitriäri

H. Feischner & Poeg

TALLINN,
Harju 45, tel. 445-00

Daamide ja härrade
salong „Hygiene“
Elektri-aurulokid,
Vesilained

Harju 26. TALLINN, tel. 445-69

Firma

M. JOSSELOV

Tallinn, Kuninga 6, tel. 450-61

Soovitab hooajaks oma suur-
rest valikust äärmiselt oda-
vate hindadega daamide
ja härrade

üliriideid

ja

mööbliriideid:
gobelääni ja damasii

Soliidselt ja elegantselt
riietab Teid
rätsepaäri

Tallinn, Kullasepa t. 9. Tel. 443-03

Kodukaunistamisel valmistage

lipuvarda alused
aiapostid,
kõnniteed,
välistrepid

põliselt ja jäävalt betoonist.

Juhtnööre, vormijooniseid ja kalkulatsioone nende
kui ka igasuguste teiste tsementbetoontööde majan-
duslikuks ja otstarbekohaseks teostamiseks annab
tasuta

A/S. Tsemendivabrik „**PORT-KUNDA**“ müügikontori juures
asuv

nõuande büroo

Tallinn, Valli 4-6, tel. 450-17.

Eesti
Vabaduse Risti Kavalerid

Hind Kr. 25.—

Eesti leede kaart, 4 osa

à Kr. 1.25

Saadaval Riigi trükikojas

KINDLUSTUSSELT

EEKS — MAJA

„POLARIS“

EESTI KINNITUS A.-S.

_____

võtab vastu järgmisi
k i n n i t u s i:
tule-, murdvarguse-,
veo-, väärtsaadete-,
kasko-, (laevakerede)
ja klaasikinnitusi.

Seltsi põhi- ja tagavarakapitalid ületavad

Kr. 948.000.—

Seltsi asutamisest peale on kahjude eest välja
maksetud üle

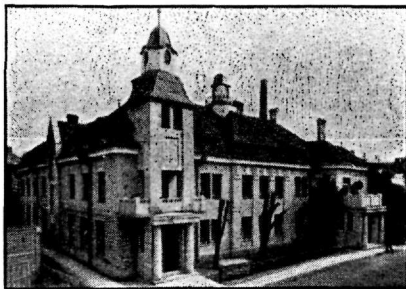
Kr. 4.827.000.—

Soliidne edasikinnitus!

**Kahjud likvideeritakse
viivitamata!**

_____

Juhatus asub Tallinnas, Vana Viru 12.
Kõnetraat 426-66. Telegrammi-aadress „Polaris“
Osakond asub Tartus, Suur Turg 11. Kõnetr. 6-75.
Esindajad kõigis linnades ja maakohtades.

BIRK'i

riievärvimise vabrik ja
keemiline puhastus

„GRAND PRIX“ ja 7 kuldauraha

Vabrik, kontor ja vastuvõtmise koht:

Maakri 23, tel. 307-70

Kesklinnas **Raekoja pl. 13,**
telefon 429-28

Kodu- ja vabriku-koetud riie väljatöötamine.
Igasuguste lõngade värvimine ja pleegitamine.
Dekateerimine. Garderoobi värvimine ja
puhastamine

Parim ja kiireim töö. ● Mõõdukad hinnad

Om. K. H. DETHLOFF

Külastage

restoran-öölokaal

Telefon 449-93

O. K.

Kohvik

Telefon 432-61

Tallinn, S. Karja 18

A. SCHEER

Posamendi-,

paela- ja

trikoovabrik

Tallinn, Viru 4, kino „Heliose“ peal, III korral

Telefon 444-82

Valmistab seltsidele **lipunööri** ja **narmast**
Kõiksuguseid mööblinarmaid, topse ja nõöri —
siidist, puuvillast ja villast pidžamagarnituure ja
igasuguseid muid posamenditööstuse artikleid —
ka kummi- ja saapapaelu

●
Trikoo, polo ja interlock

●
Tellimiste täitmine kiire ja korralik,
mõõdukate hindadega

KINNITUSSELT S

„TALU“

Tallinn, Estonia pst. 27 (Estonia teatri vastas)

Telefonid: 459-07 ja 459-09

Toimetab:

tule-, elu-, õnnetusjuhtumite-, töö-
liste-, murdvarguste-, koduloomade-,
rahe- ja klaasikindlustusi

Peaagentuurid:

Tartu, Promenadi tän. 6, tel. 8-05

Rakvere, Laada t. 12, tel. 1-08

Viljandi, Tartu t. 7, tel. 3-41

Jõhvi, Narva t. 5

Paide, Tallinna t. 22

Tapa, Kesk t. 3

Petseri, Võru t. 3

Võru, Vabaduse t. 11

Valga, Vabaduse t. 2

Esindajad igas vallas ja linnas

K.Ü. „Rahvaülikooli“

Eesti kirjanduse-, paberi- ja kirjutusmaterjali kaupade suurlaad Tallinnas.

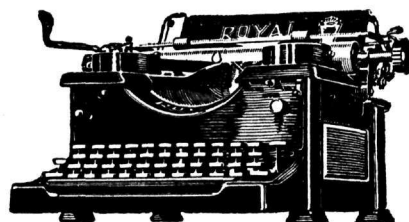
Kõigi raamatute, ajakirjade, ajalehtede tellimiste kiire täitmine. Odav ja nägus raamatute kaitmine kogudele.

Harju tän. 48, oma majas. Kõnetr. 444-39, 444-37.

Pärnu mnt. 10, pangamajas. Kõnetr. 446-67, 446-66.

Kirjutusmasinad

R o y a l

on parimate eriteadlaste aastaid kestnud katsete ja uurimuste hiiglasaavutus

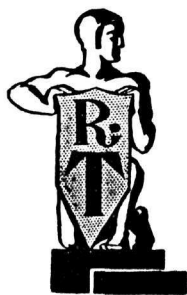
V^d Loun & Schitikov

Tallinn,

Nigu'iste 18.

Telefon 434-37.

VÄARTMETALLASJADE &
MÄRKIDE TEHAS

ROMAN TAVAST

TALLINN,

PÄRNU MAANTEE 20. KÕNETR. 452-79

ÜHISELU TRÜKIKODA

on sisustatud mood-
sate töövahenditega ja
selle tõttu sammub trü-
kitööstuse alal esireas

ÜHISELU TRÜKIKODA

valmistab maitse-
kalt ja asjatundlikult
igasuguseid trükiteid

ÜHISELU TRÜKIKODA

asub TALLINNAS,
PIKK 42, TEL. 442-04
47-673

Elegantset
PESU,

PYJAMAID, TRIKOOSID,
PÄEVA-JA VIHMAVARJE
NING MUUD HOOAJA
MOE JA PUDUKAUPA
leiate kaubamajas

Venn.Lepp.

TARTUS, KAUBAHOOV 2

EESTI ÜHISTRÜKIKODA

Tallinn, Narva mnt. 27
tel. 425-40

Valmistab kõiksuguseid trükitöid.

Rahvalik nädalleht

„ÜHISTEGELISED UUDISED“

Toimetus ja talitus Tallinnas, Narva m. 27,
tel. $\frac{425-40}{16}$

Tellimishind Kr. 1.— aastas.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused.

Café

„Asko“

Viru t. 13.

Üld. telef. $\left\{ \begin{array}{l} 467-62 \\ 461-64 \end{array} \right.$

Tellige kohvik koju!

Hinnad harilikud.

*Kõiksuguste pagari- ja kon-
diitrisaaduste tellimiste vas-
tuvõtt ja koju saatmine.*

Reserveeritud

EESTI NÖÖBITÖÖSTUS

„MERKUR“

valmistab kunstsarvest

**moe-, ilunööpe ja
pandlaid**

TALLINN, S. TARTU MNT. 69

Sissekäik Laulupeo tän. 2

TEL. 306-74

Kivitrükikoda

J. MÄNNIK

Tallinn, Soo 23, tel. 436-86

Valmistab igasuguseid

värvilisi trükiteid

Töö kiire ja korralik
Hinnad vastufulelikud

Reserveeritud

EESTI SPEDITSIOONI A.-S.
end.

KNIEP & WERNER

Tallinn, Mündi tän. 3-4

Telegr. aadress: „KNIWER“

Kõnetraadid: 437-93 Kontor (kassa ja arvejaoskond)
(speditioon)

450-64 Tollijaoskond
438-65 Ladu Kopli tän. 5

**Speditioon, inkasso, transport,
kauba hoitule võimine, kinnitamine**

Riias: SPED. A/S. AGR. KNIEP & WERNER
Biskapa iela No. 1

1876

1936

Nõudke Saku õlut ja mõdu

T/Ü. „MAJA“

„Estonia“ teatri vastas

Ehitusmaterjaali ja majatarvete

k a u p l u s

Telefon 461-39

SOOVITAB HOOAJAKS:

värve,

värnitsat

ja igasuguseid

maalritarbeid

Moodsad kardinaliistud

alumiiniumist ja vases

BALTI PUUVILLA KETRAMISE JA KUDUMISE VABRIKU A/S

Asutatud 1898

Juhatus: Tallinn, S. Karja 15

Vabrik: Tallinn, Kopli 35

SINDI TEKSTILVABRIKUTE ÜHISUS

End. WÖHRMANN JA POEG

Asutatud 1832

Juhatus: Tallinn, S. Karja 15

Vabrik: Sindi. Pärnu lähedal

A /s. „TEKLA“

PEAKONTOR: TALLINN, SUUR KARJA 15. KODUNE KESKJAAM TEL. 448-18, JUHATUS 474-31

RIIDEÄRID:

TALLINN, Suur Karja 15	tel. 445-23	PETSERI, Kaubarida 6/7,	tel. 1-17
TALLINN, Pärnu 6 (end. Valli 10)	„ 468-02	PÄRNU, Vee ja Pika t. nurgal,	„ 1-10
HAAPSALU, Ehte 2	„ 1-57	RAKVERE, Turuplats 2	„ 2-85
KURESSAARE, Kauba 2	„ 72	VALGA, Kesk 14	„ 26
MUSTVEE, Tartu 15	„ 62	VILJANDI, Tartu 6-a	„ 2-40
NARVA, Peetri pl. 2	„ 2-38	VORU, Jüri 5-a	„ 1-26

Müügil kindlate hindadega järgmiste kodumaa vabrikute kaubad:

BALTI PUUVILLA KETRAMISE JA KUDUMISE VABRIKU A/S-i
 KREENHOLMI PUUVILLASAADUSTE MANUFAKTUURI O/Ü-se
 SINDI TEKSTILVABRIKUTE ÜHISUSE
 O/Ü. EESTI NIIDIVABRIKU

Välismaa kauba tarvitamisel voolab meie raha üle piiri, suureneb järjest töötute arv, jääb vaeseks maa ja rahvas!

OSTES KODUMAA KAUPU, VÄHENDAME TÕOPUUDUST!